

Walada 1:

Jususuma lawuriki
bEnbaliya NEbEn a ni
alu minaNa

hankili la kELE mEnnu ye mOOLu tE,
wolu kakan ka ban jususuma hankili la
sabati le dO.

Wo ye UNESCO lasii san sEbE le dO,
1945

Jususuma la wuriki

bEnbaliya NEbEn a
ni alu minaNa.

jususuma la wuriki

bEnbaliyalu minaNa

NEbila

MOO ni jususuma tE sOrOn na, an jEdE le ye alu ladan na. Romu kalu la sanda kOdO do le ten ka a bEn kElE kolu ma « ni ye jususuma fE, i ye dO bEn kElENE ». Koni wo ye kuma kOdO ledi mEn ni bEn na sabati tE sila kelen kan.

A lOnni ko adamaden ni bEnbaliya hakili tE sOdOn na ; koni a kun dolu le ni : Namun Mansaya, nanfolo, siNOO ya, adamadennu siiNa, dina kolu.....). Ko wolu kakan ka lataama hankili la a la ko an na jususuma di sabati, ka to a ma.

Walada mEn kOnO ko kan, ko an NE an bolo di NOOnma ka jususuma la sabati ani ka bEnbaliyalu matanka.

Walada mEn LOnkolu :

Jususuma la wuriki ani bEnbaliya lu NEbEn bEnni taama sila mEnnu le ma : fabadenNa joo Numa ani faamu yali.

Walada dakun nu

1. Jususuma la wuriki
2. bEnbaliya lu minaNa

Dakun 1 : jususuma la wuriki

Dakun sekolu

Jususuma la wuriki taama sila bEn ni mEnnu le ma : faamuli, joo Numa a ni fabadenNa.

Karan a ni MakaranNali kunnu.

- Ka fabadenNa a ni jususumalu faamuya ;
- Ka sila Nini jususuma la sabati ko ma, ka bEn adamadennu sii Nama ;
- Ka jususuma la wurikiNa ladon karan dakunu dO ;
- Ka joo Numalu ta kabEn jususumala wuriki ma
- Jususuma dO ko

Jususuma dO ko ye mun di ? joo Numa sOdOn a ni lOnni makafo walako siiNOOya a ni baara NOOya di bEn.

Jususuma sifali :

- KEIE tE jamana mEn kOnO : ka jususuma ko sEdon dunuNa kOnO.
- Ka kEIE NOOnmalu tEfara, ka jususuma NaNini
- Ka tEbEn ni kanbEn nadon siiNOOnmalu tE
- MOO mEnnu siinin jususuma ni bEn dO.
- MOO mEnnu siinin mafa dO.
- MOO mEnnu siinin hankili mafa dO a ni jususumadO.
- Mankan tE yOrO mEnnu dO i ko kaburu so.

Jususuma suulu.

Jususuma muNudO: wo ye kELEkE baliya a ni benkani kolu matanka.

Jususuma ko NaNininnu: ka jususuma kolu la don jamana kOnO, walako jamanaden bEE di do sOrOn a dO.

Jususuma dO kolu wolu le ten:

- diNE NOOnNE
- NOOn kan na mEn
- NOOn na lOnni
- NOOn ta Naye,
- Ka cE ni musolu lakaNa
- bEn baliya waati, ka gbEdEn dO kolu fOlO danda
- bolodon NOOn bolo.
- Miriya jOnjOn
- AdamadenNa tunkun sariyalu.

Wolu bEE ye joodon ne di:

Jususuma lawuriki :

« wo ye sila ledi mEn ye lanaya ni bolodon NOOn bolo ladon na Jamanalu tE ; kolaNOOn kOrO boloma, mEnni morifa ta tE kelen di. Jususuma lawuriki tE bEnbaliya banna, kOni a di kELE matanka.

Wolu ye kEla di : ka NOOn hake lOn, ka a ma tanka ».

ONU bara a jida ko jususuma lawuriki A/RES/52/13; A/53/243 mEn nu ye bEnbaliya NaNininna, ka alu ban fOlidO.

«jususuma lawuriki ye baara le di, mEn ye adamaden kelen-kelennalu, jama, a ni sariya bon dalu mafalinna, ka a bEn jamanalu la namun, alu siiNa, a ni alu kOnO kolu ma».

Jususuma joo don:

MOO le joodon tO, mEn sOnni namu gbEdElu ma, a ka hOrOya munanfan lOn, ka adamadenNa buNa, wo di se kELE a ni bEnbaliya NEbEn na.

Jususuma joodon ye kEla, ka a bEn jamanalu la tariku, daamu a ni namunnu kENa le ma.

Dan sii kELE la, jususuma joodon daminani wo le ma « bEnmakan Briand-Kallog » san 1928».

Wo ma san 1945 la, « ONU » la siira walako an bonsOnnu di latanka kELEma; an ka kan, ka bO sila bEE di ka dunuNa benmakan ni sariya bEE la telen; walako adamadenNa di lasabati, ka dunuNadOtEE lasOnOnOya (ONU sariyalu damina le wo di).

Jususuma joodon ne ye nala «NOOn faamu, diNE NOOnNE, kanuteya jamanalu tE a ni adamadenya dEkurulu tE. Wolu le ye ONU la baara la sOnOyala» (sariya 26 ka lO adamaya hakEma), wo ye ONU ni jamanalu la baara barima do le di, mEnnu ye mOOLu hankilimayala jususuma la wuriki kolu kan, wolu la sEdon lOni bolokolonNa, jOmaya, benkani la tOn kolu le ma.

Jususuma lawuriki tiNE kolu:

Ko mEnnu ye jussuma lawuriki ko dO tiNE la:

- kolan kOrO baliya
- adamadenNa hake matanka baliya;
- sii yOrO sariya taNa;
- cE a ni muso lakaNa baliya;
- jamana dOmina kojuuya;
- janto baliya ko tamininnu dO
- Demokarasi sariyalu latelen baliya.
- Lakandali baliya;
- Mako jOnjOnnu laNa baliya ;
- KolatOn baliya;
- Kolabarani NEbEn baliya;

MEnnu le CEDEAO hanminanko di, jususuma lawiriki ko dO walako, mOO kana faa, bolofen kana dOtiNE.

Jususuma la wuriki NaNiniko silalu :

CEDEAO ka kan ka mEnkE jususuma lawiriki dO:

- Ka sariya la telen mOOLu bEE tE;
- Ka dEmEnni kE dEkurulu mEnnu ye jususuma silakan ;
- Ka demokarasi a ni duniNa bEn makan bEE lakanda ;
- Ka sariya a ni bEn makan bEE la telen;
- Ka lamini la kandan;
- Ka mOOLu joodon, walako jususuma di ma banban, walako tEbEn a ni kanbEn di don mOOLu tE;
- Ka mOOLu hake la sabati ;
- CEDEAO ye farafinna dEkuru do le di, mEn fanka banni jususuma lawurikila. Wo dO a bara, a kOnO jamana dolu dEmEn ka alu la kELElu ban (Liberia, Sarilon, GinE-Bisawo a ni Kodowari). A ni a bara sariya ta ka bEn jususuma lawiriki ma jamana wolu kOnO.

Misali dO: kELE NEbEn, kELE lasa, jamanalu tEdObEn, ka jususuma la kanda (bEnkEnin mEn ma san 1999). Sariya wolu dafara san 200, ka bEn jamanalu lataamaNa ma.

DOSii walani

Walada1. Jususuma lawuriki a ni bEnbaliya NEbEn

Dakunni1. Jususuma lawuriki. Seko mEnnu ka kan ka sOdOn dakunni dO. Ka joolu ni lOnnilu sOdOn mEnnu di jususuma lawuriki.

Karan mEn kun ye mEn di:

- Ka jususuma lawuriki kolu lOn, ka alu faamu.
- Ka jususuma lawuriki silalu sabati.
- Ka karan Nalu kE jususuma lawuriki ko kan
- Ka joolu ta mEnnu di jususuma lawuriki.

Baara waati: (LEri14)

- Karan murannu a ni a sEbElu

- Karan dakunnu a ni a kafalu
- CEDEAO la t00masere kafa
- Filimu
- Sawuralu
- Kafalu a ni alu sariyalu
- EntErinEti

DAKUN 1 : jususuma lawuriki

DOsiili wala				
Walada	Sekolu/kusanNa lasabati	kOnOko la dEnninu	A kE sila	A waati
1	- Jususuma lawuriki kun jOnjOnnu sifa - ka jususuma suuyalu danfadabO	- joo mEnnu bEnni jususuma lawuriki ma - jususuma suulu		LEri 2
2	Ka Jususuma lawuriki, ka sekolu lOn, ka alu faamu	Jususuma taama sila a ni a kENalu.		LEri 2
3	Jususuma lawuriki gbEtElu a ni a kakEtalu lOn	Kadabali mEnnu dEnni Jususuma Lawuriki la.	Baara sEbE Ninin	LEri 2
4	- Ka Jususuma lawuriki - Silalu Ninin	Jususuma lawuriki la sabati silalu	- hankili mafalin - NaNininin - dOfOli - koma fELE	LEri 2
5	- ka jususuma lawuriki, kolu ladon karan dakunnu dO - ka cE a ni musolu lakaNa kolu ladon kanran dakunnu dO.	- Karan sEbE mEnnu ye yen - dOsii walanin - karan dakunnu/makan Nali - lOni kOrOmannu mafELE	- dEkuru baara - hakili di NOOnma - NaNinin - hakili mafalin - kunma fELE - Ko makaba - Ko Najidaka	LEri 5

			- Ko dOgbE	
--	--	--	------------	--

KARAN KENA WALANI MISALI.

Dakunni 1 : Jususuma Lawuriki

Dakunni seko

Ka joolu a ni lOnnilu sOdOn mEnnu di jususuma lawuriki.

Karan a ni makaraNali kunnu

Ka jususuma la wuriki kolu lOn, ka alu faamu

walada tOO/makaranNali kENa :

joo a ni lOnni mEnnu bEnni jususuma lawuriki seko lasabati talu ma

Sekolu		
Hankili /LOnni	Joo a ni kusanNa	FErE /KENa
<ul style="list-style-type: none"> - ka jususuma sifali - Ka jususuma joolu lOn 	<ul style="list-style-type: none"> - Ka mOOLu hakilimaya jususuma kolu kan - Ka bEnbaliya kolu misali ta i sii diya dO - Ka joolu mafELE mEnnu ye jususuma lawurikila 	<ul style="list-style-type: none"> - Ka siiNOOLu buNa - Ini i siiNOOLu ye sii jususuma dO.

Waati: LErE 2

Karan murannu/a sEbElu

- Ka bEnbaliya a ni kELE sawuralu yidaka yOrOlu dO.
- Ka tEbEn a ni kanbEn sawuralu yidaka yOrOlu dO.
- Ka CEDEAO la baara sEbE labO
- Ka CEDEAO jamanalu kafa sEbE
- Kibaro sEbE
- Jususuma misali sEbE (karanden bEE ni a ta)

- Sawura suu siyaman

DAKUN 2 : kEIElu minaNa

Dakun lOni kolu

AdamadenNa ni joo bErE mEnnu ye kEIElu minaNa.

Karan ni MakaranNalilu kun:

- Ka hankili sOrOn benbaliyalu minaNa ma;
- Ka alu ma tankaNa ni alu minaNa silalu ladan a ni alu dandanNa ni alu minaNa silalu ladan ani alu dandanNa kurukolan kOrO dO;
- Ka bEE hankili don kEIElu minaNa ni alu dandaNa ma.

Alu kOnO kolu:

KEIE ye bOla bEnbaliya ledO mEn dise nOsOrOn na adamaden hankili ni a fadi kolo ma.

A bEnbaliya lu kun ye mundi: hankili fo NOnkO dina, tOnOma kolu ani siiNOOya.

Alu matanka ye baara ledi ka a ma sOrOn an nu bEE danni, alu ye kunda bEE kOnO :

- bEnbaliya ni jamana kantiilu tE,
- dunuNa dEkuru ni a sariya ko yOrOlu
- KEIE sulu
- Alu ka siya
- Morifa ta kEIE
- morifa ta kEIE jamanalu tE (fila ni wotE siyama tE)
- morifa ta kEIE jamana kelen kOnO. (mOOLu tE, ni wo tE morifatii lu tE).
- DinkEIE (NOOnta Nayebaliya, basan boloma ani telen baliya boloma).

MOO dise i yEdE keni kEIEla.

Dakun 2: kEIElu minaNa

KEIElu kun ni alu sulu

- hankili dO basan mEnnu dOtO bolonda ko, kabila ni siNOOyalu ma han kase kEni musoya danna farabOma ani diNE NOnye baliya ;
- dana tanbi, telen baliya, landaNa baliya, famaya ko, tiNali, jusubaya ni NOn ma keleya ;
- gbEnNOnye baliya, nafolo ko kEIE, jamana ni a den nu na kunabilaya danna la ani a fanka donni kEIE muran ko mEn nu la.

KEIE bolonda kEIElu

- politiki ko kEIE
- adamadenNa kEIE
- adamadenNa siiNa kEIE
- nafolo ko kEIE
- dina ko kEIE
- siNOOya kEIE

KEIE lu NabEnNa ani a dandanNa silalu

Jususuma waati

Jususuma dO, mOO la miriya dise sela jamana lOli koma hali kEIE buruburu NakE yen karan dakun bEEla.

Wo boloma, mOOLu dise joodonna, ka fanka sOdOn, ka yilila tEE, ka telen bolodon NOnbolo dO, lanNOn kOdO dO.

Morifate kEEIE masibo ka siya: saya ni fendO tiNan, kOdon NOn na, kojuu kE, siiyOrOdO tiNa, saraba, mOOLu la kEIE kOrO bori.

KEIE waati

AdamadenNa hakElu dunuNa kOnO (DIH) le ye morifa ta kEIE bEE NaNinina a ni alu la gbEIEya la danin nu. Woye taama sila ledi mEn ye mOlu ma tankala kEIE gbalo lu ma: kEIElalu ani kEIE dafE siila lu, woni adamaden kelen hake lu watO alu NOn fE.

Adamadenya hake wolu karan ni alu karanNa ye dunuNa dEEKuru mEn bolo bi, wole tOO ko 'kuruwa RUS' (CICR) mEn ka EDA bankidunuNa dEEKuru la siini (ONG) la sariya 1kun fOLO bEnni kELElu NabEn ne ma.

Kabi 1980, kELElu kun ni kELE kEla lu bara ma falen jamanalu kELE bara ma dOya ; jamana kelen denu la kELE bara wara ; siwili lu tE ani morifa tii lu.

ButOrOsi-ButOrOsi Gali la sababu la, kELE NabEn fErElu ba fanka don kabi 1990 ; jamana lu la lasidenu kankan ni wo koNalu bEEla ; bEnbaliya lu NaNini ka sansan don kELEkEla lu tE walako bEE kana sen bila adO. Wolu le kEnin jusulayii sababudi. LanNOOn kOdOli, dama falen mOOLu NOntE. 1997 la, kELENabEn boloma, solodasi fanka ni sariya fanka sara faranfasila.

- A fOLO ye CEDEAO la fanka la dEn ne di, ka mOOLu la duNOOn, ka alu ma sabari, ka morifa lu la mina, ko solodasi lu la lO kELEla lu tE.
- A filanan ye jususuma la balanNa la danna : kELE kun nu : silamaya, siNOya kELE, mansaya juu ko NaNini ni lasiden nu la lakOrO sili gbundurO, wolu dise kELE Na bEnna, ni wo tE ka fanka la mOOLu kan dibirOtE fOli boloma.

dunuNa dEKuru ni jamana kanti lu kakan ka alu la dEn kELE NaNini wo boloma ; bEE ni a lO yOrO ani a sena kodO.

Sila mEnnu ta tO wolu leye ten :

- a. Ka keladen ni kOnOma den buro lu la sii (diNaNE mOOLu, sotii kEmOOLu) mEn kakan ka tOntii bEE kE a NOOn kan walako kELE lu dise NabEn na.
- b. laNONkan kOrO ni kodO bEn ;
 - ka kumaNOOya ladon bEnbalilu tE ;
 - ka ladanNa ni ko natOlu NaNinin

Wo baara suu mEnnu misali tO :

- a. bEn ni jususuma bon mEndi bEn bEE ma ;
- b. mOOla lOnni biro : jamanalu la lasiiden mEnnu lOni kibaroya dii la ;
- c. mOOba biro mEnnu ye jamana kantiNa ni a tolo di ;
- d. keladen mEnnu ye taama la dunuNa tOODo;
- e. bEE dan yOrO mEn na tEEnin kELE NabEn ma fanfE;
- f. adama denNa hake dEEKuru mEnnu la sii nin: ka wolu la baara la sOnOya; mEnnu telen ni ka bEn paratini alu la wote lu ma.

CEDEAO ye a kan waatii mEn na ka NOOntE foli boronin dosii (sotii kEmo ni jamana kan tii la nOrObila) mEn yanto tO kELE NabEn sila bEEKO; wodi se koNala bEE ma sinin.

KEIE lu minaNa ni alu dandanNa

KEIE kEla fila lu la NOntE Kun mEn ye kELElu la, an bara wolu yida dakun fOLO lu kOnO.

KEIElu minaNa NaNininni (a duman ni a gboman).

Ni mOO ye a fE ka kELElu minaNa lOn, fo ka alu bErEmafan ni a koron yOrOlu NaNinin ka bEn :

- NaNinin ma ;
- Kolan kOrOli mEn ye alu tE ;
- kELEban ni a banbaliya ma ;
- nbara se, i bara se ; nbara bOnO, i bara bOnO ;
- yErE Nayenni ; mOO Nayenni ;
- hankili la baara, gbELEya NabO ;
- badenNa la sabati ;

KEIE minaNa dOndO le ye ten:

- setii kELE: Fankaman kan ne tanbi tO; nbara se , ibara bOnO
- Sariya la kELE : sariya kunda di kiti la, dodi joo sOdOn ; dodi fo.
- MOO gbErE la kiti tEE : kELE bolonfila la mOO suwandinin ba mEn fO, wo bara kE bEE bEnmakan ni di.
- Kuma NOya: bEE bara bEn ko kelen ma: nbara se, i bara se

kodO bEn : kEIE bolon fila bara sila kelen ta, ka kan kelen fO. Wo NEfE mOO ye mEn NaNini la wole ye an bEE bara see di.

- bolodon NOOn bolo: wo ye habudun jususuma ledi ;
- kodO bEn : sila mEnnu bEE lOtO mOO tE dO bEn ma walako sabati dise sOrOn na.
- NOOn hankili ma falen : miriya bErE lelu la ka futO ka jama kE a NOOnkan

Fenfen fOni san fE mEnnu di, wolu le ye sila jOnjOn di ka bila kEIE NaNinin ni a minaNa kuru la dEnnin ma.

Sila tan mEnnu bEnni kEIE dO sa ma

1. Ka ko doonin nu NaNini ; mEnnu ka mOO la mOnE ;
2. Ninikali ni tolo malO ;
3. nata mEnnu ye kolu kOdO ;
4. ka hankili laya kEIE kun nu ma sani alu ye a kE mOO kodi ;
5. ka kEIElu NaNini sila siyaman kan, ka sila bErElu lO NafE ;
6. ka sila bEE dO sif ; ka a fEIE dolu ka mEn kE kOrOman na.
7. ka sila lu kOntE bO, mEnnu dib En kEIE bolon fila ma.
8. Ka dinkE sila Numa kan ;
9. Ka seyi ko dObEn sila ma ni sila do mEn ma bEn bEE ma;
10. Ka kanbEn na timE.

DOsii sEbE.

Walada 1 : KEIE lu jususuma NaNini, NabEnni alu minaNa.

Dakun 2 : KEIE lu NabEnni alu minaNa

Dakun lOnni kolu

FabadenNa, joo lon silalu kabEn kEIElu minaNa ma.

Karan ni makaranNali lu kun.

- Ka kEIElu minaNa miriya lu bEE Naye;
- Ka kEIElu minaNa ni alu NabEn Na bEE lOn ;
- Ka sila wolu la wuriki bEEla lafabadenNa dO ;

- Ka karamO sila yErE ta baara wolu ma ;
- Ka jususuma ni diNENOnye lO wolu NEfE ;

Waati : 16

Baara muran ni ala marata lu

- baara dOsii ni a sEbE karan talu ;

- CEDEAO la sEbE la dannin nu ;
- Foto ni filimu mEnnu baakE alu kan ;
- miriya sEbE ni kOrOman nu ;
- EntErinEti.

Walada	Sekolu	KOnO kolu	NaNini silalu kE	waati jate mEn tala
1	- KEIE miriya lu - kEIElu suu, kun ani gbalo	kEIE, morifa ta, kEIElu kun, suu ani alu gbalo	- SEbE kOrO la Nini ; jama baara dO siili ni koNaNinili. - kodO yenni lu dOfO, karan sEbE dO bEn ; karan ni lakaranNali kEIE la sa sila lu kan ladEn nu kOnO.	LEri 4
2	- ko mEnnu dise kEIE NabEn minaNa ani alu dObEn Na tiNala	Ka mantOrO ni bgEIEya bEE NaNini kabEn kEIE NabEn, minaNa ni alu dObEn ma		LEri 2
3	- muran ni ko mEnnu ye kEIE NabEn, minaNa alu dO bEn Nal	Ka baaraNa ni alu mirannu kundEn		LEri 2
4	- ka sila fenfe tani kEIE ko kama, ka wolu jidaka wlalako ta taa di sOdOn	SEbE la marata ni rapOrimEn nu kundEn ta aye		LEri 2
5	- Ka sila NaNinin bEE bila an na karan waladalu kOnO.	Karan sEbEda laden talu: - Walada sEbE - makaranNa ni karan sEbE - jate bO sEbE		LEri 6

Walada misali Walada: KEIE jususuma ni alu NEbEn joo don

Dakun 2 : KEIElu NEbEn ni alu minaNa

Dakun kOnO kolu : fabadenNa, kabEn kEIElu minaNa joo don

Suran tO: makaranNali bonda

Jususuma, to NOnye ni kE NOntE

Wolu kun:

- Ka kEIE ni alu minaNaOn;
- Ka don kEIElu NabEn Na, minaNa ni alu dO bEn Na kOnO.

Sekolu la wuriki

Sekolu		
Karan boloma/lOnni bolo ma	Joo boloma/ko kENa lOnni	KusanNa/yErE lOn

- Ka kELE sun, alu kun ni alu bOnu lu jate bO	- Ka bEE sen bila kELElu dObEnNa kan; - mEnnu ye kE kan; - mEnnu make fOLO hali ladEnni bolo ma.	murannu ladan ni alu ma fELE kabEn kELE lu ma
---	--	---

Muran ni a sEbE la mara talu

- ka so fali 2 la tali 6 foto yida ka ;
- ka jamana bEnmaka sEbE ladan ;
- dEE kuru mEn ka mOOLu karan, wola sariya lu kakan ka yidaka.

Wolu kEni lEri mEn kOdO: 2

Karan ni makaranNali lu tanbiNa

baara jate	baara dakunnu		NaNini silalu
yilila lOli fOLO	KaramOOLu ta fanfE - Alu di Ninikali kE na karandennu la lOnni bara se kELE waladalu ma	Karandennu mafan - Alu di Ninikalilu jabi ; - Alu di kuma kELE kolu kan	- Ninikali - Kelen baara - NOn ma sOsOli
Ko NaNinili	Ka so fali 2 lu la tali 6 Na sifa	Ka Na sifali kE dEEKuru dakun na ; bEE di hankili ma kolu fO	Jama baara
makaranNali dEkuru lu tE	- Ka sEbE kolu Na sifa - Ka hankili ma falen kE kibaroya lu kan - Ka miriya Numa lu tOnbOn a koron lu tE	- Ninikali lu di jabi ; - Baaralu di kE bgEkEnE kan mEn dantEni alu ye	Jama baara
LOnni funka don NabOnin	- Ka dEEKurulu la baara bEE Nasifa mEnnu bOni jama baaralu dO. - Ka karandennu ma dEmEtali wolu la tanbila denbaya ni jama lu ma ; - Ka NafOli kE a tE kELElu kun kOdO malu NabEn Nalu ma ; - Ka kELElu gbalolu Na yidaka ni tOn ma si.	- Ka karan dakun wolu yida mOOLu la - Ka miriya yidaka mEn dise hankili dila kELE ko kan ; - Ka a yidaka ko kELE la juuya ye mEn di mOOLu kan	Jama baara ni kelenkelen baara
baara lu nOOma fELE	- Ka karandennu ma karanNa lalOnni fennu dO bEn na (papiye, fani kan sEbE) waliko	- Wolu kENa difO alu NE ani kEtO kan mEndO.	Jama baara wala kelen baara

	bEE dese joo don Na kELE ko kan		
LOnni Na tanbi dolu ma	<ul style="list-style-type: none"> - Ka miri kELE doma ka wo kun, a waNa ani a kunko lu ma ; - Ka ko dolu misali la bO foto ni bandi lu kan kaban ka alu la tanbi tiyatiri boloma karandennu bolo ; ka mOOLu la alu NONkan (kELElu minaNa NabEn ani alu dObEn Na). 	<ul style="list-style-type: none"> - dEEKuru kelen kelen bEEni ita sEbE la marata dObEn. - kabEn kulObulu la baara bEEEdO. 	<ul style="list-style-type: none"> - dEEKuru baara - sEbENaNini - koNaNini - bara dObOli - karandennu ni kulObu ladan mEn nu dise bEE miriya la wanka la.

Melekuya

Ni i yErE kani :

- ka a lOn ko yELE fanka kabon morifa di,
- lanin bolodi NON ma la fankala;
- ko mOOLu la lanNONkan ka fisa alu dO yEnsEn di ;
- ko kennako tE gbalodi kOnO nanfulo ;
- dise doluman fELEla la diNaNa boloma ;
- iye yiliman diya fEka tanbi sikala ;
- ko ile le fOLO kakan ka wa dolu ma

- ko denin na ma fEIE dise mOOba jusumayila ;
- idise sEwala dolu la sEwala ;
- ko london ye ibaden ne di ;
- idise yafa la mOOlu ma landiNEya boloma
- disOn mOO gbErE ni ko kE iye ;
- idise i nii dOfara la jusu la gbE dO ;
- idise a lOnna ko yafa ka yan ta julu sara di ;
- idise idOnna dolu sEwa kola ;
- idisOn iyErE ma kiti la, jo Nini tE mEndO ;
- ika lOn ko dolu ye i baden ne di ;
- ika lOn ko ila mOnE ye fanka dOya ledi, kOnO fanka maya tE;
- isOnni ka fo sanko dolu di a sOrOn;
- ikaloN ko landiNaNa le kelen ye landaNa fanka di ;
- ilan nElako jususuma dibEn ;
- nba jususuma di na

Walada 2:

Adamadennu hakElu

DunuNa adamade adamaden kelen kelenna bEE la sOrOn nE ala hakE ko damina di.

Wo le ma bEE kakan adamaya dO a la dahani bEENE ni aye adamaden hakElu di.

AIEn Mushu mEn kEra OSLO, ONG lu la lade PeresidankankOrOsii di ErOpu

Adamadennu
hakElu

Adamadennu
hakElu kENa
jamanalu tE,
maramalu ni
jamanalu dO

NEbila

Bi ten, bEnbaliya siyaman nE dunuNa, a gbengben Afiriki kOnO niwotE gbalodO kElElu adamaden kasara kELE, iko siNOOya kELE, kabila kELE, wolu ye jamanalu la jususuma ko Nanabasanna.

Wo le a yira la ko ka sila ni fErElu ladan jususuma la sabatima CEDEAO kOnO, woma ka sila kuralu Ninin a kOnO jamanalu NOOntE mEn lOni adamadennu hakE la kandama.

Walada Seko

Ka lOnko sila suubEE la taama, fErE ni hankili NumadO baara suubEE kE jamanalutE, maramalu ni jamanalu dO adamadennu hakElu la sabati koma.

Walada 2 dakunninu.

1. Adamadennu hakElu kENa jamanalu tE, maramalu ni jamanalu dO.
2. Adamadennu hakElu suulu, jate dOsii ni alu sareyalu

Dakun 1. Adamadennu hakEli jamanalu tE, maramalu jamanalu dO
Dakunni seko

lOnko ni silaNuma lu taama ka bEn adamadennu hakElu mabuNako ma.

Karan/makaranNati kunnu

Ka joolu ni lOnni lu faamu ka bEn adamadennu hakElu wuriki koma jamanalu tE, maramalu ni jamanalu dO ka wolu kEko joolu la sabati.

KOnO kolu

1. Kibaro balu

a. KOdOlu

Adamadennu hakElu

Adamadennu hakElu tE dOgbErEdi fo hakE mEnnu la dahani mOO kelen kelen na bEENE. Alu le adamaden na kandala dunuNa kOnO, ko suusu ni adi adama la hOrOya dObasan wolu bEE makakan hakElu buNa le bolo.

Iko MurisiOn ka a yira NamEn kan, ko adamaden hakElu le a tayiban ani dolu tE, ani NEmOOlu tE.

Adamadennu hakE kolu lOnni sariya bolo dahani bEE NE

Adamadennu hakE kolu sariya la dahani bEENE a sOrOn tuma.

Adamadennu hakElu le adamaya la sabati baju jEdEjEdE di a lakaNalu dO dunuNa kOnO.

Adamadennu hakElu ye hankili dO kolu ledi mEn ye sababudi ka adama sabati ka a baraka

Adamadennu hakElolu munanfan ye bEENE kakE mEnnu ye ni alu ladahani adamaNE, wolu bEE malOnni sariya lu kOnO mEnnu kakan ka ala taama adamaya la suturako boloma jamanalu kOnO.

hakE ko sariya sEbElu dO, ni aye kumafOni ni ka bEn adamadennu hakElu ni aye situwayEn ko di san 1789 ni aye diksiyOnnEri tubabu kan kOnO.

b. A damina

Miriya kOdO le adama la kanda kodi hakElu la bEnkEni mEnnu ma. SEbE kelen malOnni sEbE siyaman nO ni aye bEnma sEbEbadi (Magna Karta) mEnkEni san 1295 la, AngiletEri, mEn ka hakE ladaha, Afiriki telebe dO, Manden tani wotE kuru kan fuwa ta sariya sEbEba ladan na, mEn ye jamanalu tE sariya jOnjOnnu ma ka wobEn jususuma ko lasabati koma. AngiletEri 1915 sariyaba maviner sariyaba 1625 bolo (womEm ka

hOrOya ko jEdEjEdE lu ladana mansaya korO, a ni bill of right saroua sa, 1689 la.

Ka siyEkile 16è nan la kodO yElEman na, PorotEsitan dina ka lakaNali ko lakaNali ko la daha adamaden ma. Ala bara, 1625 la gorotins sariya mOO ka yira ko adama hake ni ala baara ye yen aNa jEdEjEdE ma. dOkolu di ba, Asarvile biritanik san 1679 ka tOnsii kasola bila gbansanna.

Ka a ta 1688 ma sariya ko siira kankelen na AngiletEri.

Karanna faamuya ninu ni a ye fOla alu ma ko filasOfen, wolu ye alu miriyalu fOla a kan.

A jEdEjEdE dO lO, a la sEbE dO, mEn ye kumala gbafaranaman siwil kan, ko mansaya Numa tE yen fo mEn farani bEn na ni aye jama la mOOla siini niwotE suwandinin ni, woni faran NEmOO sariya danNE bOkatErENE sariya di.

SiyEkili 18 nan tuma kEn jEdEdi kuma tErE fOla la mErEkEn jamana dOsan 1776, ani kuma mEn fOni san 1789 la tubabulu bolo mEn ye sariya ko kuna, wolu ye hOrOya kEla adama la bolo fen ne di.

San 1789 ta kuma le ka a fO koka adama la kanda jamana bolo, ka a to a jEdEla, ka a bolofennu la kanda. Wo kOdO bEE ta miriya fO di tONOOoni tE mEn kO.

(hake ka bEn baara, ani lOnni) wolu ye hake le di mEnnu ye julu di mEnnu kakan ka lakanda ani jamana la madEmEnni, jamadOya ko.

hake sabanan ladahani ly Sahan sabanan nuNE mEn ye lamini, siidiya sOrOn ko di mEn seniNani, jususuma hake, jamadOya hake.

hake mEn miriya bOni telebe dO jamanalu le dO, ni a bara ladaha dunuNaNE, mEn bOni fanan Arabulu la masOsOli kolu dO ani Shinuwalu bara.

Silama dina kuma adamadennu hakeElu mafannO ni Afiriki sariya kuma mEnnu lOni jama hakeElu ni adama hakeElu dise tErEla markan mEnno.

Woma san 1948 sariya bEnni bEE ma.

1325 bEn makan ka bEE hakili la sewa ka wo bEn lakaNali ma cE ni muso tE sariya jEdEjEdE sOrOn nO mEn lOni bEnbeliyalu dO suma koluma. ONU kOnsEyi sekuritele ka sariya wokE.

bEn makan 1820, 1888 ani 1889 wo bEE miriya kEra hakeElu jususuma ni lakanda kolu ledi Afiriki namun hake ni Adama hake

Fili le ka ala miriya ko farafinnu adama hakeElu lOn. bi kotE wodi adamadennu hake ko malOnni farafinna

Dakun ni 1 : Adamadennu hakElu kENa Jamanalu tE, maramalu ni jamanalu dO.

Adamaden hakE ko kEni sariya bisiki la danni ne di walako ka adama la sidOtEE nedi walako ka adama la sidOtEE ma banban ka a fanka don.

hakEko ni lakandali ko miriya tEse farala ani baara miriya (kEbaala). Farafina, cEmOO ba kelen bara sa, sEbEbon kelen ne jeninin wodi (lOnnilaba, mafa) le jenini. Morinko kaan « jOn senO bOni tE fErEbaatO senO ma ».

Namun hakE ye kun ne ni sila, mEn bEnni hOrOya ani joo fanka kOrOta ni a ye namun ni kOdOman nudi, benbalu joo mEn ye an jeli dO mOOya bolo ma sidOtEE ni wurikili boloma Farafinna kakan ka muso lOdiya la seyi a ma ale le adamaya baju, cE wo le lakandali la di, kudeyi ani sii la kudaya, ka cEmOOba kE mofa tOOmasere di, ani sidOtEE ma kudeyi

c. KumafOni ni bEnmakan dan farabO

Sariya boloma danfarabO ye kumafOni ni bEnmakan tE kabEn adamadennu hakElu koNama.

kumafOni ye sariyalu le fOla ani ka a jate sii dEkuru jamanalu bEnna mEnnu ma, wa sariya fOni nu le kakan ka baara kEtalu tOOmasere jamanalu NEmOolu NE. Sariya fanka tE ale dO ale dantEE la bolo nO don tE i bilala a dO.

BEEye bEn na ale ma le.

BEnmakan (mEn mabinbini, ka a ma tOntOn) adamadennu hakElu kan fanka dO sariya ye mEnni jamanalu tE. Ka karahan nO kolu ladan, sariyadO jamanalu NE, mEn manka ka mafodo few.

Adiya dolu dise mafelenna jamanalu bEE ladEni miriya boloma; diya mEnnu tErE kEli boloma.

Baara dE dakunnu ye a dO, ni a ye fOla ama ko disiposisiyOn.

d. Jamana siiNa kabEn jamanalu sariya ma

BEnma : jamanalu bEE ye bEnna bEnmakan sariya mEn ma wo tuma le, ka sabuke bEnmakan namun nO kolu di.

Bolo bObila nO: mEn waati jamana kelen kelen na bEE bEnmakan mEn kOnO miriyalu la fanka mayala le jamana dise a bolo nO bila la a dO ka a miriya fO, a dise a kOnO ko dolu dO yEIEman ko la daha a miriya dO, mEn ni disiposisiyOn te miriya kelen di. A bolonO bilanO dise kEla sEbE suubgEdE kan mEn narani ama. Woni bEnma fOIO kakan.

FOIO kokEsta dO karaha tE adO, kon a yili ye ama ko jamana ye a ma fE lE a Numa la jamana dise ala dahala. wotE bEnmakan jEdE di.

Ale tE jamana la bEnmakan kisE di de.

Jamana la bEnma sariya mEn ma wo ye lonna a dO kolu kEko Numalu le ma.

Ni jamana banna bEnna sariya mEn ma adi a bolonO bila a dO.

BEnma ye sariya sEbE ledi, bolonO tE bila mEn nO ten ni a kOnO kuma, sariyalu bEE ye fEsEla le, ka a dOko bEE ma fEIE mEnnu di la taama aNumala jamana kOnO; Ka a kOdO ko bEE malOn, masOsOli tE don mEn nO NEfE a dOkolu kE kodO.

« sariya dO kolu bara dafa ka dOsii koNuma wo le a dO baara kEla sOnOyala ». WokOdObutun jamana dise bEnna sariya la tinmaya, ka akan to diya dolu ma. Jamanalu tE sariyalu ye la waala wote kOdO. A baara kE damina kOdO, sariya gbEdElu dim En bEntO adO ko kasabiya kokan, luwo fOndamantali fOLO ye jamana siyaman na sariya bolo, mEn tOO kOnsitisiyOn. Woma sila fila le wodO kabEn jamanalu tE hake ko ma.

- MONUS kOdO le ka a kankan ko hake jamanalu tE, kobite wodi, lolan tE wodi j
 - Woma jamana hake dafE. Woma sariyalu le wola mEnnu kakan ka fanka la wo dafE, wolu jamanalu tE sariya tE lamaNOOlu di.
- Alu ye jamana la sariyalu dO « MONUS NEmOO» lu tE sariya koma fo « hake » ma kanda ko baara.
- Jahadi kELE tE sariya dO, wodO foka jamanalu NOOn madEmEn nO kolu kE.

2. Adamadennu hakeLu la kanda jamanalu tE maramalu ni jamanalu dO: Murannu ni kENalu.

DunuNa kunafOni adamadennu hakeLu kan san 1948 la bEnmakan kEni adamadennu hakeLu lasabati bajudi.

Ka wo bEn hakeLasabati koma dunuNa kumafOni mEn ka fanka sOrOn hali ni dolu ma ata fanka dO. Amunanfan gbiliya tOOmasere le di dunuNa kOnO.

A kOdO bEn makan siyaman na danna.

HakeLu kuma fOni ONU bolo, 1948. Avril 1945 cEladen 48 ka NOOnbEn ka ONU ladan. mEn lOni kumafOni, ka kELE boloka jamanalu tE, ka hankili dOfellin NOOnye kE, walako ka kELE boloka. « jamana fankiamalu » tuntE afE ka adamadennu hakeLu kumafO ONU. Alu lani tuntE ala ko jamana gbEdElu (dunuNa dEkuru) kakan tErE ka tErE a dO iko adamadennu hakeLu di mina NamEma. A tErE alu Nana ko wo kakan ka fO alu kelen na politiki boloma.

Dakunni 1: Adamadennu hakeLu jamanalu tE, ka maramalu ni jamanalu

Jamanadennu ka adamadennu hake ko miriya masOrOn lamErEkEn jamana fE. Hankili mafelin kOdO ni a ye « adamadennu hakeLu ».

Jamanalu la bEnmakanba sEbE NEbila dO. Koni sEbE woma adamaden hake ko yira foyi tuntE hake wolu la kandala, ni sOn nike hake ko woma.

DEkuru (biten kOnsEyi) hake ko la danni, koni sEbE le ladanni mEn ye adamaden hake ko fasadila ka a munanfanyira bEEla mEnni bEn bEEma ka bEE hEnE dunuNa kOnO.

Eleanor Roosevelt la kEni kOmisiyOn (dEkuru) NEmOO di, dEkuru wo ka kuma fOni sifa DUDH niwotE adamaden hakeLu.

KumafOni ye sEbE ledi mEn kakan kEli jatedOsii mEn ye lahala jamanalu bolo, koni sariya fanka tE ale la kodO. DUDH le sariya bisaba (30) mEnnu adamaden na hake kolu kan.

Sariya wolu suufila le di :

- Politiki ni siwili sariyalu : lafErE sariyalu mEnnu ye adama la kandala, jOnmaya ko, ni bEnkan kodO. Ka wobE mansafanka la benkari ko ma

- sOrOnlOnni ko sariyalu : sOrOn ni a tOlu hake lakanda ko.

Iko kumafOni NEbila ka a yira NamEn ma hOrOya lakanda le hake la sadi ani lafErE, telen ni jususuma di dunuNa kOnO ; hake wolu le lakandali kEla tONOnni nO ko bEE ma ; sidOtEENatE politiki ni siwili hakeLu ye matankali kEla mansafanka la benkanni ni tONOMA, ka lafErE ko la wuriki. Wolu ye sariya mEnnu dO.

4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21.

SOrOn adamaya, lOnko lu le lakandali kEla adamaya ni sOrOnfen ko mafan nO. Alu ye sariya mEnnu dO ka a ta 22è haan 27.

Joo mEnnu ye DUDH ko dO wole: jEdE woloya, lakaNali, lafErE, telen ni buNa NOontE niwotE adamalu tE.

A sEbElalu

Adamadennu hakeLu :

Rene kasiyEn, hake karamOOba faransi

Peng. Chunchng, filosOf sinuwa, Peresidan kankOrOsii

Eleanor Rooselt, USA Persidan

Pr. ValatEn tplikov, hake karamOOba; In. Rusi Charles Malik, FilosOf Libanne

Dr.(MRS) Haousa Nehra, joodonna - Endë

Muran nu kEni sariya sEbElu ledi mEnnu ye sEbE, ka alu faamuya, kabEn alu ma ka alu sine ka ala se jamana kelen kelen na ma.

Sariya sEbE jEdEjEdElu le mEn ye madEmEn ni kEla bEnmakan kOnO kolu kEma aNama.

Karahannu suusiyaman sariyalu dO.

Alu sariyalu le di mEn nu se latemi na jamana fila tE niwotE jamana siyaman nu tE mEnnu di kE karahan ni ONU kOnO jamanalu tE.

BEnmakan suu kasiya ka bEn andamadennu hake ma wole a kEla a di lOn ko, a ye dunuNa fan bEE le.

A fOIO bEnmakan sariyabalu mEn ye adamaden hakELu bEE kan niwotE wola dEKuru dolu; bEnmakan jEdEjEdElu le wolu di.

1. DunuNa dOnO (ONU), wole sariya bEnni makanba fila di mEnnu ye hakELu lakanda la ni a ye dunuNa sariya bukuba kOnO hakELu kan mEn ye hakE ko sariya kundon na ka a kE kelen ni lakaNali dO.

Jamana tEma sariya mEn lOni politikni siwili hake kolu ma ani a dObE kOnO miriyalu.

sOrOnko ta sariyalu, adamadenNa ni lOnko.

2. Maramalu ta fanNO

Benmakan nu ye jamanalu tE talu le dafala, wokENa wolu ye yela faragbEla, Lamerik ani Afiriki alu ni alu kENalu kOnOgbEnni boloma.

Farafina, Afiriki ta sharite le wodi maye adama denu hakELu ani jama hakELu.

(1981) ani afiriki dEKuru mEn ye adamadenu hakE wolu kunna. **Afir** adamaden hakE ko susitisi kun ani jama talu, wo fanan ta ye adamaden na hakE ko lawuriki dO afiriki yan.

Sariya gbEdE lu ye yen mEnnu lOni muso la kolu ma, a makE burun, koni a ye la baaralu afiriki kOnO yan, koni bEn makE ama burun koni a dOkolu ye kEla farafinna.

Denni nu ta sariya lu ye mEn lOni denu lakanda koma ni a ladan san 1990.

CEDEAO kOnO sariya (PorotokOli) Numa siyaman ye yen, misali.

- 1999 mEn ye jususuma kan a ni bEnbaliya minaNa kokan.
- Expati porotokOli mEn na Danni 2001 na NEmOOya Numa kan.
- Sariya (PorotokOli) mEn lOni mOolu la lafErE taama ni alu bolofennu ma, sii diyako hakE ni sii nOdO 1979.
- Sariya (PorotokOli) mEn lOni fasadenNa ma, 1982.

BEnmakan sugbEdElu ye kurupu finan : mEnnu kun ye adamaden na hakE jEdEjEdE sugbEdE di : adama kasara, kELEkO kasara ani jama siyaman ni kasara, jOnNa, mOOSan, tONOnnO baara kELE kOrObori, niwotE gbElEya kOrO bori, adama la kanda, Nangboya dO koke adamaden na tOrOkO juuya niwotE minakojuuuya, adamaden tiNa dO kolu, adamaden suumayElEman nO kolu.

Misali :

- BENmakan sariya la kandali boloma, wo le kasaradO kolu kElEEdi fankala
- lakaNali beliya kEra a suusuudi, wo bEnmakannE.
- BENmakan sariya mEn ye tOrOkO juuya suubEE latOn na.

- Kurupu sabanan (3) bEnni bEnmakan (sariya) suugbEdE lu, mEn bEn ni kurupu wolu makolu ma jEdEjEdE luma ni a ye adamadennu dolu di: boribaatOlu, fasotannu, lolannu, jamana yElEman nalu, baaralalu, musolu, dennin nu, mOOfEtOlu: Misali:
- BENmakan mEnnu lOni denninnu hakElu ma;
- BENmakan mEnnu lOni lakaNalibeliya boloka ko ma, musolu ma fan nO.
- Jamanalu tE bEnmakan nu ka bEn baaralalu makadan koma mEn ye alu hakEkolu di, boribaatOlu ni alu la denbayalu.

Dakun 1. Adamadennu hakElu jamanalu tE, maramalu tE, maramalu ni jamanalu dO

BEnmakan mEnnu ye lakaNalibeliya kan dinEnnu ye lakaNabeliya kElEla siNOOya lakaNabeliya, cE ni musoya tE, karan ko lakaNabeliya, baara ko ni sariya ko dO kaNabeliya.

BEnmakan sariya kelen kelen na ye a la taama koNuma dO ko bEE le NEkadana kEra a dO ko suusuu di.

BEnmakan nu kEni ne iko dantEELi sEbE

Jamanalu ye bEn wo dantEELi yira ma waati lu la bEn kEni mEnnu ma alu ka baara mEnnu kE wodakun, ni baara wolu kEni kake iko sariya ka a jamadiya NamEn ma. Wo dantEELi sEbE wolu ye ma fELE la dEkuru le bolo mEn kOnO mOO faamuyani sariya, adama hakEko lu kan (misalidO, adamaden hakE ko dEkuru “komite” pakri ka mEn na sii politiki ni siwili hakE ko lu kan). MEn ye lakOrOsii kEni nu sEbEla niwotE mafOlilu kEni, a

dise jamana maNininkala a ye ala baara NafO, ka fasadi a ye hakEko dO baara kEl aNamEnn ma mEnnu lOnni.

Woma, jamanalu tE, makisi sEbElu baaraNa ye yen, ani jamana niwotE mOO kelen na makanini sEbE, mEnnu di adamadennu hakElu sariya tiNakolu kan.

Ka a ta 2007 ma waati waati ma fElEli le kEla a fOtO wole ma ko EkzamE Periyodik (EPF) woye kENa kuda ledi mEndi a kE adama hakElu (dEkuru mEn ye gbafaranamalu tE mEn janto adamadennu hakE kolu dO), ka adama hakElu kumafELE jamana kelen kelen na bEE kOnO.

Wo kunmafELE ye kEla le san 4, san 4 temin kOdO.

Jamanalu la dantEeli sEbE kumafELE, ka ONU jamana 193 lu madEmEn, ka adamadennu hake kolu la seniNa ka a lasabati jamana wolu kOnO ka baaraNOOya lawuriki, ka kEliKOnuma dOtala NOOntE.

A kun ne ka hankili mafelin na don jamanalu tE ka komite la baara lu dafa, walako alu kana baara kelen kE ko fila.

3. Jamana la baara jEdEjEdE mEn ye karabali di

BuNa karahan: adamadennu hakElu tOmaserenin maramalu ni jamanalu la kiti sariyalu rO.

- Kadaba nO kEli: jamana kakan wok E sariya dO, sariya, adimisasarOn, sudisiyEri ni bidijEko, mEn ye adama hakEko la sabatila.
- MEnnu mabuNa beliya ye sariya tiNa le di.

4. Jamanalu adamadennu hakElu kENasilalu

Ni ye demokarasi lasabati kodO jamana kOnO fo ka makaranNali kE adama hakElu faamukola. Jamanalu kakan ka ko bEE kE ka adamadennu hakElu dO kolu kE aNama.

Jamana kelen kelen bEE kakan ka fErE suubEE Ninin ka hake ko kE a Numala, wo bEE kakan ka kE sariya dO, ka ajanto ka tiNalila la tOn ka mOOLu la buNa la seyi alu ma, ani alu fentiNaninu laseyi alu ma, ka

latOnni beliya kELE.

5. Adamadennu hakElu sariyalu lakaNa jamana kOnO

Jamanalu baara le sariyalu lakaNa di, ka wo bEn dunuNa kOnO talu ma ni a ye adama hakElu di.

Adama hake bEnmakan nu ye bEE la ko le di ka a ma sOrOn ale le adamaya la kandala. HakEko malOnni adama bEENE. Foka fErE Ninin mEn ni wo kE ko to tama di adama bEENE ani jamana lu NE.

Baara mEn lOn adama hakEkolu ma kakan ka dO tala bEEtE, a kEra dEkuru suwandi, asosiyasiyOn wolu bEE ni hake wolu kakan; walako fOli ye kE ani tErEnOya kE gbEdO kodi bEEla dunuNadOtEE ladon ko di.

Baara dOsii walanin

Walada 2: Adamadennu hakElu jamanalu tE, maramalu jamanalu dO

Dakunin Seko

Ka joolu ni lOnko ni baaralu kENa buNa dO, ka bEn adamadennu hakElu jamanalu tE, maramalu ni jamanalu dO

- Karan/makaraNali kun nu
- Ka joo ni lOnko lu faamu kabEn adamadennu hakElu kENa jamanalu tE, maramalu ni jamanalu dO. Ka kENa lu lasabati ka bEn adamadennu hakElu jamanalu tE maramalu, jamanalu dO. Ka janto kE kurupu tOlu ta lOdiya.
- Ka karan kENalu la taama kabEn adamadennu hakElu jamanalu tE, maramalu ni jamanalu dO.

Ka kENalu lasabati NabEn adamadennu hakElu jamanalu tE, maramalu jamanalu dO, ka janto kE kurupu tOlu ta lOdiya.

- Ka kran kENalu lataama kabEn adamadennu hakElu jamanalu tE, maramalu ni jamanalu dO
- Ka joolu ta mEnnu bEnni adamadennu hakElu jamanalu tE, maramalu ni jamanalu dO.

KE waati : lEri 22

- Karan murannu ni a kENamuran, bukulu
- Karan baara, boloda ni karan sEbE mEn karantO.
- CEDEAO tOOmasere sEbElu.

-
- Filimu
 - Foto sawura
 - Buku ni karangbE suugbEdElu karan wo kan

Dakun 1.adamadennu hakElu kENa jamanalutE, maramalu Baara walanin dOsii

Walada	LOnni/kusanNa	A kOnO kolu	Karan kENa	Waati dOtEEni
1	Ka adamadennu hakElu kENa sariyalu ni adOsiNalu kOdO fO	Adamadennu hakElu kENa jamanalu tE, maramalu ni jamanalu dO, kOnO ko fO.	Buku kOnO ko dO fEsEfEsE	LEri 2
	Ka adamadennu hakElu	Adamaden hakElu jamalu		LEri 2

2	la kanda murannu ni kEslalu NaNinan	tE maramalu ni jamanalu dO lOnni murannu ni kENalu sifa Ninin		
3	Ka jamanalu la adamaya kolu NaNinin	Jamanalu la lakandalilu adamadennu hakElu la kodO	A suu karan NaNinin misali dO	LEri 4
4	Ka sariyalu sEbElu kE kelenni munanfan yira Alu kE miriya dOdiya kelen	WodO kolu kENa jamanalu bolo adamadennu hakElu ko mafannO	A suu NaNinin karan misalidO - Buku - teyatiri	
5	- ka joolu ta adamadennu hakElu lasabati koma	- makaranNalilu adamadennu hakElu lasabati joolu ni adusanNa la	A suu NaNinin karan - Buku - teyatiri	LEri 4
6	Ka adamadennu hakElu buNa beliya latOn.	Benbeliyalu minaNalu Benbeliya kolu dO Kolu ladeyin adamadennu hakElu mafan nO		LEri 2
7	Ka hankili dO kolu kE adamadennu hakElu lakanda ni alu buNa ko	Joo Numalu lawurikili adamadennu hakElu lakandani alu ma buNa kodO	Jama makili baaru lu teyatiri	LEri 2
8	Ka adamadennu hakElu kolu ladon karan kENa baaralu dO.	Ka karan fennu dO fEsEfEsE, karan saan nu dO ka wo bEn adamadennu hakElu lasabati koma, karan ni makaranNali karanmOO kumafELE ni karandennu ye karan na		LEri 6

KarankENA misali walanin

Adamadennu hakElu jamanalu tE, maramalu tE, jamanalu dO.

Walada : Adamadenna hakElu

Dakunni 1 : Adamadennu hakElu kENa jamanalu tE, maranalu ni jamanalu dO.

Dakunni Seko :

Ka joo lu ni lOnko ladon adamadennu hakElu lasabati kO dO jamanalu tE, maramalu ni jamanalu dO walako ka alu lakanda ka alu mabuNa.

Karanni makaranNa kun. HakElu masOrOn.

Ka kusanNalu mEn nu la wuriki.

KusanNalu		
Karan/LOnni - Ka adamadennu hakElu kENa ni alu kOdOlu lOn	Joo lOnni dokokE - Ka akolu hakElu mabuNa - Ka baaraba dahaninu kE ani mEnnu kakan	KENalu/JEdElOn - Ka adamadennu hakElu jEdE lu lOn mEnni a kE mEnNOOntE. - Ka adama hakE kolu hankilimaya, lOnninu dO mEnnu ye a dO.

Karan murannu ni a mabanban fennu

Jamanalu NOOntE murannu, dunuNa tinkunnu, maramalu (bEn makanbalu, porotokOlilu) jamana sariya sEbElu

Sariyabalu ni sariya sEbE suugbEdElu, fotolu ani mEn ye mafElEla (siniman, telewisiyOn ani dogbEdE fanan ni a ye fOla ama ko sitiwEb).

Wolu bEE ye fErE le di ka dunuNa dO kolu lankEnEmaya, ka dunuNa lOn ko lasabati.

Dakunni 1 : Adamadennu hakElu kENa jamanalu tE, maranalulu ni jamanalu dO.

Walanin: karan/makaranNa

Baara kE talu			
Dakun misEnnu	KaranmOOkE/karamOO muso	Karndennu cE/muso	KENalu
LOnni fOlalu kunmmafElE	Karandennu la lOnni kasabi mafElE - karamOO di karan nO ko do lawuli foto mEn ye NaaNaa dO ko do yira la - SEbE kEnni ye mOOlu bolo foto mEn nO, ka adamadennu hakElu maNininka, lafErEdO kumalu	Karan kEni nu - Ka Nininkalilu jabi KaNininkali lu jabi	QCM Kelen na bara Nininkalilu ni alu jabi

A damina	<ul style="list-style-type: none"> - Joodon hakElu, baara hake NanabOli tEmEn nO. - Gbeleke ye NaaNaabalu dolu bolo gbeleke kudun ni kaba alu bolo - Nininkali (kOnsiNe), alu ye kuma foto mEn kan - Ka hake maNinin kani matara ka adamadennu hakElu dafa alu di sEbE kOnO talu mafEIE - Alu di a suugbEdE lufO karandennu NE mEn ni silakunna taama ni fanka lu tE kelen ni ka hake ko lOn sEbElu dOtala karanden kurupu lu tE 	Alu ye kuma Foto mEn kan	Nininkali ni a jabi
Karanko baaralu dOfO NOOntE ka bEn kurupu baara dantEEluma	<ol style="list-style-type: none"> 1. Adi jabilu dO fEsEfEsE 2. hankili ma felen layiriwa 3. DantEElilu 	<ol style="list-style-type: none"> 4. Ka alu la jabilu dO bEn diya mEnnu kan hakElu suulu 5. Lakanda minannu 6. Lakandali sila lu kan 	BEnma jabilu NOOn masOsO kOdO.
	<ul style="list-style-type: none"> - Ka NOOnmasOsOli la dan - Miriya lu NanatOmOn 		
A karan baara kE ninu kun ma fEIE	Ka Nininkalilu kE kuma niwotE sEbEli, lOnni masOrOn jatelOn kodO.	- Ka Nininkalilu jabi	- Kelen na baara.
Karan lOnni a dO ko kE	<ul style="list-style-type: none"> - A di karan nO ko do kE; - Alu la lakOli kibaro sEbEl abara la bO, ka wo sabu kE alu sEbE kEni dodi mEn miriya maNin - DEkuru mEn janto ni adamadennu hake kolu dO, wo bara adO bEn a makanda koma - Alu ye alu miriya kE NOOn kan ka bEn hake muran nu ni silalu kan, ka wo kENa yira. 	Ka wok EN silalu ladan ani a dO sariya lu dO ko yira	Jama baara <ul style="list-style-type: none"> - Ladeyini - LOdiya kE.

Dakunni 2: Adamadennu hakElu suulu jateya ni a sariyalu

A seko

Ka adamadennu hakElu koNaladon joolu ni lOnko ludO mEnnu alu lawuriki ka wobEn a suulu, alu jateya ni alu sariyalu mafa koNuma bEE bolo

Karanni makaranNa kunnu

Ka adamadennu hakElu dO kolu faamu, ka alu sariyalu jateya, alu suulu, fanan ka jantokE dolu ta ludO ni aye kurupu gbEdElu di ; alu hake wolu kEko a Numa sila bEdE bEE kan, kakan ka kE bEE haminan kodi, ka amasOrOn jususuma baju le adamadennu hake la sabati ni a mabuNali di.

Ka adama hakElu jooNumalu ni jateya ni suulu kE aNama ni aye a dO kEkoNumalu di.

A kOnO kolu :

1. Adamadennu hakElu lakafoni :

- DunuNa kOnO, adama la hakElu bEE kakan NabEEma: BEE, adama bEE sawo dO kole hakEko mEnni
 - Farabeliya adamalu tE: adamadennu hakElu kakan wolu do bOnite doma; misalido politikni siwili hakElu
 - Don NOOnno ni koke NOOntE: koke ta jEdE ye bOla bEE
 - LakaNa telen beliya tEmEnno : Adamadennu bEE kakan hake ko do domanfisa do di, do tE doNE.
 - TERekodo jEdE: Adamadennu, jamalu bEE kakan dunuNa dOtee kolu tOno sOrOn no.
 - Kadaba/dadama: kadaba le daatElu di ke hake kolu kan jamanalu ni dakun gbEdElu kakan ka wo baara lu ke ni aye adamadennu hakElu dim En nu tE sariya dO, a ko NEmOolu dise wo NamabOla sariya dO.
2. Adamadennu hakElu suuyalu. Adamadennu hakElu la dahanai noo bEENE dunuNado. Adama ni mEnnu kakan.
 - Alu bEnni jEdE wo layado. bEE la joo kolu do hakElu kakan, alu tEse dOta, adon tEse minala moO la.
 - Alu ye kadEba/ karahan jEdE le di jamanalu NE ani ado koke baali NE.
 - Alu lakanda ni dunuNa kOnO
 - Alu makaranni sariya
 - Alu ye moOlu ni dEkuru makaran na.
 3. Adamadennu hakElu kasabiya lu ye sariya sEbE baa do jamalu tE, maramalu ni jamanalu do. Wolu ye sariyalu do baara Nakasabilu ledi mEn nu dantEli ye kEla NEmOolu bolo ni aye kadaba di.

Jamanalu tE sariya do kolu ye kun ma fELE la komite le bolo lonni la balu a fOto mEnnu ma ko « janto no dEkuru sariya kolu la taama koNuma mafan no ».

4. Koke talu ni gbELEyalu adamadennu hakElu lasabati mafan no.
 - Tuma bEE bEnbaliya maramalu kOnO
 - Adamadennu hake kolu sariyalu tiNa bEnbaliyalu bolo
 - Adamadennu hakElu ko minabaliya sObEla
 - Adamadennu hakElu sariyalu ni abEn makan sEbE lonbaliya.
 - Sariyalu kOnO kolu ladE fanka doOya jamanalu do ani jamanlu tE la
 - Jama lu la bolokolonna ni lakaNabaliya
5. Adamadennu hakElu la taamaNa ani lonni sOrOnko alu kan.

Sariya mEnnu adamadennu hakElu dO wolu ye a baara dakun nu dOsii la le.

Alu kunmafELE ni alu kEko lu.

A sariyalu ye tErEnO kolu bEE dO mEn ye nala adO NEmOOya di ani janto nO ka bEn lawuriki koma, baara dakun nadan yo, ladan, fEsEfEsE, dOsii, kEli ni a kun mafELE.

Wole ye a kEla baaralu kENa di bila silaNuma lu kan mEn nu telenni wurikili la.

Adamadennu hakE kolu dO.

ABDH NatOnO bale la wurikili ko dO,?laNumaya ko dO.

Baara bololu, politiki wuriki, kENalu ye kolu ledi mEn nu bara ladan adama hakEya kolu dO.

Bi ten, bEE bara bEn ama ka alOn ko baara NOOya ye sila le di mEn ye lawurikili ko lasabatila dunuNa kOnO.

SituwayEn nu di makaranNa adama hakE kolu la.

Ka jama baara kENa lu ladan mEn ni alu la dunuNadOtEE la sOnOya alu NE.

Ko saba (3) le wodO

- NatOnO bale Nininkali la.
- Nina mankan kE jama la baara kola
- Wo NatOnO bale jamana kan, ka bEn sOrOn ko ma

Dakunni 2 : Adamadennu hakElu suulu jateya ni a sariyalu

A Seko

Ka joolu ni lOnko sOrOn mEnnu di adamadennu hakElu dO kolu lasabati a Nama.

A kunbalu

- Ka sariyalu faamu, mEn nu lOni adamadennu hakElu bEn makan, jateya ni suulu ma

- Ka kENalu lawuriki ka bEn adamadennu hakElu ma, kEli kolu ma, ka janto kE dolu talu dO fanan
- Ka a karankENalu la taama ka bEn alu sariya lu jateya ni suulu lOn koma
- Ka baaralu kE mEnnu bEnni miriya wolu ma ni a ye sariya, jateni suulu koNalu dO

A kOnO kolu

1. Sariya mEnnu kafo adamadennu hakE kolu la

- DunuNa : adama hakElu kakan dunuNa dO

Adamadennu bEE kakan dunuNa kOnO hakE ko la dahani bEEma.

- DOfarabaliya: adamadennu hakElu tEse farala a kErE dakun suudi, sOrOn, politiki adamaya lOnko ye bO ka tErENE le wodi.

Alu bEE kakan ka kE NEmOOya suula

DonNOOnnO mako bila NOOnma ko kE jEdEjEdE ye bOla mOO kelen kelenna bEE ta kEli dO

- lakaNabaliya tE mEnnO: adamadennu bEE kaNaman, do manfisa dodu, kOIO, cE ni musoya, si kasabi, kan, dina, bOdiya, fE, nanfoloti ani a suugbEdElu, wo tE dantara bila la hakE kodO iko sariya ka a jamadi NamEn ma sEbE dO.
- TErE ladO. BEE kakan ka jama baara tOnO sOrOn a kEra mOOdi a kEra jamana di, bOliko fanan ye ten nE.
- Kadaba/kadama. Jama baa mOO baa, bEE kakan ka wo miriya wo mafa mEn jamadi yani sariya sEbE dO ni mEn ma woke sariya NEmOO dise wo makilila sariya dO.

2. Adamadennu hakElu suyalu:

- Adamadennu hakElu ladahani mOO bEENE, dunuNa dO kole alu di
- Alu ye masOrOnna mOO sOrOn tuma le
- Alu dafani jEdE woloyadO.
- Alu kaNaman, alu tEse farala
- I tEse i banna a dO, alu tEse bOla i bolo

Baara dOsii walanin

Walada	KusanNalu mEnnu kakan ka lasabati	AkOnO kolu	KENalu	KE waati
1	Ka adamadennu hakElu sariya, jate ni suulu kOdofo	- Sariyalu, jatelu , suulu	Miriya kENOOonkan - SEbE karan (sEbE kibaro) - NOOn ma sOsOlu - Karan sifa - Jama baara kelen baara - NaNinin ladeyini - Baara kOnO gbEta lOdiya kE	LEri 2
2	Ka adamadennu hakElu yira	Adama hakElu suulu sariya		LEri 2
3	Ka adama hakElu jEdEjEdElu kENa ka bEn alu lawuriki ko ma	« Adam hakElu »		LEri 4
4	Ka adama hakElu sariya, jate ni suulu kE joolu ni lOnkolu ta	- MakaranNali adama hakElu sariya, jate ni suulu joolu ni lOnkolu lawuriki		LEri 4
5	- Ka sariya lu ni suuye lu ladon hakElu karankENa dO	- Maran kOnO fEsEfEsE mEnnu ladan karan kENa walani/makaran Nali		LEri 6

KarankENa misali walanin

Dakunni 2 : Adamadennu hakElu jamanalu, sariya jateya ni a suulu lasabati

Titiri : adamadennu hakElu dO.

A Seko :

Ka adamadennu hakElu kEkoNuma dO joolu ni a tOnko bErElu dO baaralu kE

Titiri : Karannui makaranNa kun

Ka adamadennu hakElu jateyalu taama ani sariyalu

Dakunni 2 : Adamadennu hakElu jamanalu sariya, jateya ni suulu dO?

Ka kusanNalu mEnnu lasabati		
LOnnilu	Joo dO talu	KENalu faamu
- Ka adamadennu hakElu sariya jateya ni suulu malOn, tOOmasere	- Ka dolu ta hakElu mabuNaa - Ka baaralu kE	- Ka adama denu hakElu tOOmasere ni a ye a murannu di, wole a kOnO Naye sOnOyala

Karan muran/karan mabanbanfen

- Karan fen mEnn nu bOni dunuNa, tinkurunnu maramalu sEksiyOn 1 ni 7 lu dO ma ye sEbE protokOli ma ye demokarasi kan ani NEmOOya Numa ni sariya sEbE gbEdElu dO.
Karan ni makaraNali walanin.

Dakunnu	Karan baaralu		
	karamOO CE/muso	Karandennu	
LOnni kOdOlu kun ma fELE	- Ka karandennu la lOnni kasabi ma fELE ka wo bEn karan karan kEla ma	- Karandennu di Nininkalilu jabi	- Q C M - Kelen baara
	- Karan baara 1 ka karandennu lO sariya masOsO ko do kEla ladeyin nO sariya mEn nu malOn ni dunuNa kOnO (adama hakElu kuma fOni)	- Sariya hakElu tOOmasere	LOdiya kE kurupu baara
A damina	- Karan baara 2 karamOO di karandennu dOsii kurupu lu di, ka sEbE karan alu NEmEn ye adama la hake kolu kan - lIninkali : ka sEbE karan ka aNasifa. Adama hakElu jateya - Ka alu lOn karangbE kE iko sariya 1,4,18,23 kaNinikalike - Ka adamadennu hakElu suulu tOOmasere	- Karandennu di alu NanatEE tiyatiri ko bolo ma, ka ban - Alu di wolu karan ka jabilu di alu kelen niwotE alu kurupu	Ladeyini hankili lu kENOO kan karangbE tonku fEsEfEsE
Karan denu NOOntE karan	- karamOO did O fEsEfEsE ni kEni nu dObEn k	- karandennu di alu la baara la dantEE	- NOOn masOsO

	<ul style="list-style-type: none"> - ka hakili ma felin kEninnudO do 	<p>jamadO, karannu bEE ladE tuma mEn na</p>	<p>karan bon kOnO</p> <ul style="list-style-type: none"> - karamOO di wo karan sila lagbE
<p>KaramOO ko jEdElu karan kundon</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Karan kENa dObEn madEmEnni nu - Karan kOnO kolu dOsii koNuma karan denu bolo. Karandenu di miriya Numa gbEdE kafo wola. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ka karn kundo nu ladan adama denu hakElu sariya jateya ni suulu kan - Durusili walanin nO 	<ul style="list-style-type: none"> - Walani mEn ye miriya lu la dEla
<p>Karan baarakE ni kun mafEIE</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Adi kodo min ya kabEn adamadenu hakEli ma sOsO koma. - Adi karandenu ma dEmEn - Ka kurupulu ladan adamadenu hakElu lakanda ko kan. 	<ul style="list-style-type: none"> - Adi wo ko wo NanabO - Alu mOOLu makili adamadenu hakElu lasabati ni ala kanda ko dO. 	<ul style="list-style-type: none"> - Kelen na baara - Jama ladE don nO lade ka miriya lu kE kelen di

MEn nu bOni ONU milenEri sariya sEbEba desanburu 2000 la Adamadenu hakElu, demokarasi ni NEmOOya Numa.

An tara seko si bOla mEn ko walako ka demokarasi lawuriki ani hake lasabati dO, ani adamadenu hakElu mabuNa ko ni la fErE jEdE, mEnnu malOnni dunuNa kOnO ani wurikili ta hake.

Woma, an bara bEn a ma:

- Ka dunuNa sariya, bEnmakan mabuNa, fanan ka mOOLu lO a mabuNala.
- Ka politiki ni duulu hakElu kE sObEnanko di dunuNa jamana bEE kO a kEra hake suusuudi
- Ka sekolu fanka ko dOdon jamana bEE dO hali setE mEnnu NE ka bEn demokarasi ni adamadenu hake.
- Ka benkani dOKo suu bEE kELE musolu mafan nO
- Ka sariyalu ta ka tOnsii ka hake jEdElu lakanda
- Ka sariyalu ta ka boribaatOlu hakElu latanka a baaralalu ni alu la denbayalu hakElu latanka, ka siNOOya la tOn few, Ka bEn na don bEE tE ; ka latOnni kE lolannagboyane la mEn ye siyaya kan jamana dolu dO.
- Ka baara kelen dakunnu lawuriki jateya wo mEn ni alele bEEla ladonna
- Ka kibaro dila hakElu latanka alu ye alu la baaralu kE aNama.

Ka setannu makadan

An tana seko susuu tala yen wo baara kEla ni aye denu ni mOOLu mEnnu tOrOni danna tamina balawudO kolu kOsOn, mEnnu farani banakolo balawulula.

Adama kasara, bEnbaliya kELE, ani ko suugbEdElu dO baranO ko wolu mEnnu kakan ka madEmEnni sOrOn alu ye seyi alu jEdEma.

An barabEn ama :

- Ka makandako lawuriki dunuNa, ni a ye siwililu, iko a jamadeni sariyalu bolo NamEn ma
- Ka baaraNOOya fankadon jamanalu tE, ka jamanalu kun kolu dO fara mEn nu ye boribaatOlu jiyala ; ka bEE madEmEnalu laseyidO alu bara, lakanda dO ka alu ladon sOnOya jamadO alu la jamanalu kOnO, alu ye mEn kOnO mOO dolu di.
- Ka bEnmakan nO don kolu la sOnOya jonjonna denu hake, ani a porotokolilu mEn lOni denu mafannO, ani sawuralu.
- Ka afiriki makolu kE.

AnNE matarali kEla farafinna lasabati kola ani ala demokarasi kola. Wodi farafinnu dEmEn sEdon nO alu ye mEnka ka jususuma masOrOn ani wurikili kuntaajan, ka bokolonNa kELE ala ban ka farafinna la don dunuNa sOrOn ko dO.

An barabEn ama :

- Ka politiki diya lu dEmEn ani demokarasi kudalu farafinna.
- Ka kokENalu dO diya maramalu ni jamanalu dO bEnbaliya kELElu NEbEn nO wuriki ni jususuma ko dO, ka madEmEnni kE wodO, koke baaralalu mEnnu ye madEmEnkELE wola suma kan
- Ka kokENa jEdE lu ta ka wo dO kokEta lu kE ni a ye bolokolonNa kELE di ani lawurikili ko di farafinna, jululabe ye wole fanan dO, ka jamana ma dEmEn ko lawuriki (APD) ani kOkkan madEmEnni telenni, ani lOnni kuda ladon jamana dO.
- Ka farafinna madEmEn aye se sOrOn mEnka ka diya ka jankaro juulu kELE i ko SIDA.

A DAFALU :

KEliNa mEn binbin ni baara bolo lali dOsii kan

Mun ne kENa di mEn binbin ni adama hakElu kan ?

ABDH ka a miriyaba dantEE adama la hakElu kan ONG la sariya sEbE ludO a ka mEn nu kEko matOntOn kosObE

ABDH miriya ye adama la hakElu dO koke NaNuumalu ma ka alu mabuNa dakun bEE dO

Mun ne adama hakElu kENa kan ?

Ko dolu ye yen mEnnu ye alu baara kEkogbELEya la mEnnu sariya, jateya ni suulu kan dunuNadO adama hakElu kan mEn nu ye NEmOOLu la seko lu fanka dona dO kolu kE dO.

KENayiradan CCA, UNDAF 2007, PIHCA,

Mun ne adamadennu hakELu kENa di ?

Wolu ye taamasila lu ledi sariya ni jateyalu ma jamanalu tE

DH koma A ka adama la hakE kolu malOn ani a kadaba kolu. A janto tOrObaa tOlu dO

A jan ye adama la hakE ko bEE dO

- A kun DH dO baara bEE ka kan ka lawurikili fanka don
- Taama silalu: DH sariya ni jateya lu le tOOmasere lonni baara lu dO.

BaaraNOnya : wole lasabati di.

Mun na kENa wo binbinni adama hakELu kan ?

- Joo jEdEjEdE
- NatOnO wurili kodO
- A dO sariya kolu

NU dO kolu.

Baara NOOnya ka kanka NEfE taalasabati DUDH kOnO.

i ko a kOdOlu ka a yira NamEn ma jamanalu

- A kodO HR BA bEnkan ne wodi wuriki ma fannO
- Nu ni kokENO tOlu bEnni wole ma.

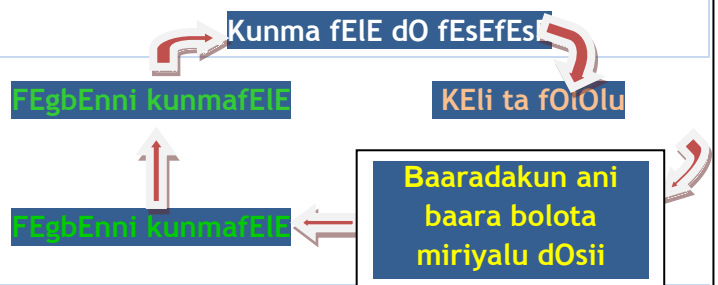
Baaradaku an i baara bolota miriyalu dOsii

Sariya ni jateyalu le baara NOya sila lu tOOmaserela ka bEn wuriki koma dakun bEE dO.

- Silalu : sariya
- Jateya lu la adama hakELu dO ko kE ta bEE di kE a Na ani waati la

Adama hakELu le lawuriki sariyalu ma fala.

Admadennu hake lu ladon jateya ni jateyalu, wu ka wolu ladon dakunnu dO baaralu dO:

Adamaden hakElu jateya
adama hakE hakan
dOkO jEdE matarali hakan

A dOsii tumana
...ka kelenlu malOn
wuriki kodO (kunma
fELE
...lOdiyali fEsEfEsEni
NEmOO sekolu
...kEkunnu kOdOfO n
aye wuriki
... TOOmaserelu
mayElEmanni wolu
tOOmaserelu

ABDH mako ye nanmun na ABDH kE duman
namun na lanaya ledO ramun na diya NE ye nata
baara dakun siyaman lOn nedi.

Namun ko matarala lu tEse kEla sariya masOsO ko
di a dolu dise kEla sariya CEDF ye a dO felin na ni
a dise lakaNabaliya don na cE ni muso tE?

Adama hakELu sariyalu dunuNa dO ya ni bolo
kabaliya, farbeliya, toNOOnfE doNOOnnO

lakaNali ni telenbaliya, tErEnnO ni donnO julu
maya ni sariya seko

Wuriki baara NOOya le PC seko lu layiriwala ka
ala kadaba kolu kE ani / niwotE DD ka wo jira
mOOlu ni jamana lu tE wo bonba di (matarali,
kadaba)

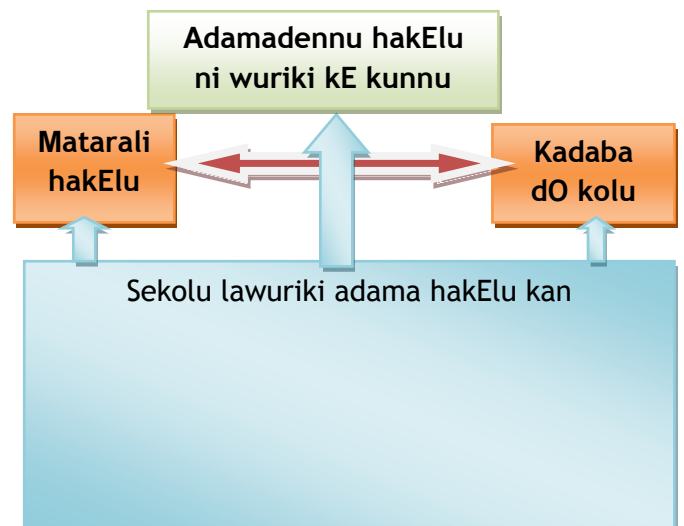
Jamanalu kakan ka alu baaralu kE a Numalu la.

HakElu kotii ni adO kokebaalu hakElu kotiilu:
hakElu kotiilu:
MOO 6, 652 595 567
cE /musomantE,
denninu a kE siwo si di dakun
suusuu di

A kE baalu :

wolu wolu mansiya
jamanalu dO
adamadennu la
kadabako kolu kabEn
NEmOOya jEdEjEdE le
wolu balo ko minata
dO dolu hakElu
mabuNa dO.

Sekolu lawuriki adama hakElu kan

NEmOOya
di seko

Jateya dO
seko

Farabaliya ni don NOOnnO ?

ni adama hakElu donNOOnnO

- Wolu ye adama hakElu malOn ko le fE ka makadanni ko ladon jamanalu dO, wo kakan tE ka do bila doNE
- Politikilu kakan: ka kolu bEE dO fEsEfEsE ka jamana dO kolu kOnO gbEn.

Taralibaliya sariyalu: wole ki ka adama hakElu donNOOnO hakElu malOnni alu makadan

- Sariya tani nu ta ladonnOd

LakaNa ni lakaNabaliya sariya lu

- LakaNani lakaNabaliya le jamana lOla telenbaliya la tOnna sariya dO adamalu tE ani baara dakunnu tE. Ka jamana lu tabila adO ka bEn makadan ni kolu ma sariya sawisulu kakan ka politiki lu lakadan...

FEREnO sariya

Adamadennu hakElu kakan ka tErE nO jEdEjEdE kE ani donni jamadOkolu dO. Ka jamanalu la makadanni sariyalu la don ko bEE dO

- Kibaro jEdEjEdE masOrOn ka kurupu labila ninu setiya
- Jamana sariya sawisu kakan:

ka ala kolu kE sariya dO a kana demokarasi fanka dOOya Namun u taNE.

Sosetesiwili kakan:

Ka baara don ala kolu dO kEnjEdEdi dO, ale le jama nOdObila di ka a janto desisiyOn ta silalu dO

Julu sariyalu.

Julu sariyalu kakan :

- Wo ma ko jamanalu la adama hakE kolu kunni julu sariyalu kakan :
- Woma ko jamanalu ye adama hakElu mabuNa

Julu sariya.

Julu sariya kakan : makasili silalu ni a kENalu - - -

--- sOnOyan baraka, to jEdEla mEn bEnni adama la hakElu makadan koma sariya diyalu kakan : ka bEn adama hakElu ma

- Ka kodOsili kE, kENa ni silalu la dan bEn adama hakE kolu ma, ka kadabalu jabi politiki kakan :
- Ka silalu ta fanka dOOya silalu ma ni a ye julu ko di
- Ka adama la kadaba kolu kE sanfEla dO, marama ni diyadO

Julu sariyalu.

Julu sariya kakan :

- Kibaro lafErEninu mEnnu ye adama hakE kolu fasarila, musolu bolo kOtO mOOlu ni boribaatOlu
 - Makadanni kolu don wo dO
 - Sosiyete siwili kakan :
- Ka a janto telen kodO adama hakE sariya la taama dO
- Ka sosiyete kokEta fOlo jEdE, ka dONEIEmani kE
- Ka kibarolu di dantEeli sEbElu, ka bEn adamaden na hakElu ma.

DAFALU :

Adama hakElu jamanalu tE maramalu ni jamalu dO.

Misali	Adama hakElu kOdO ye mun ni?
	A la kanda sariya jama yilima kolu
	
<ul style="list-style-type: none"> • DunuNadO : • Siwil, politiki, sOrOni admaya, namun. • Ka namun nima kada (hOrOya, lafErE, lakaNa jEdEwoloya) ; • Adamaden ni mEn kakan, kurupu ; mEn ye dunuNa jateya ; • Ka iamanalu ladon a dO hariva holoma 	

Misali	Adama hakElu jamanalu dO
	KENa
	
	muran
<ul style="list-style-type: none"> • Adama hakElu sariya farafina ni jamalu <ul style="list-style-type: none"> ▪ Adama hakElu sariya farafinna ni jamalu ▪ Afiriki kiti bon ▪ CEDEAO kiti bon 	

Misali Adama hakElu mafaako jamanlu dO?

- Sariya ma diyalu
- Sarawusu bara kEni (asanbile gbafaranama, susutisi, adimisasarOn, adama hakElu)
- Politiki, kENani silalu mEn ye hankililu la kurun na
- Sosiyete siwiti aniki barodila lafErEni

Wo bOni ONU le

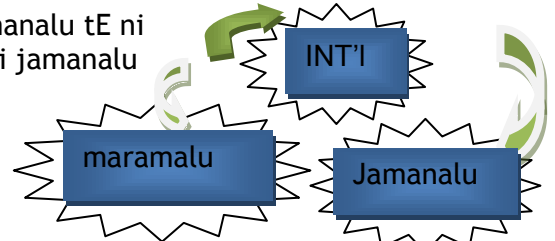
Misali KENa jamanalu dO, maramalu dO

ni jamanalu tE ka bEn
makanda koma

makadan jamanalu tE
maramalu jamanalu ye NON dafala le

makadan jamanalu tE ni
maranmalu ni jamanalu
tafErElu
dEsEla

Jateya jamanalu tE maramalu kakan ka baara jamana
dO

Walada 3:

Fa baradenya ani
jErElOn

« Jani i ye korOja dolu fE, i fOIO
le kakan ka Numaya »

Fabaradenya a ni JErElOn

1. fabaradenya
2. JErElO

NEbila

MOO tE sOdOn na fabaden, i sOn ne ye i kEla adi ; fabadenya tE sOdOnna lon kelen, habadan sEE don ne jamaa kEni yErEdi, wo ye lOnna wo kEwali ani a taama silalu le ma kabEn jamanaden cEman a ni mosomannu ma.

Kumakan mEn dO, jErElOn karan kOdO ye mEn di ka adabadennu la lOnni alu ye tErE politiki kolu, adabadenya siiNalu kabEn fabaraden jonjonnu demokarasi sariyalu la taama koma.

Farafina telebe jamanalu, gbElEya siyaman ye wolu kan nanfolo ko mafan fE ka ana sOdOn bEnbaliya kElElu fE. Demokarasi kE ko juuya kELE fana bara laa wokan kabEn mansalu suwandi koma wole ya kEla jamana wolu tE se alu la nanfololu la yiriwala.

Wole kosOn walada mEn nO fanka dila fabaradenya ani jErElOn kolu kan. worO, fo anNE an bolo dii NONma, ka an diya NONye, ka NON boNa, ka an na namu kOdOlu la kanda

Walada kOnO kolu :

Ka joo Numalu sOdOn ka abEn fabadenya ni jErElOn ma mEnnu di siiNOOya la sabati

Walada dakunni:

1. Fabaradenya
2. JErElOn

Dakunni 1 : Fa baradenya

Dakunni lOnko :

Ka joo Numalu sOdOn ka abEn fabadenya kolu ma, mEnnu di sii NOOya la sabati

Karan/MakaranNali kun nu.

1. Fa baradenya kolu lOn ka alu faamu
2. Ka fabaradenya sariyalu lOn
3. Ka fabaradenya kolu ladon karan dakun nu dO
4. Ka fabaradenya joolu ta.

a. KOnO kolu

1. Fabaradenya Sifa

Fabaradenya : fabaradenya joo Numa. Fabaraden ye a la fabaradenya la sariyalu la telen na politiki ani suwandili kolu sariyalu le ma.

Fabaradenya tOmasere ye fabadenya le di : a lele ye akEla adabaden di lOn a siidiya, a diban ka tErE jama kolu ani politiki kolu dO.

Fabaradenya le kEla sababudi ka mOO la tErE fabadenya kolu dO ani politiki i fabara.

Fabaraden : fabaraden kakan ka sariyalu a ni a kE walilu kE karahan bolo ma. Bi, fabaraden kakan kala kanda ala jamana mansalu bolo, a le fana kakan ka to wolu la biladO. Jamana ba a la fabaradeya ni politiki sariyalu di a ma, a le fanan kakan ka ni sOnkolu di, ka jamana la kanda a tE sidi bolo ma

Fabaradenya sOdOn ko tEnin mEnnu ma wole te kE jamana sOdOn dendi hamatE kake londandi mEn bara fabaradenya sEbE sOdOn kaban wotii ye balikaya.

Fabaradenya mEn banbanni adamadenya sariyalu ma.

Fabaradenya tOmasere le ko a ye tErE sariyalu la taama dO ani jama la politiki kolu ladan dO.

Karan ta boloma foka janto kE hakili ma falen mEnnu ne dO :

- **Miniya jonjonnu mEn nu dinni fabaradenyala wolu le ten :**

- Politiki la taama ko Numalu/jama la jErE ma sOrOn
- BEE la sariya a ni i la kuntiyya sifa
- Fabaradennu la tEbEn
- Ka i diNOO la sariya la telen
- Ka tErE demokarasi koNalu dO
- Jamaa la jususuma ni jOn taa Naye
- Fabraden kENa
- Jamanaden bE jii
- Ka lOnni kolu la siyaya
- Ka sariyalu a ni alu kENalu boNa

- Fabaraden la hakili dii NON ma
- **Ko kEtalu ani gbEIEyalu :**
 - Demakarasi sariya bonbalu la ko la sOnOya
 - TEnsOya mEn ye jamana mansa lu tE
 - Mansalu la sariya ma bila
 - Fabaradenya kolu lOn baliya
 - Jamana denu la bEnbaliya
 - Politiki la taama silalu lOnbaliya jama bolo
 - Fabaradenya karan baliya
 - Fabaradenya karan ladon baliya karan dakunnu dO
 - Joo koronnu a ni tEnsOya fabaraden kolu dO
 - JErElOn baliya a ni buNa baliya danna tanbinin
 - La lOnnili kE baliya
 - Jamaa la lOn baliya ka abEn jamana lO kolu ma
 - Fabaradenu la fulen baliya alu kE walilu dO (alu tE tErEla fabara kolu dO, alu tE alu la miriya dila alu jErE sawo dO, ka kitila, ka nata ta).

2. Fabaradenya a ni fabara la sabati

Fabaradenya jErE jErE ye mEndi, ka tErE sariya lu sii dO, ka tErE nata lu ta dO, ka tErE politiki kolu dObEn dO jamana kOnO a ni ka tErE jama la kolu bEE dO. Fabaraden kakan ka sariya lu boNa, ka a ma sOrOn a yErE tErEda demokarasi sariyalu sii dO.

Fabaraden kakan ne ka fabaradenya yiraka dakun bEE rO, adabadenu niNOntE, a sii yOrO, ala jamana ani farafin jamana lu NOntE, a ni duniNa jamana lu bEE ni NOntE.

Fabaraden kakan ka mEn lOn, ko bEE kakan sariya rO ; ni bE kakan sariya dO bEE fanan kakan kE wali rO.

Fabaradenya nanfola kodO.

Fabara nanfola la kanda ni a la wuriki ye fabaraden bEE la ko le di.

An kakan ka fankadi fabara nanfola ni jErE lOn la sabati kolu ma.

Jamana kOnO. Ka mOOLu hakilimaya nii sOnkOlu sara koma.

Dakunni 1 : Fabaradenya

Wole di jamana mansalu dEmEn baara koloma lu kEla jamana kOnO.

3. Jamana a ni CEDEAO jamanalu lOOko kENalu jamana denu bolo. Fabaden jOnjOn joo ye mEndi, a ye dolu lOdiya lOn, a ye sOn alu ye bolo dii NON ka jama kunko lu bEdObEn NON fE.

Ni an ka farafina jamanalu lO ko kuma fO CEDEAO jamanalu kOnO, an hakili ye wala jOnya kolu kOdOman kEninnu le ma. DanmEnnu siinin solu niNOn tE jonya telerO, wolu make alu kENama, ka so kelen mOOLu data la sii diyama filadi, ka jamana dolu dO fada ka wolu kE jamana gbErElu kan mEnnu la naamulu tE kelendi, alu ko kENa tE kelen di... Jamana kuda dO bEnni wolu, wolu tE sela ko kelen minala ka ama sOrOn alu la namu kOrOlu tE kelendi, alu la kokENalu tE kelendi ; ka alula fili alu la ko kOrOlu ma. WOrO fO ka CEDEAO jamanalu la siiNa dObEn kokurake jamana kelen kelen na ani jamanalu bE kOnO. Wo le ko sOn farafin jamana bEE kataratE CEDEAO jamanalu ma wolu kakan ka la sii Na kura Ninin alu la jamanalu la.

Woma fO ka NaNinin alu la bEnbaliya ni NOntaNaye baliya wolu ma, ka alula la namu kolu bEE kE kelendi. Bi kOnOrOfili mEn ye alula, bEE taa namu kOrO wolu dise kEla kelendi Namin a ni «amanalu la tEEbEn» fanka donko, walako alu kana jEnsEn. « fo politiki kolu ye la taama alu la taama Nama, wole kEtO sababudi ka sariyalu la telen, ka kiti lu kE alu kENama adaba denu ni NOntE mEn nu ye jamana kelen kOnO ».

Politiki la taamaNa mEn di bEn na don alu ni NOntE, wole dise fanka dila mOOLu la lOnni ma, alu kana faran. Jama bolo fenu bake bEE tadi, wole dise fabaradenya la sabati la ka ban ka i kE a kunti di. KaramOO cEma/musoman dise fabaradenya kolu NafOla alu ni karan denu tE, alu dise alu lOla koNaNinni la, ka wo sEbElu kE, ka diyaka jamaa la ; Misalido : ka bEnbaliya mEnnu ye farafina telebe jamanalu dO, ka wolu NaNinin.

Dakunni dOsii

Walada 3. Fabaradenya ani jErElOn

Dakunni 1: Fabaradenya

Dakunni : KOnO ko

Ka joo Numalu sOdOn ka a bEn fabadenya kolu ma, mEnnu di sii NOOya la sabati karan/makaranNali kunnu

1. Ka fabadenya kolu lOn ka alu faamu
2. Ka fabadenya sariyalu lOn
3. Ka fabadenya kolu ladon karan dakunnu dO.
4. Ka fabaradenya joolu ta.

Waati : lErE 16

Karan murannu/a sEbElu

- Karan dakun nu ani a kafalu
- CEDEAO la tOOma sere kafa.

- Filimu
- Sawuralu
- Kafalu ani a sariyalu

DOsii walanin

Waladani	Seko/kusaNa sabati la	kOnOkO ladEnnin nu	KE sila	Waati
1	Ka fabaradenya joo ni a sariya jonjonnu lOn	Fabaradenya joolu, a lOnkolu ani a kunnu lOn	SEbE kolu NaNinin - Koma fEnE - Jamana la koNaNinin - misali tolon - hakili dii NO ma	LErE 3
	ka fabaradenya sariya lu lOn	Fabaradenya sariya ni a sEbElu		LErE 3
2	Ka kolu naata mEnnu di fabaradenya la wanka	- Adamadenya joo ka i tE daba kE tE sidi kaA don fabaradenya kolu rO - kadon jamaa kolu rO - Do gbErE lu		LErE 4
3	Ka fabaradenya kolu ladon karan dakunnu dO.	- Ka karan dakunnu a ni karan sEbElu dOgbE. - Ka karan dakunnu walaasi dObEn - Karan dakunnu/makaranNali kENa - NO ma fELE	LErE 6	

Dakunni 1 : Fabaradenya

Karan kENa walani misali sEbE

Walada 3. Fabaradenya ani jErElOn

Dakunni 1 : Fabaradenya

Dakunni : KOnOkO :

Ka joo Numalu sOdOn ka abEn fabadenya kolu ma, mEnnu di sii NOOya la wuriki

Karan/makaranNali kunnu : ka fabaradenya joo Numalu ta karan dakun tOO/makaranNali koNalu : fabaradenya kENa a ni a sariyalu kusaNalu la sabati.

Sekolu

Hankili /LOnni	Joo (KusanNa)	FEE (KENa)
<ul style="list-style-type: none"> - Ka fabaradenya sariya lOn - Ka fabaradenya kolu lOn - Ka komini mansa baaraNa ani a sekolu sifa 	<ul style="list-style-type: none"> - Ka fabaraden cEman a ni a musoman nu joo Numalu ta. - Ka tErE sii diya, komini a ni fabara kolu bErO. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ka fabaradenya munanfan ni tErEndO NafO siidiya ni jamana kOnO - Ka kokE mEndi jamana lO ani fabaradenya kolu kE kelen di.

Waati : lErE 2

Karan murannu/a sEbElu

- Karan dakun ani a kafalu
- CEDEAO la tOmasere sEbElu.
- Filimu ani sawurala kolu
- SEbE mEnnu ye kOnO ko ye fabaradenya ni jErElOn kolu kan.
- “sites web” mEn jErElOn a ni fabaradenya kolu la bOla.
- Karan dakunnu/makaranNali kENa.

Karan dakunnu/makaranNali kENa

Dakun	Ko kEtalu		Sila la taman talu
	karamOO cEman/ a musoman	Karanden cEman/ a musoman	
LOnni kOrOman ma fEnE	karamO ye karandennu la lOnni kOrOman ma fEnE, janni kura ye damida.	<ul style="list-style-type: none"> - Karanden di karamOO la Ninin kali jaabi - Alu di tErEAlu di tErE fabaradenya koludO, alu di wo dO fO alu NOntE 	<ul style="list-style-type: none"> - Q O M - Kelenbaara - miriya ma falen - dadO sOsOli
Karan damina	<ul style="list-style-type: none"> - ka mOO tO ma sere CE/muso mEn makotE komini kolu la sabati kola. misalidO, diNOOma fila tamba tOla mEEri daala, wolu ka ala kOrOsi komini bonnu tiNENa ani Nama ton mEnnu la dEnin yOrOlu ludO. - mOO fOLO ko, ko nde ma lOn wori mEn ye ladEla mEri bolo, wo ye wala yOrOmin - MOO filanan kO, nteri, nde bara ban wotE la, a tOO wo tE nNE 	<ul style="list-style-type: none"> - DE kuru baara dO, alu di NaNin nu kE sEbE dOmEn dini alu ma, ani alu jErEkani hakili ba mEnNaye, walako alu di dOmina kun bEdElu sOdO ka la lOnni kE wolula walako dan di sii taamaNa wolu la 	<ul style="list-style-type: none"> - SEbE kolu NaNinili ; - Jama dO baara

	<p>silala.</p> <ul style="list-style-type: none"> - KaramOO di a fO karandennu ye ko alu ye a Ninin fabaradenya sariya ludO, ka mOO fO la la jabili di ama, ka ban ka mOO filanan hakilimaya Komini la baaraNa kONumalu kan 		
Jama dO baara/ dantEli	<ul style="list-style-type: none"> - Ka karanden cEman/mosoman lOO, ko alu ye alu la jama dO baara kEnin diyaka 	<ul style="list-style-type: none"> - Alu di miriyalu diyaka kabEn alu la NaNinin nilu ani jEdE kani Nama 	<ul style="list-style-type: none"> - Jama dO dantEli - Ko latE.
LOnni di/ ka a ma banban Ka a kundon	<p>Ka komini baara dakunnu dOsii ka bEE ta baara di i ma, a ni a kE fennu ani alu la lOnni jamana kolu kan.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ka alu lO alu la lOnnilu kundon kEla dantEli sEbE jonjon nu di 	<ul style="list-style-type: none"> - Karandennu la dEkuru baara waati, alu ka dadO minakun jonjon nu sOdOn - Ka dakunnu dObEn ka abEn kolatE kolu ma. 	<ul style="list-style-type: none"> - dantEli - ka hakili di Non ma dadO mina kolukan - miriya ma falen jamadO baara
LOnni di ka a ma banban, ka a kundon	<p>Ka alu lO alu la lOnni lu kundon kEla dantEli sEbE jonjon nu dO.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Ka dadOmina kaNalu ani dantEli di diNOO ma fila wolu ma. - Ka baara kunan dOsii ikomi mEnnu : - Fabaradenya sariyalu - Ka komini kuntiilu a ni a dankun kOnOlu sifa. - Ka fabaradenya ni suwandililu kE NON fE. - Ka fabaradenya munanfan ladon komini ani jamana baara ludO. 	<ul style="list-style-type: none"> - Jama dO baara hakili ma falen mOO kelen ni NOntE.
mOO ma fEIE/dant Eli	<ul style="list-style-type: none"> - karamO di koNaNinin nu dolu di, ka karan dakunnu ma fEIE. 	<ul style="list-style-type: none"> - Karanden kelen kelen nabEE di NaNinin mOOLu la tErE kodO fabaradenya koludO. - Alu di fabaradenya sariya jonjon nu ta fOIO, kaban ka fabaradennu la tErE komini ani jamana koludO. 	<ul style="list-style-type: none"> - Kelen baara

<p>LOnni dii/ kOseyi lii ama</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Ka naata lu ta baara dakunnu dO mEnnu de se mOOlu dEmEn na ka tErE baara dakun wolu la taama koNuma dO. - Ka janto kE baara dakun wolu dO. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ka baara dakunnu - Ka baara dakunnu a ni dEkurulu naata mEnnu di janto kE jamana baara lala, jama baaralalu niwotE komini NEmOOlu ka bEn lekOlilu la sabati koma (a bon lOO kolu ani a baara laalu la dahako). - Ka baara waati dOsii ka a bEn lEkOli baara waati luma. 	<ul style="list-style-type: none"> - Kela denu suwandili - Ka hakili dii Non ma kE alu ni mansalu tE. - misali tolon - ka baara dakun dolu misali sEbE kE tiyatiridi ka a diyaka amOO lula
----------------------------------	---	---	--

Dakunni 2 : JErElOn

Dakunni lOnko :

Ka joo Numalu sOdOn ka abEn jErE lOn ma, mEnnu di siiNOOya la sabati.

Karan/makaranNali kunnu :

- ka jErE lOn kolu lOn ka alu faamu
- ka jErE lOn sariyalu lOn
- ka jErE lOn kolu ladon karan dadunnu dO.
- ka jErE lOn joolu ta.

a. KOnO kolu

1. JErE lOn.

Sifali

- jErElOn : « kusaNa i ma donna jamana kOnO mOOlu la, ani ka sariya lu boNa, ka tErE a baara dakunnu dO waati bE, kataratE suwandili sariya lu ma ».
- « Jamanaden kakan ka fanka di jamaa munanfan kolu ma ka tanbi a kelen taa la ».
- JErE lOnNa : « ka jama bEn makonnu ma boNa, ka kolo, kaNumaya A siyaman dO jErElOn ye lOnna mOO la sEdon dema kabEn jama munanfan kolu ma. JErElOn kanda, ko ka politikni ni lOnni sariya lu boNa ani fabaraden jErE kE walilu ka abEn jamalu ma. jErElOn ye mEndi ka i jErE boNa, ka dolu boNa, ka sariya lu boNa.

2. Joo mEnnu duni jErElOn na.

- « fabaratin don nO »
- Ka jama bolofen la kanda
- Sariya tiiya/ sariyati, sariyatiya la telen.
- Telen kE walilu dO

- Ka tErE jama la kolu dO
- Ka diNE NOOn ye
- Ka jama munanfan kolu la wanka
- bolo di NOOnma
- ka jantokE jamalu la kolu dO.

3. Kun jonjon mEnnu dinni jErE lOn na :

Jamana ni a mansalu la sariya taaninnu mEnnu kakan ka lankEnEmaya ka abEn jErElOn a ni fabaradenya kan, wolu kankan tE ka mabila.

3.1. “Etat : nom masculin (bas latin status, forme de Gouvernement”

3.2.

Dakunni 2 : JErElOn

- Politiki jamaa ye adabadenEnin ne di duu kolo dookan ni dan sii nin ani la minin jamana tO lu tE, jama mEnnu la namulu tE kelendi, na alu bEnni sariya kelen ma kabEn kiti diakun a ni baara dakunnu ma.
- Sariya mEnnu tani baara dakun ni fabaradennu la kanda kolu kan.

Jamana kuntiya kOdO le ko adabaden hakika, mEn suwandinin jamaa bolo, kiti a ni baara daakun nu dO, a ye jamaa nO bila, wole kEla jamana tO wolu fanan kOnO. Adabadennu dOminako bolo ma, se dinin jamana mansa lu ne ma kabEn mOOLu minaNa ma. Sariya la siininnu, sOrOdasilu ani dogbErElu wolu le alu fankalu di kabEn jamana sariyalu la telen ko ma.

Jamana nansalu kakan ka jamana denu la kanda ka ban ka ko mEnnu kE alu ye (ka lOnni di alu ma, ka alu danda, ka jii a ni taa di alu ma, ka alu siidiya la saniNa, ani do gbErEla...), ka wo sababu kE baara dakun bonbalu a ni a misEmannu di :

Jamana mansalu kakan ka baaralu kE telen dO, ani ka a kENalu NafO mOOLu ye.

Jama bEnmakan sariya la telen ne fanka dila jamana mansalu ma.

Jamana mansalu ani jamalu bEE ye ko kelen ne ma, alu la kolu bEE dinni jama a ni a la kokENalu le ma.

Jamana mansalu a ni a munanfan kolu kole, ko seti ni sentannu bEE ye lakanNa jamana munanfannu dO tala dO.

Jamana siyaman dise la dEnna ka bolodi NOn ma baaralu kE iko jamana kelen. Wo tOOmasere ye CEDEAO ledi, jamana lu le ka i bolodi NOn ma, ka sariyalu a ni baara dakun nu kE kelendi.

3.3. “Nation : nom feminin” (latin natio, - onis).

- Adamadennu mEnnu ye dunuNadOtE kEla duu kolo kelen kan, ni alu burujuu lu, alu la taariku, alu la namulu, alu bEE dise kEla kan kelen fOOla di, wolu le politiki jama kelen di.
- A dabadennu mEnnu ye duu kolo kelen kan, ni alu burujuulu, alu la tariku ani namulu tE kelen di ; koni alu bEE ye politiki jama kelen ne di.

worO, jamana denu ye mEndi, adamadennu mEnnu ye duu kolo kelen kan, mEnnu lanin ala kola alu burujuu, namulu, kumakannu a ni dinalu ye kelen di.

Jamanadennu mEnnu ye duu kolo kelen kan, wolu bEE ye taama la sariya kelen ne kan jamana mansalu la mara kOnO. fo jamanaden kelen kelen na bEE ye dEnkEnEya, ko alu bEE ye jamana kelen mOO ne di.

Adabaden dolu mEnnu ye kan kelen fOla, ni wotE mEnnu ye suu kelen di, alu dEnkEnEyanin ko alu ye jamana kelen ne mOO di, ka tErE don alu la tariku ni alu bOO yOrOlu bara yiraka ko alu tE jamana kelen mOO ledi (maninka, yoruba ani fulah).

3.4. **Peuple : nom masculin (latin populus).**

« MOO mEnnu ye duukolo kan ni alu la namu a ni alu politiki sariyalu ye lelen di : Faransi jama. (Jama, duukolo, a ni politiki tunkunnu, wolu saba le jamana mansalu fankalu di.) »

Waladani dOsii

Walada 3 : JErElOn a ni fabaradenya

Dakunni 2 : JErElOn

Dakunni Seko

Ka jooNumalu sOdOn ka a bEn jErElOn ma, mEnnu di siiNOOya la sabati.

Karan/ma karanNali kunnu

- Ka kErElOn kolu lOn ka alu famu

- Ka jErElOn sariyalu lOn
- Ka jErElOn kolu ladon karan dalunnu dO
- Ka jErElOn joolu ta.

Waati: LErE 14

Karan baara murannu/a sEbE lu:

- Karan dakunnu a ni a kafalu
- CEDEAO la tOmasere sEbE
- Filimu ani sawuralu
- SEbE mEnnu ye fabaradenya ani jErElOn kolu fOla
- ‘‘sites web’’ mEnnu bEnni jErElOn karan kolu ma

DOSii walani

Waladani	Seko/kusaNa la sabati	kOnOkO ladEnnin nu	KE sila	Waati
1	- Ka jErElOn joo jonjonnu lOn	Mansaya taama silalu, jamanaden, sariya a ni kEtalu, jErElOn, ko mEnnu bEnni sariya a ni ko kEtaluma.	- Karan sEbElu NaNinin (a masini sEbElu) - Koma fEnE ka jamana Kunkolu dO gbE	LErE 4
9	Ka mOOlu sii, mEnnu di jama la taama Nalu hakili maya	Jamana sabati ko kE talu : - Jamanadennu la bolodiNOn bolo - KumaNOnya mOOlu tE mEnnu la dina ani alu suulu tE kelen di - Ka na mulu la wanka - Ka namu kelennu la yiriwa		LErE 4
3	Ka jErElOn kolu la don karan dakun nu dO	- Ka karan dakun muran kelen kelen na do gbE - Ka karan walada ninnu dObEn - Karan/makaranNali kENalu - Ka karan dakun kEninnu nO ma fEIE		

Dakunnin 2 : JErElOn

Waladani dOsii misali

Walada 3 : Fabaradenya ani JErElOn

Dakunni 2 : JErElOn

Dakunni Seko

Ka jooNumalu sOdOn ka abEn jErElOn ma, mEnnu di siiNOOya la sabati.

Karan/makaranNali kunnu

Ka i kEkolu ani i hakannu lOn

Walada tOO/makaranNali kENa

Jamana la sabati ko kEtalu: kumaNOnya mOOlu tE, mEnnu la dina ani la suulu tE kelendi:

Seko la sabati talu

Sekolu		
Hakili (LOnni)	Joo (KusanNa)	FErE (KENa)
<ul style="list-style-type: none">- Ka siiNONa balu danfadabO- Ka dina balu lOn- Ka siNOOya siyaman, a ni dina siyaman lOOdiya fOO jamana lO kodO.	<ul style="list-style-type: none">- Ka sOn dina siyaman a ni siyaman ma jamana kOnO- Ka sOn siiNOOya lu ma- Ka fanka di kumaNOOya ma si lu ni dinalu tE.	<ul style="list-style-type: none">- Ka bEn nadon mEnnu tE si kelen, hamantE dina kelen nu tE- Ka si a ni dinalu lasiyaya munanfan NafO mOOlu ye- Ka tEbEn don jamana lO ko, a ni sini dinalu la siyaya kokan- Ka daraminakun jonjon fO mEn tE dina kelen a ni si kelen ni NOOn tE

Waati : LErE 2

Karan murannu/ a sEbElu :

- Karan dakun ani a kafalu
- CEDEAO la misali sEbE
- Filimu ani sawuralu
- SEbElu mEnnu kOnO ko bEnni dina, siNOOya la siyaya, ko mEnnu bEnni woma jamana lO kodO.
- “site web” mEn bEnni dina, siiNOOya la siyaya ko mEnnu bEnni woma jamana lO kodO.

Karan/makaranNali walada la taamaNa:

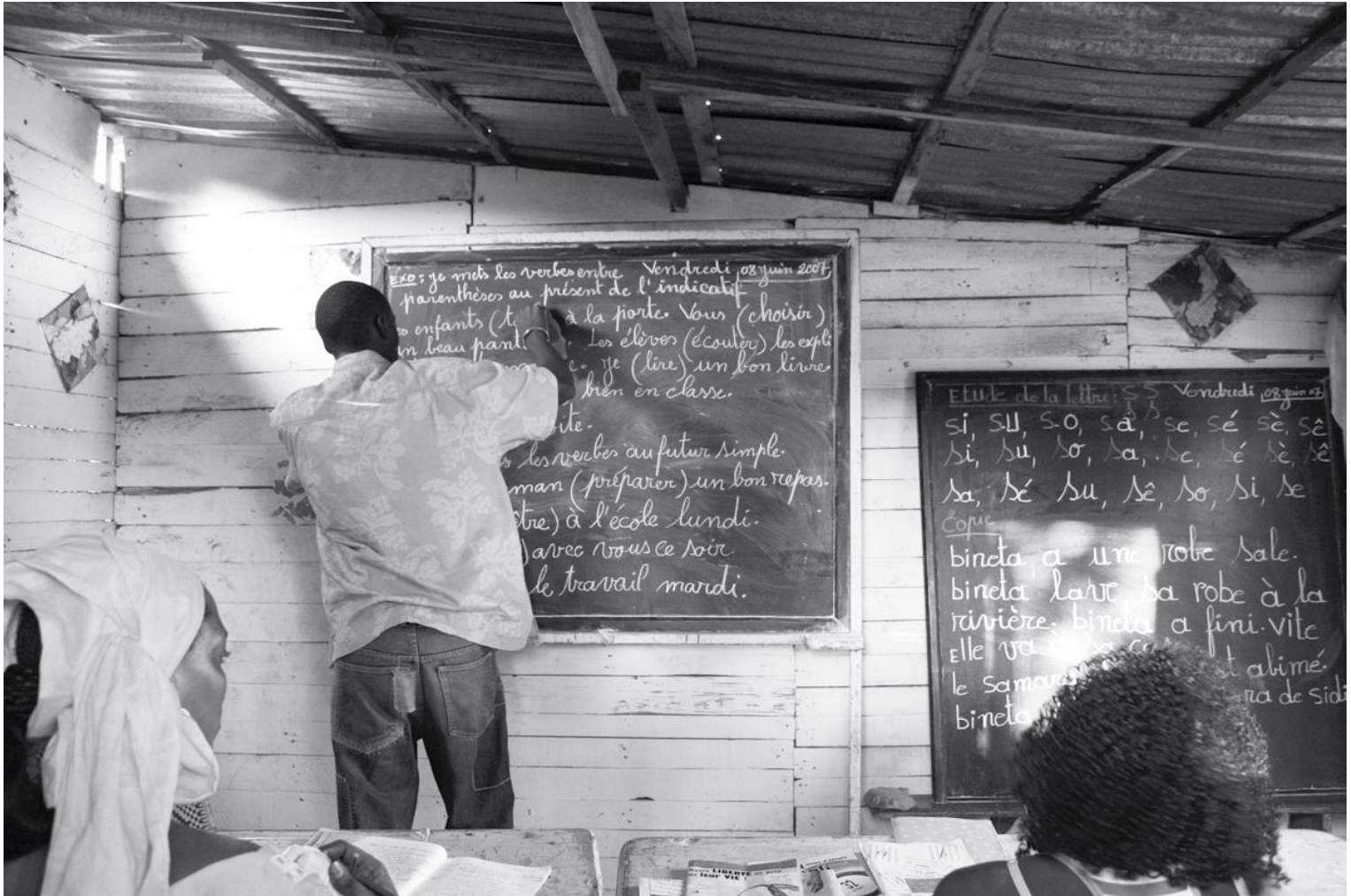
Dakun	Ko kEta		Sila la taman talu
	karamOO cEman/musoman	Karanden CEman/musoman	
LOnni kOrOman ma fEnE	karamOO di karanden cEma/musoman la lOnin siNOOya ani dina la siyaya kolu kan.	- Karanden nu di karamO la Nininkalilu jabi siNOOya a ni dina la kolu kan	- Q C M - Kelen baara - Miriya ma falen - LafErE dadO sOsOli dO
Karan damina	- karamOO di misali ta denbaya fila (2) ma mEn a ni alu la dina tE suu kelen di ka bEn dina ko Sali ma. Wo misali le ten : Katolikilu la san naban SalifE, MohamEdi KanE, silama le wodi wo si ye maminka ledi ; a diNOkE AlEn Seri, katoliki le wodi; wo ye bete ledi. Wo ka a fO MohamEdi KanE ye, ko alu la dina Sali lon ko a ye na domuni kE alu bara. KOni MohamEdi KanE fa ma a sOn a ye wa a diNOOkE la kilili dOgbE. Seri fa, ka MohamEd fa madiya, koni a ma sOn bOla a Kankan. KaramOO di a fO karandenu NE ko alu ye jamana ko kEta sariyalu ma fEIE, ka dadOmina kunNalu sOdO, walako ka mohamEd fa hakilimaya a ye sOn a ni siiNOO a ni dina tOlu di dunuNa dOte kE kelen di.	- KaramOO di karandenu da fadan mOO naani naani ni wotE loolu loolu, alu ye NaNinin kike sEbE mEn dinin alu ma ani alu jErE kani hakilidO, ka dado minakunNalu sOdO mEnnu lOnin si a ni dina la siyaya la sabatii ma.	- Ko NaNinin sEbElu dO (a masini sEbEli). - Jama baara
Jama dO baara/ a dantEli lu	KaramOO di karanden cEman/musomannu Nininka ko alu ye alu la baara nO dantE jamadO.	- a ludi dentEli kannu nata, mEnnu taanin sEbE dO a ni mEnnu kEnin alu jErE Nana.	- Jama dO dantEli hakilidii NOma - kolatE
LOnni di/ ka a ma banban Ka a kundon	- ka dOsi kE mEn di dina lu, a ni siilu lasiyaya munanfan yiraka ka a bEn jamana lO koma. - Ka karandenu lO alu la lOnni dakun jonjonnu yira kala.	- Ka bO karandenu la jama dO baara ani a hakili dii NOma lu dO ; - Ka dOsii kE kolatElu ye mEndO - Ka dadO	- dantEli - hakili di NOma dadOmina kunNa - miriya ma falen

		<p>minakunNalu fO, ka a bEn Mohamed jususuma koma</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ka dakunnu rObEn ka bEn dOsii mEn ma - Dinabalu a ni sibalu - BEn makan mEnnu fOnin kabEn dinabalu a ni sibalu ma - Dina ani siilu la siyaya ka bEn jamana lO koma 	<ul style="list-style-type: none"> - jama baara - hakili ma falen mOO kelen kelennu NO n tE.
NOO ma fELE/dantEli	<ul style="list-style-type: none"> - KaramOO di kodo nata, wola ko ka walada ma fELE. 	<ul style="list-style-type: none"> - Karanden kelen kelenna bEEdi a ta kolatE kE. Alu di ban ka kOnO ko jonjon nu ta mEnnu bEnni dina a ni silu la siyaya koma ka a bEn jamana lO ko ma 	<ul style="list-style-type: none"> - kelen baara
LOnni kOseyi a ma	<ul style="list-style-type: none"> - karamOO di baara dakun dolu nata ka a bEn dina ani siNOOya kolu la sabati koma. - Adi kokEnin wolu kunma fELE kolu dObEn. 	<ul style="list-style-type: none"> - Karandennu di baara dakun nu suwandi - Alu di baara dakun nu nata, ka ban ka alu dOsidObEn, ka a bEn karan waati ma. 	<ul style="list-style-type: none"> - Alu di dEkuru ladan - Misali tolonnu - SEbEli ani ka dakun dolu misali sEbE, ka akE teyatiridi, ka a yiraka mOOlu la

WALADA 4:

Demokara a ni mansaya la tama

koNuma.

Demokarasi mEn faamunin, a ma fO ko bE ye kaNa tekU wodO.

A ye bOla mOO suwandi ni kE wali le dO.

Demkarasi ani
mansaya la taama
ko Numa.

NEbila

Ko mEnnu ye demokarasi tiNEla farafina telebe jamanalu dO, wolu le ye dibidO fen mina a ni a jamanadennu la bEnbaliya demokarasi kOdO le « jama ye ala mansalu suwandi, mEnnu di to jama NE, ka to jama sawadO ». a baara la dOrOsi CEDEAO jamanalu kOnO ko demokarasi kE baliya a kENa ma, wole mansalu lOla baara juu kEla.

Jamanaden mEnnu kakan ka kE mansadi, wolu kakan ka kE mOO karannin, lOnnila ani telenbalu ledi walako alu di demokarasi la sabati alu la jamanalu kOnO. Walada mEn ye demokarasi la taama ko Numa lekan.

Walada lOn kolu :

Demkarasi la taama koNuma tENa ko mEnnu kO, wolule :

Joo Numa, hakilimaya ani famuyali

Dakunin

- Demokarasi
- Mansaya la taama ko Numa

Dakun fOlo : Demokarasi

Dakun ni kOnOko :

Democarasi la tama koNuma tENa kO mEnnu kO, wolu le ten:

Joo Numa, hakilimaya a ni famuyali.

Karan/MakaranNali kun nu :

1. Ka demokarasi kOnO kolu ani a fabadenNalu faamu.
2. Ka an na namu kOrOlu ani an siiNalu lOn, walako demokarasi di la wuriki
3. Ka demokarasi kolu ladon karan dakunnu dO, walako adi la wuriki.
4. Ka joo Numalu taa, ka abEn demokarasi la wuriki ko ma.

A kOnO kolu :

Demokarasi kOdO sifali.

« Demokarasi kolo » wo bOni gErEki kan dedO, ko ‘demos’, wo tO le ko jamaa, a ni ‘kratos’, wo fana tOle ko fanka. ‘Abraham Lincoln’ la sifali kOnO « jama le ala mawo suwadini la, mEn di to jama NE, ka to jama sawo dO ».

Demokarasi sifa Nalu le ten :

« mansa mEnnu suwandinin jama bolo »

« mansa mEnnu kunti fOIO suwandinin jama bolo »

« jama jan ye mansa mEnnu kE wali lu dO, ni wotE, jama la lasiidennu »

« demokarasi bolo ma, mansaya tE sidini mOO kelen ma, mansa kakan ka baara jama sawo ledO, ka a ma sOrOn jama le ka alasi ».

Jama kOdO le, adamaden mEnnu siinin yOrO kelen dO ni alu dise ka mansa bO alu jErEdO, wo ye kE alu kunna sii baadi.

Demmokarasi la tamaNa jama bolo: a su fila le:

Asuu fOIO : so kOnO jama bE le tErE ila dEnna bolon na, ka bEn kalen ma demokarasi ko kan. bEn bakE kan mEn man wole tErE la tamanna (musolu, denninnu ani jonnu wolule sen tuntE bolon na kuma wodO).

Demokarasi suufilelanan : wo kOdOle, ko jama tE mansaya kEla, koni adi mansa suwandi, mEnnu di baara a tOdO.

Demokarasi joolu, a sariyalu a ni a kOdOlu, a ni a kunnu le ma : wolu le : jErElafulen,

Demokarasi siinin joolu, sariyalu, kOdO lu.

Fulen, la kanNali, ka suwandilike lafulendO ani telen ni gbE NOOnNE.

BE kakan ki sOn suwandili kOma, ni kElEtE.

Demokarasi Joolu:

Demokarasi ma banban ni joo fila lekan : jErEla fulen ani la kanNali : joo fila wo banbanni demokarasi sariyabEE kOnO iko 1789 ta ani 1948 ta.

Do gbErElu bara kofo wolula: diNE NOnNE, Non boNa, bolodi NOOnma, ka siNOnya dabila, ka jususuma ladon.

Demokarasi sariyalu :

- SUwandili le kEla sababudi, ka bEEta la tErE sariya sidO.
- Jama la suwandili : mansaya ye jama le bolo, jama le fanka dila mansalu ma
- Jama bonba la sariya ani jama denninu la hake : jama ba mansa mEnnu suwandi, wolu kakan ka suwandi balilu hake ma tanka.
- Jamana kunkan sariyalu : Mansalu la mansaya fanka dandiya sariyalu bEye sebE wolu le kOnO. Walako ka jamanadennu hake ma tanka.
- Mansayalu danfadobO, (jama kunmafO sariya, mansaya kENa, kiti bon na baaraNa) : mEn nE sariyalu tala (jama kunmafO sariya) wotE se sariyalu la tamala ;
(mansaya ani a kENa) wole ye sariya ma kiti la ka alu la telen.
- **Telen ani lakanNali** : mansalu la nata taninnu kakan ne ka telen.
- Kiti bondalu kE alu jErEdi : kiti bondalu kakan de ka kE alu jErEdi, mansa gbErE kana fanka la alukan.
- hakili ma falen na fulenninu : ka kuma dO fulen dO, ka laOnni lu kE la fulendO ani ka dEKurulu labE lafulendO.
- Sordasi lu la fanmaji mansaluNE : koni mansaya tE sordasilu bolo, alu kakan ka alu fanmaji jama la mansa la siininnuNE.
- Pariti la siyaya ani suwandili telen dO : wo suwandili di kE lafulendO, telen ani gbEyadO.
- Jama dE : ka jama dE ko la wanka.
- Ka tErE adO : jamanadennu ye lafulen, ka tErE alu la jamana kolu dO.
- Sariya jamana : sariyalu le siinin mansalu makantE, ka alu gban mEnnu kunna. Nata tanannu bE kakan ka bEn bEE la sariya taaninnu ma
- NOOn mafalen mansaya dO : a dahanin demokarasi dO, ko mansalu ye toNOOn ma falenna.
- Jamanadennu la janto nO: jamanadennu kakan, ka la lOnni jama la nanfololu donna ani a bONalu ma, alu jErE bolo, ni wotE alu la lasidennu fE.

Dakun 1 : Demokarasi

Demokarasi murannu, a sariya bondalu ani a baara kE fennu

An dise demokarasi tO ma sere la a murannu, a sariya bondalu ani a baara fennu suu siyaman ma :

- Farafin jamanalu la dEkuru boloma, misalidO, farafin jamanalu la bEnmakan adamadennu la kando kOdO, CEDEAO la kiiti bonnu la sariya ani alu la bEn makan demokarasi ani mansaya la tamaNa koNuma kan.
- Jamana kelen kelen na lu kOnO, sariya bonba mEn tO ‘Lesislatifu wole demokarasi sariyalu yira kala ka alu ma banban. Sariya gbErElu fanan ye yen ka a bEn jamanalu siNama mEn di dEmEnni kE ka lO jamaa la hake ma, iko mi sariya mEnnu di kELElu ma tanka, ka kELElu ban.
- Sariya bonda le jamanadennu la kandala ani ka dansii mansalu la dannatanbi ma. GbEntErEsi tE lala kiiti bonda kan, ka demokarasi la sabatinin si.
- Sidiya bE mansa suwandinin a bara, iko kobidalu la mansalu, so baalu ani so misEnnu ta mansalu.
- Jama kunma fOlalu le kumala mansalu ni NOntE ni bEnbaliya nada
- gbEntErE kakantE ka la laOnnila lukan ; alu la baara fOlO ye ni ko bilada ka mansalu ani jamanadennu la lOnni.
- Suwandili dObEn ye tama sila ledi, mOOLu dise suwandili kEla alu jErENE daakun bEdO.
- Jama nanfolo la baara, bEE kakan ka tErE adO kaban ka a Naye.

GbEIEya mEnnu ye farafin jamanalu kan demokarasi ko dO.

GbEIEya mEnnu ye CEDEAO jama kan ka a bEn demokarasi ko ma, wolu le ten:

- Karan baliya : karan baliya le CEDEAO jamanalu mOOLu tOrO la, ka a bEn alu ma alu yErE kunkan kolu lOn, wole ye a kEla alu tE se tErEla jamana la sabati baaralu dO. WodO, jamana kakan ka nanfolo Nanama di baliku karannalu ma walako karan bonda wodi la yiriwa.
- SiNOOya a ni fadenya : ka dansi siNOOya ni fadenyala, ka an bolo di NOOnma ka bEn baliyalu kELE.
- Namu kOdOlu labila le bara kE an bara fili, adon fO ka kOseyilike wole ma
- Sordasilu la mansaya ta fankala : demokarasi ma sOn woma, ko ka dansi wo kola.
- Mansalu kelen la sariya ma falen, tOn kakan ka sii wola
- Bolo kolonya ye fE siila demokarasi ani ama gbangban kolu la, karan kolu, ka mOOLu la koNalu kE kolula ani ka fanka di dibidO fen minala
- CEDEAO jamana kelen la bEn baliya wodi a jamana tOObEE kOnOrO fili
- Jamana sariya bondalu la telenbaliya : dibidOfen mina wo ye demokarasi la fE bale di : sariya bondalu kakan ka telen, ka landaya la timE.

- Danna tanbi mansayadO : mOOLu la sariya la telenbaliya, mansalu la sariya ma falen, ani mansaya la dannatanbi.

DOsiili sEbE :

Dakunni 1 : Demokarasi

Dakunni se kolu :

Ka joolu ni lOnni bErElu sOdO mEnnu di demokarasi la wuriki

Karan ani makaranNali kunnu

1. Ka demokarasi kolu la wuriki kolu lOn ka alu faamu
2. Ka demokarasi la wuriki sila lu la sabati, ka fanka di anna namu kOdOlu ma.
3. Ka demokarasi kENalu ladon karan dakunnu dO.
4. Ka joo bEdE lu ta, mEnnu di demokarasi la wuriki.

Baara waati : LErE 18.

Karan murannu/a sEbElu

- Karan dakunnu ani a kafa lu
- CEDEAO la tOOma sere kafa.
- Filimu, sawuralu
- Kafalu ani sariyalu

DOsii walanin

Waladani	Seko/kusaNalasabati	kOnOkO ladEnnin nu	KEsila	Waati
1	Ka joolu ani lOnnilu sifa	Demokarasi joolu ani ala tamaNalu		LErE 3
2	Ka demokarasi baara murannu, ala taamaNalu ani a kENalu lOn	Demokarasi murannu ani a sariya lu	- Kafalu Ninin (sEbElu) - Jama baara - Miriya mafaleb - NaNininni	LErE 3
3	Ka demokarasi gbElEya ani a gbEntErE kolu lOn	GbElEya mEn ye demokarasi kodO kabEn jamana ma ani jamana dEkurulu ma		LErE 2
4	Ka kolu fO mEnnu di demokarasi la wuriki	- La lOnni la lu lOdiya kaabEn demokarasi la wuriki ma - Ka sariya ni bEnma kolu buNa - Ka bEn kE 'pariti politiki' jaate ma - Ka suwandi kolu	- DO fOoli - Ko ma fEnE - Ko laden - Ko ma kaba - Ma fElEli	LErE 4

		kE gbErOkodi - Do gbErElu...		
5	Ka demokarasi kOnO kolu ladan karan dakunnu dO	- Ka karan dakun karan fennu bE ma fELE - Ka karan dakun dOsii walanin ladan - Ka karan ni makaranNali dakunnu kE - Ka lOnkolu ma fELE		LErE 4

DOSii walanin Misali

Dakun 1 : Demokarasi

Dakunni LOnkolu :

Ka joolu ni lOnni bEdE bEdElu sOdOn mEn di demokarasi la wuriki walada tO/MakaranNali ladan :

Suwandili kENa

Karan/makaranNali kunnu

Ka taama silalu kan, mEnnu di demokarasi la wuriki

Seko la sabati talu.

SEKO		
LOnni	Joo	DiNE
- Ka suwandili tunkunnu lOn - Ka janto kE demokarasi tiNE dakunnudO	- Ka sOn suwandili kOfili lu dO - Ka sO suwandili sariya tunkunnu dO ani cE ni musoya la kanNa	- Ka sOn sOn fOma - Ka suwandili koNalu man fEnE

Karan baara murannu/a sEbElu.

Suwandili sariya sEbE, lEkOli la la lOnnili sEbE, baara diyalu la la lOnnili sEbElu, sawuralu, suwandili kENa sawuralu, suwandili murannu

(sutura bonni, suwandili sEbE, suwandi sEbE bila diya, sEbEli fennu suwandili tO ma sere « ko i bara wote » suwandili dubaji, anbulOku, waladaba, do gbErElu...)

Karan/makaranNali dakunnu la tamaNa

waladani	Ko kEtalu		Sila la taman talu
	karamOOlu bolo	Karandennu	
LOnni kOrOman ma fELE	karamO cEman, ni wotE a musoman : - karamO ye karandennu la lOnni kOdOman ma fELE, yanin kuda ye damina.	- Karanden cEman ani a musomannu di karamO la Nininkali jabi	- Q O M - Kelen na baara
Ko damina	- KEIE kEnin suwandili mEn dO, ka wo misali sEbE la bO, ka yiraka karandennu la - Ka karandennu ma Nininka, ni alu bara famuyali sOdOn sEE woma.	- Ka ala kOrOsi - Ka alu ta miriya di misali sEbE wo kan	- Kelen na baara
Jama dO baara ani a dantElilu	- Ka karanden cEman a ni a musoman dO tala sidiyaman siyamandi ; - Ka afO karandennu ye ko alu ye suwandili kENa do NaFO. - KEIE bOOoni suwandili mEndO ka karandennu hakili bila wolu kunnu a ni alu tiNElilukan - ko karandennu ye sababulu fO mEn di KEIE wolu ladan - Adi bE lO ita dantEli kEla.	- Karanden dEkuru bEEdi dantEli kE ka a bEn suwandili kENama: • Sani suwandili ye kE (a ko dO bEnnu). • Suwandili kE kO - KEIE bOnin suwandili mEnnu dO, ka wolu kunnu a ni a	- DEkuru baara ani a dantEli - Joolu la lankEnEma ya fErE - Koma kaba, dakun kE

		<p>tiNEli dalu ma fELE</p> <ul style="list-style-type: none"> - ka wo dOfO alu niNOOn tE - ka kolu fO mEnnu di dansi wolu la - ka dansii wolu la 	
<p>LOnni di/ ka a ma banban Ka a kundon</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Ka seyi a fO ma ani ka a dafa : • Ka suwandili kOnO kolu sifa • Suwandili waati saba - KELE kEnin suwandili mEndO ka karandennu karan wolu kunu ani a tiNElida lu lOnna - ka sila bila karandennu kOdO mEn di suwandili kE telen a ni jususuma ye mEn dO. - Ka kundon nu sEbE waladanin kOnO 	<ul style="list-style-type: none"> - Ka sifa • Suwandili kOnO kolu • Suwandili waati saba - KELE kEnin suwandili mEndO, ka wo kun a ni a tiNEli dalu lOn ; - ka janto kE wolu dO - ka kuma ma falen kE - ka hakili to suwandili dakun jOnjOnnu dO ka dantEli kE alu kE kokan 	<p>Jama dO baara Ko dandaNa</p>
<p>LOnni nOO ma fELE/dantEli</p>	<ul style="list-style-type: none"> - karamOO di karanden cEman ani a musoman nu ma Nininka : • ka suwandili waati lu fO; • ka a fO ko mEn duni a kelen kelen na la ; • ka miriya Numalu fO mEnnu di wolu la dan 	<ul style="list-style-type: none"> - ka dE ka baara dakunnu NaFO mEnnu faranni dakun fOlOman na 	<ul style="list-style-type: none"> - kelen na baara
<p>LOnni di/KOseyili a ma</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ka a fO karanden cEman ani a musmannu ye, ko alu ye kumakan kEndElu fO, suwandili kENa Numa kan • MOOLu hakili bila suwandili kolu kan • MOOLu hakili bila suwandili kENa lu kan • MOOLu hakili bila suwandili kO KELE kE baliya kan 	<ul style="list-style-type: none"> - Ka kan kEndE lu sEbE suwandili kENa bEdE lukan 	<ul style="list-style-type: none"> - Kelen na baara - Kelen na baara

Kakun 2: Mansaya la taama koNuma

Dakun lOn kolu

Ka joo lu ani lOnnilu sOdOn mEnnu di mansaya la tama koNuma la wuriki karan/makaranNalilu kun

1. Ka mansaya la tama koNuma, kolu lOn ka alu famu
 2. Ka mansaya la tama koNumalu la wuriki ka a bEn an na namu kOdOlu ani an sii Nalu ma
 3. Ka mansaya la tama koNuma kolu ladon karan dakun nudO
 4. Ka joo Numa lu ta, walako mansaya la tama koNuma di la wakan
- 1. a KOnO kolu :**

DibidO fen mina le ye CEDEAO jamanalu sariyalu tiNE na kabEn mansaya la tama koNuma ma. San 1990 la, duniNa nanfolo bonba ka a fO ko jamana la sabati dEnni mansaya la tama koNuma le la.

Masanya la tama koNuma sifali

Masanya la tama koNuma lOntO mansalu ani alu la mara mOOlu tEmala le ma.

- Ka demokarasi la sariya bonda lu sii
- Ka sariyalu la taman alu la tama Nama.
- Ka jamanadennu bEE la tErE demokarasi sariya la timE dO.

«Mansaya la taama koNuma ye mEnnu ledi, sariyalu, nata taninlu, lalOnnilu wolu le dEmEnni kEla ka janto kE sariya bondalu, jamanalu, jamana dEkurulu, kelen dEkurulu ani kOkon dEkurulu la taama Nalu dO»

Mansaya la taama koNuma dO kolu :

DOko naani, wolu le demokarasi mansaya bajudi. Wolu le ten :

- a kuntiya : wo ye mansalu ni jamanadennu bEE la ko le di.

CEDEAO jamanalu bara alu bolo di NO nma ka alu la sariya ni jamana gbErElu la sariya kE kelen di ka abEn adamadennu la kanda ko sariyalu ma. KOnO haabi, wo ma fen bO dibidO fen mina a ni adamadennu la kanda sariyalu boNa baliya la. Woma, sariya bonda wolu gbansan tE se ka mansaya la tama koNuma ladon CEDEAO jamanalu dO.

Dakun 2. Mansaya la taama koNuma

Jamana mansa bonda lu bEE kakan ka i janto sariya la taama koNuma dO ani kiti bonda kEnin jErEdi lu ka kitilu la i komi sariya lu ka a fO Nami.

Jamanadennu kakan ka hakili sOdO alu la hakannu ma Nininka Nama mansalu fE kabEn mansalu bolo koma, wo kana kE sababu di ka mOOlu la muruti ka tiNELilu kE.

Jamanadennu kakan ka lOnni sOrO alu yErE kunkan kolu ma.

San 1999 la, ‘‘J. Pershoor, Mexico city’’ ladEba dorO, a ka adamadenya lawuriki Aifa ten de: ka la ala kola, ka dEnkEnEya duniNa minaNlu ma a ni sii yOrOlu tarikulu ma.

Jamanadennu kunma fO baalu kakan ka baara jonjon mEnnu kE wole ten :

Ka sEdon, ka sariyalu la taama ala tamaNama, ka mOOlu kunmako lOnni na wankan kabEn adamadenya sariyalu ma, kabEn jususuma kolu ma a ni demokarasi kolu.

A kakan fana ka fankadi la lOnni kolu ma, kaban ka sEdon, ka tOn sii ko latOnbaliyala ani ka jamanaden sentannu kun mafo.

- **Telen** : a banbanni NOOnna lOn ne kan.

MOO la lOntalu kakan ka la lOnni a waati ani a ko bEE kan, wo bakE, alu fanan dise mansalu dEmEnna alu la muriyalu la tama la, jamana la wuriki kokan.

- **Sariya jamana** : sariya bondalu kakan ka adamadennu la kanda sariyalu kitikE iko mi sariya ka a fO Nami.

- **Ka tErE arO** : cEni musolu kakan alu jErE ye tErE jamana nata kolu taro, ni wotE mEnnu ye alu munanfan kolu ma kadanna.

Ni alu ko, ko alu ye tErE jamana la nata ta woludO, fo alu ye dEkurulu ladan alako jamana mansalu dise alu ma dEmEnna alu haminanko woludO. Baara wolu tE kE mOO gbErE bolo fo dEkuru mEnnu duni tE jamana la, ‘ONG’ wolu la dEmEnni konO.

Masanya la taama koNuma ko kEtalu jamanalu kOnO.

CEDEAO ka baara muran jonjonnu sOrOn, walako mansaya di la taman a Numala jamanalu kOnO :

BEEn makan A /SPI/12/01mEnnu lOnnin demokarasi a ni mansaya la tama koNuma kan a ni mEnnu lanin bEnbaliya NEbEn, a minaNalu, jususuma la wuriki kolu a ni lakandali kolu ;

- BEn makan mEn lOOnin adamadennu la fErE kolu ani siidiya kolu bEn kEda mEn ma 1979.
- BEn mako mEn lOOnin fasodenya kolu kan mEn tanin 1982 la.

Wo bEErO, a bara la kOrOsi ko waati bEE:

DibidO fen mina ye kEla jamanalu kOnO dakun bEErO. Misali rO:

- Jamana baaralu kEbaliya a kENama wodi kE sababudi ka wodi bO kodiya fila kE baara kelen kE korO.
- LEkOli karamu mEn ye jamana lEkOlibonnu la karan na, ni a ye jErENE lekOlilu fana karanna, wotE karan dakun na banna hali ka sOrO deninnu kakan ka wala labO kE.
- Ale dibidO fen mina dike sababudi ka lOOfeLu la gbELEya, ka duNa dOte fanan dO gbELEya mOOLu ma.
- Demokarasi la sariyalu la telen baliya mansaya kOrO, wole ye nala bEnbaliya a ni mansaya la taama kojuya di.
- Hakili dOOya ani boNa baliya ka a bEn jamana fennu ma.

TOrOya mEn ye la fErE kokan : wole ye jamana dennu tOrOla alu la jamana kOnOla ani a kOkannalu dO.

GbELEla gbErElu yi ye mEnnu kakan ka NaNinin, wolu le :

- MOOLu la tErE baliya jamana kolu dO.
- Telen baliya
- NO ma fELE baliya a ni la baara la sumaya an na jamanalu kOnO.
- DantEli kE baliya
- Sariya la telen baliya
- Jamanalu dannu tE tOrOya
- Do gbErElu

Wo bEE ni ata, CEDEAO la bolodoNOOn bolo misali NOOntE. Mansaya la tama koNuma, fabadenya jamanalu kOnO, a ni jama la bolo don NOOn bolo, fo ka fanka di wolu le ma.

Dakun 2. Mansaya la tama koNuma

Baara dOsii walani

Walada 4 : demokarasi ani mansaya la tama koNuma

Dakun 2 : mansaya la tama koNuma

Dakunni Seko :

Ka joo lu ni lOn kolu ladon kabEn mansaya la tama kaNuma la wuriki ko ma.

Karan/makaranNali kunnu

1. Ka mansaya la tama koNuma la wuriki kolu lOn ka alu famu
2. Ka mansaya la tama koNuma silalu la sabati

3. Ka mansaya la tama koNuma kalu ladon karan dakunnu dO
4. Ka joo lu ta mEnnu di mansaya la tama koNuma la wankan

Waati : lErE 18

Karan baara murannu/ a sEbElu

- Karan dakunni a ni a kafalu
- CEDEAO la tOmasere kafa
- Filimu
- Sawuralu
- Kafalu ani sariyalu
- EntErinEti

Baara dOsii walani

Waladani	Seko/kusanNa lasabati	KOnO kolu	Sila la tama talu	Waati
1	Ka joo ni lOnnilu sifa	- Mansaya la tama koNuma sariyalu	SEbE kolu NaNinin	LErE 2
2	Ka mansaya la taama koNuma sariyalu ani a hakannu lOn	- Demokarasi murannu a ni sariya bondalu - Mansaya la tama koNuma banbanni ko mEnnu ma	- Jama dO baara - Miriya ma falen - NaNinini - DOfooli - Ka i kana bO kolOnnalulu ma	LErE 4
3	- Ka gbElEya ani ala dan kolu lOn	An na jamana a ni jamana gbErElu la ko kE talu ka a bEn demakarasi la wuriki ko ma	hamantE dEkurulu ma	LErE 2
4	Ka kolu nata ka a bEn mansaya la taama koNuma ma	- Ka joo ni lOnnilu sifa - Ka tOOmaserelu yiraka ka a bEn mansaya la tama koNuma ma - Do gbErElu	- Ko ma fELE - Ko laden - Ko ma kaba - koNayiraka - makaranNali	LErE 4
5	Ka nansaya la taama koNuma kolu ladon karan dakunnu dO	- Ka karan dakunnu sEbElu ma fELE - Ka karan dakunnu waladaninnu dO bEn - Ka karan/makaran Nali kENalu la dan - LOnni nO ma fELE		LErE 6

DOsii sEbE tOmasere:

Dakun: Demokarasi ani mansaya la tama ko Numa

Dakunni 2 : Mansaya la tama ko Numa

Dakun Seko :

Ka joo ni lOnnilu sOdOn mEnnu di mansaya la taama koNuma la wuriki
Walada tOO/ma karanNali kENa

Mansaya la tama koNuma kun kolu, a sariyalu a ni a kENalu

Karan/makaranNalilu kunnu :

Ka mansaya la tama koNuma kolu lOn a ni ka alu faamu

KusaNalu la sabati.

kusaNa		
Hakili	Joo	FErE
<ul style="list-style-type: none"> - Ka sariya a ni a kunnu lOn - Ka mansaya la taama koNuma kENalu lOn - Ka i hakili to mansaya la taamaNa dO. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ka lakaNali kE - Ka hakili Numa sOdon - Ka ma banbanni kE - Ka cEni muso la kanNa sariyalu la telen 	<ul style="list-style-type: none"> - Ka basi sOdOn mansaya la taama ko juu yala - Ka mansaya la taama ko Numa dakunnu ladan - Ka ko gbElennu dandaNa Ninin

Dakunni 2 : Mansaya la taama ko Numa

Jamana karanko bondaba baara lala tOO:

TOO	Baara da	LOnni	CE ni Musoya
EKWE Abiola	Baara denu la ko ye kunti mEn bolo	'ENA ' karan tOmasere sEbE	CE
EKWE Nestor	Minisiri kan kOrOsi	NisOnko kolu NaNinna	CE
Koffi Grégorie	Kela den	Karanba kundon sEbE "CRS"	CE
EKWE Alimatou	MEn ye wodi ko konna	Taariku a ni duukolu karan karamO	Moso
EKWEKossiwa	Baara denu kunti	Denin misEnnu la karanbon kunti	Moso
KAMARA Toffa	Monbili borila	Monbili la bori sEbE "cat B" ye mOO mEn bolo	CE
Dienf Henri	SEbE malOla	Karan kundon	CE

		karanden	
Wala Henriette	Minisiri la sEbEli la	LaceNali sEbE ye mOO mEn bolo	Moso

Karan/makaranNalilu dakun la tamaNa:

waladani	Ko kEtalu		Sila la taaman talu
	KaramOO cEman/musoman	Karanden cEman/musoman	
LOnni kOrOman ma fEnE	<p>KaramOO cEman, ni wotE a musoman :</p> <ul style="list-style-type: none"> - karamOO di karandennu ma Nininka alu la lOnni kOdOman ma yanni ka kura damina 	<ul style="list-style-type: none"> - Karanden cEman/musoman nu di : - Nininkalilu jabi 	<ul style="list-style-type: none"> - Q C M - Kelen baara
Karan damina	<ul style="list-style-type: none"> - MEn tunnin wola, ka wo diyaka karanden cEman a ni a mosomannu. <p>Minisirilu la NOOnye lOOKun fila kO, jamana mansa cE ka jamana karanbonba minisiri Nininka ni a tOO M.EKWE Hassan ko a ye ala baara denu tO di a ma. TOO wolu sEbE ma sOdOn kO, minisirilu bEE la kunti ko a ye wa dantEli kE wo kan</p> <ul style="list-style-type: none"> - Alu bEE kelen kelen na la Nininkali jabi dO 	<ul style="list-style-type: none"> - Ka tOO sEbE ma sOdOn kaban ka a dOgbE. - Ka Nininkali dandOlu kE a famuya ko kan 	<ul style="list-style-type: none"> - jamabarO (jama baara)
Jama dO baara ani a dantElilu	<ul style="list-style-type: none"> - a di karandennu la fadan mOO lolu lolu, ni wotE wOrO wOrO - ka alu la lOnni baara suulu ma • ka tOO sEbEli sEbE wolu dogbE, ka a ma fELE ni janto kEda baara da a ni lakanNalilu dO. • ka Minisirilu kunti la makasili ma fELE • ka dandaliNaNinin walada 	<ul style="list-style-type: none"> - a di baara denu tOO dEkuru sEbE wolu dOgbE - ka gbELEya yOrOlu lOn - ka wolu dandaNa Ninin 	<ul style="list-style-type: none"> - jamabaara ani a dantElilu jama dO.
LOnni di/ ka a ma banban Ka a kundon	<ul style="list-style-type: none"> - ka jama baara dantEli dObEn - ka karandennu la lihala dininnu dafa - A di mansaya la tama ko juu misali dandO di : • mEn lOtO adamaden 	<p>Ka jama la baara dakunnu yiraka:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mansaya mina ko juu (baramOOya, cE ni moso lakanNabaliya, adaba denu la 	<p>Jama baara (dEkuruba ani dEkurunin)</p>

	<p>minaNama</p> <ul style="list-style-type: none"> • mEn lOOtO nanfolo ko minaNama • mEn lOtOpolitiki la tama sila luma • mEn tOtO jamanadennu la tErE koma, fabara la taama ko ludO. - Ka karandennu lO la lOnni kuda wolu kOnO kisE kunba don na • Mansaya la taama koNuma sifali • Mansaya la taama koNuma kun ani a kENalu • Mansaya la taama koNuma ko kEtal 	<p>lOnko lasabati baliya...).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mansaya la tama ko juu tiNEli dalu - Alu di a fO alu tun di mEn kE Minisiri mEn nO dO - Alu di mansaya la taama kojuuya dolu jabilikE. - Alu di tErE wo lon lOnni sOrOn kolo kOnO kisE kunba don nO. 	
NO ma fELE/dantEli	<ul style="list-style-type: none"> - Ka alu la tErE dandali ko dEkuru la sii a ni dEkuru gbErE lu dO - Ka karanden kelen kelen na ma Nininka ko alu ye sifali kE alu la suwandili kan 	<ul style="list-style-type: none"> - Ka dEkuru sii mEn di alu la karan yOrO sariyalu la telen 	<ul style="list-style-type: none"> - kelen baara
LOnni di/KOseyili a ma	<ul style="list-style-type: none"> - Alu ye wala dObEn, alu nO mansaya la taama ko juu ya la kOrOsila alu la denbayalu, alu sii yOrOlu, alu la sobaa lu ani jamana kOnO wolu ye sEbE mEn dO karo saba kOdO alu ye ko wolu bEE kOrO, alu la tiNEli daalu a ni alu tOolu sEbE, a ni alu nOO nata mEnnu tala wolu danda kodO. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ka baara ma Nininkanin kE - Ka dantEli kE karo saba tami ni kO. 	<ul style="list-style-type: none"> - Kelen na baara - misali tolon ladEnni

Walada

**Demokarasi ani mansaya
la taama ko Numa**

Dakunni 1. Demokarasi

IOnni sifali

-http: ll [www.universali](http://www.universali.fr/encyclopedie/democratie) fr/encyclopedie/democratie

-http: ll www comm. acowas int/see/fr/procolu-
additionnel.sur.Bonno

gouvernance- et - la - democ.pdf.

Demokarasi

(Texte de Daniel Garie, Preneur de science politique à l'Université de Paris - Pantheon -).

“Abraham Lincoln” ka demokarasi sifa ten ne « mansa mEnnu suwandini jama rO, ka baara jamaa NE, ka to jamaa sawo dO » ; demokarasi la baara dakun jonjonnu ko adamaden mEnnu ladE nin yOrO kelen dO, ni alu maranin wolu fanan dise kEla mansa di, wolu fanan kakan ka tErE jamana nata ta kolu dO, baa alu fanan dise jamana munanfan kolu ma kadanna.

KOnOrOfili mEn ye politiki NEmOolu la, ko alu ye a lOn alu la kolu ye jama bolo Namin demokarasi kodO.

Ka a damina “siècle” XIX nunma ka se bi ma, mansa telen kelen de sOdOnda ni a di fO demokarasi kun telema kelen, mansa ye suwandi la jamaa le bolo.

Demokarasi banban ni mEnnu le ma : sariya bonda balu, kiiti bon dalu a ni lOnni la sabati kolu. Wolu kE, akENama, wole demokarasi kolu wurikila.

Walada 5:

**CE ni muso
lakaNa, jususuma
dObEn ni a la
sabati dO.**

“A wajibiyani jamanalu bEE ma a ni dEkurulu ma, ka tONOOonu jida mEnnu ye kEla musolu la, mEn tamini tONOOonalu latOn kan. Woye

jamana la hake mabuNE le jidala a ni a la telen politiki ni adamadenNa dO. Ni wote, jususuma tE mEn na.

KolatOn baliya maNi jamanalu kOnO, mEnnu bOsan ye kELE dO; wo ye tajulusara miriya le la sabatila. A di kE sababu di, ka basan a ni telenbaliya la sabati, ka muso dOsilan kELE gbEdE wuli ko dO». Kuma nin fadanin Ellen Jonnson Sirleaf le la, mEn kEda muso fOLO di fadafinna kOnO jamana mansa di, ni wo ye Liberiya di. ‘cElu ni musolu lakaNa, NOOn ta Nayebaliya dandadO, woye sababa le di mEn di, jususuma lasabati, tEbEn ni kanbEn dO.

Kuma mEn fadanin dunuNa dEkuruba le la (ONU)

CElu ni Musolu lakaNa,
suma

dO, bEn ni a lasabati dO.

1. CElu ni musolu tE NaNinin
2. Jususuma a ni sabati boloma, kokEta jumannu ye cE a ni musolu la dENOOya dO.

NEbila

MOOlu ye a jiila, ko cE a ni musolu lakaNa kolu lOni, musolu kelen ne ma. SEbE doye miriya wo Nayebaliya jida la dunuNa kOnO.

AdamadenNa boloma, cE a ni musoya ye danfadabO le di : cE a ni muso, mOO mEn mansiya, baarada, sikasabi, a ni dolu.... AdamadenNa boloma, an dise mOOLu jatesiila ka a bEn fanka ma.

CE a ni Musoya lakaNa woye, adamadenNa lasabati le fE, ka adamaden seko lasabati a lu NOOn tE dEkuru

kOnO. Wole kEtO sababu di ka jususuma mEnta lasabati.

Fadafina telebe dO, a bara la kOrOsi, ko bEnbaliya bara madOOya san dandO mEnnu kOdO.

CE a ni muso mEnnu fanka bani jususuma lasabati la kELE kEni jamana mEnnu kOnO, wolu la baaralu le ten : kELE matanka a ni mOOLu tE dObEn, sOrasilu lawO ka jususuma lasabati ka a to a ma.

bEEya (demokarasi) lasabati a ni jamana la taama koNuma jamanalu kOnO, kELE banson ye duu mEnnu kan, wolu le ye cE a ni musolu la baara di jususuma boloma.

« CE a ni muso lakaNa » ye miriya le di, mEn ye « Deninnu a ni musolu lakolu tala, wolu le ye bEnbaliyalu mantOrO fanba tala, a lankEnEmayani ko jama baara wolu NaNinin jususuma boloma ye bOla, denninnu a ni musolu la sEdon le dO, jususuma dObEn bolo ma ». Miriya mEn fadani musolu la dEkuru le la, mEn jantoni jususuma a ni kELE ma tankama fadafinna telebe dO CEDEAO (RESPFECO). Jususuma ni NOOntaNayebaliya ban na mOOLu ni NOOntE. LadE mEn kEnin, san 2009 Abijan, musolu ta baaraba le ye wodO.

Koni, ni musolu toda kErEnkErEnfE, mOOya ko bEE dO, a lu nilu tE makadanna, an NE a lOn ko a lu tEna an madEmEnna an na sabati ni wuriki silalukan - wo bolo ma, lakOrOsili boloma, jususuma a ni lakandali baaralu dO musolu la baara fanka kabon. Farafina telebe jamana dEkuru (CEDEAO), mEn na baara ye cE a ni musolu tE lakaNa di, wo ka a la baara fOlOma kE jususuma a ni lakandali lawuriki le di. Wole sababula, kafa mEn kOnO banbanni joo a ni taamasila Numalu le ma, iyo : jususuma, 'cE a ni muso lakaNa', 'jususuma a ni wuriki sila'.

Walada mEn ye kumala bolon fila le kan.

- Jususuma NaNinin
- kE a ni muso lakaNa, jususuma a ni lawurikili dO.

Walada sekolu

Ka jooNuma a ni lOnni silalu ta, ka a bEn cE a ni musolu lakaNama a ni jususuma ni lawurikili sila kan.

Dakunnu.

Dakun 1 : cE a ni muso lakaNa NaNinin

Dakun 2. cE a ni musolu lakaNa, ye barima le di jususuma a ni sabati dO.

Dakun : Seko lOn talu :

Ko joolu a ni lOnnilu a ni taama silalu ta, mEnnu bEnni cE a ni musolu lakaNa kolu layiriwa ma.

Karanni makoranNali kunnu ?

1. ka cE a ni musolu tE lakaNa kolu lOn
2. ka se makaranNali baara dolu bilala karan dO, mEnnu ye hankili dila cE a ni musolu tE lakaNa ma.
3. ka joo Numalu latama mEnnu di lakaNali la sabati cE a ni musolu tE.

A kOnO kolu.

Miriya jOnjOnnu Nasifa.

- Ni “lakaNali kuma” ye faransi kandO, koni lakaNali dO fEsEfEsE boloma, a lu ka angilE kan ne fasari iyo “gender”.
- LakaNali kOdO ye cE a ni mulolu tEla le di dEkuru kOnO, a ni a lu la adamadenNa a ni a lu la mamunu lataamaNa. DanfadabO mEnnu ye cE a ni musolu tE, wolu ye yElEmanna tuma tuma, dEkurulu kOnO.
- CEya a ni musoya : mOO ye sOron na le wodi
- AdamadennNa cE a ni musoya : wo ye mOOLu la koladanni ne di, wo ye yElEmanna, a ni a bOni NOOn ma dEkurulu dO.
- CE a ni musolu lakaNa : ka cE a ni musolu harijE lakaNa baara sOdOn dO, janto kodO, sOdofennu dO a ni harjE sOdOn dO ;
- LakaNali cE a ni musolu tE : wo ye jooNuma le di mEn bEnni telen a ni hake matankama cE a ni musolu tE.
- CE a ni muso jate lakaNa : ka cE a ni muso jate lakaNa karanbonnu kOnO.

- Danfadaboli/ cE a ni muso jate lakaNabaliya : wo ye telenbaliya le di niwotE lakaNalibaliya lO le di cE ma, niwotE muso, ka a bEn sOrOnNama.
- LakaNalibaliya miriyadO : wolu ye miriyalu ledi, mEnnu ye danfadabO bilala, ka baara dolu kE musolu ta di, dolu fanan kE, cElu tadi. Woye cElu la nOO le jidala musolu kan. Ka jida ko cElu la fanka wo musolu kan, wo bOni an danNa le dO.
- Fanka sOdOn/empowerment: wo ye sila ledi, mEn ye fanka sOdOn, tErEndOli, suwandili ani hankili mafalen ni kEjEdEdi fanka donna. ONU la kuma mEn “Empowerment” ye fasarila “musolu fanka makafo ko kEtalu dO”. Kuma mEn fanan ye fOla “empouvoirement”.
- CE ni muso lakaNa NaNinin.
- “CE ni muso lakaNa NaNinin” ye ka janto cElu ni musolu la sababu ludO, alu la baara dalu dO ani dENOOnya lu dO. Wolu ye kobalu ledi, mEnn nu NatOnO ye dEkuru la wuriki kan, ani a la politikiki, ni baara dalu ni porosElu jamana ta ni madEmEnni lu la sabati la. CE ni muso lakaNa ya dunuNE dOtEE sila bE le kan : nanfolo ko, adamadenNa, lalonna, mOO kelen kelen na, ani dEkuru mEn ka mOO kelen kelen na la baara jidaka.

FAO la kuma fOnin ne wodi kafa mEn kOnO “jate si,i cE a ni muso tE lakaNa, sEnEfennu kontE” (san 2001).

- CE a ni musolu lakaNa dOfO :
 - San 1950 lu kEda, lOli a ni dunuNa dEkuru kudalu (FMI. BM) la miriyalu a ni yELEman kudalu la taama le di. Woroduula (Nord), kELE banson ne, kOduula (Sud) yErE masOnrOn lamaalu daminada, a ni an 1946, musolu la dahamu lasabati dEkuru ladannu.

San 1960 daminada, sariya hakElu latelen kolu Nininkalu le ma. Wo ko Lamaa siyaman daminada dunuNa fansiyaman :

- AdamdenNa dO nisodiya NaNinin.
- Muso kE lawurikili barima dodi.
- Musolu tErE la wurukili dO: IFD a ni,
- FED (Musu a ni lawurikili) baara munanfanmalu bada siyaya, musolu tErE, lawurikili baaralu dO IFD wo munanfan ye mEnun le di:

Lawurikili boloma, cE a ni muso lOnko bOnin NOOnma, wodO an kakan ka musolu la koyeNalu ta.

Muso a ni lawurikili (FED) NatOnO: ka musolu makolankolu NanabO dakun bEE dO, ka porosElu kun lO alu ma, alu darinin mEnnu sOdOn na.

Musolu bada alu jEdEmasOrOn, koni alu ka mantOrO siyaman sOdOn alu cElu la baara tiNE fE. « CE a ni muso » lakaNa wo ye hankili le di, mEn lOni cE a ni muso tEma, adamadenNa hakElu dO ani ka lawurikili mEnta banban.

San 1990 la, lawurikili mEnta tun ye mEnnu lela dEnna :

LaminidO fennu, adamadenNa dO kolu, nanfolo kolu, namu dO kolu. Wo ka a jida ko cE ni musolu le kakan, kakE lawurikili wo baara lalu di a ni Muso ni cE lakaNa.

San 1995 la, ladE mEn kEda Pekin musolu lOdiya ko kan, kere kere mahEIE kEda Muso a ni cElu lakaNa ko kan a ni lawurikili ko kan (GED). Woka a jida, ko ka cElu mako jOnjOnnu laNa a ni ka musolu mako jOnjOnnu laNa ko saa alu di alu jEdEma sOrOn (empowerment), ka lakaNabaliya fanan ban lulu kOnO a ni dEkurulu kOnO.

CE a ni muso lakaNa NaNinin (GED): wo ye danfadabOli NaNinin kuda le di, mEn ye cElu a ni musolu tE, a ni kanberennu a ni sunkurunnu tE.

CE a ni muso lakaNa dakunnu/mainstreaminy :

CE a ni muso lakaNa dakunnu, niwotE telen NaNinin, angilElu ye a fOla mEn ma ko « main streaming », ye telen na jiriwa sila le di. A ye a diila, telen ne kan,, cE a ni musolu tE politiki silatu kan, lawurikili sila a ni a baara dO. CE a ni muso lakaNa kOdO tE a fOdi, ko muso bara tEdE lawurikili dObEnni ko baara dO. A ye a fE musolu ye tErE baaralu dObEn a ni baaralu dOsii dO i yo cElu. Wo le ye kEla cE a ni musolu bEE makolu di ta, lawurikili dO.

CE a ni muso lakaNa dakunnu ye a Nininna, ko lawurikili baara, bEE kakan ka se musolu a ni cElu bEEma adamadennNa bolo bEE kan. Jani baara kunnu fOtO, a ni baara kENalu ni a sOdO fennu dOfara kolu fOtO, hankili mafalen ne kakan ka kE fOlO.

- Baara dalu dOtala a ni adamadenNa mOolu ni NOOntE.

CE a ni musoya lOdiya		
Baara	DensOrO	SokOnO baara
<ul style="list-style-type: none"> - Fen ladan - KoNuma kE - MOO karan - Karali - Sanbara la ladan 	<ul style="list-style-type: none"> - Nimafennu - Namunu - Den sOdOn - Tolonnu - Karan joodon 	<ul style="list-style-type: none"> - Jaama baaralu ni jaama makolu dObEn - Politiki baarala alu sii diya - Ka tErE adamadenNa ladEn nu dO - AdamadenNa ladan - sii yOrO ladan

LalOnni a ni hankili sOdOn cE a ni muso lakaNa dO: fenfen tE se yElEmanna, ni a ma bila jamana sariyabalu dO.

Ko mEn lOni, mEnnu lOdiya jate, a ni hankili mafalen ne ma. Wo kOdO le, ko namu kakan ka NaNinin cE a ni musolu bolo, a ni a kE yOrOlu dO. « jamana siiNa, a kENa, namu, dina, ni nanfolo bolon a ni mOOLu la donNOOndO le ye cE a ni musoya lOdiya jidakala. Misali dO : jamana dise sariyalu dolu tala, ka lakaNalibaliya don cE ani muso tE, ka a bEn fudu ma, fudusa ma, denbatiilu lOdiya, den na mara, a ni fendOtala kolu dO ».

Dakun 1 : CE a ni muso lakaNaNa

CE a ni muso lakaNa silalu.

DunuNa ladEbalu, ka a fOLO Mexico han Beijing :

DunuNa ladEnbalu musolu la kolu kan: UNIFEM, (Beijing sila kan.

Mexco 1975
AIF kumadiya

DunuNa ladE fOIO musolu la kolu kan, wo fOIoda juin tele 15, kaban juillet tele 2 san 1975

1975

Musolu la san

1976

ONU la san tan damina musolu la kolu kan

COPENAAGUE 1980
ONG lu laNOOn ye

Wo kun jOnjOn nu : lakaNali ni lawurikili

NAIROBI 1985
ONG lu laNOOn ye

ONU la san tan kundon musolu la kolu kan

BEIJING 1995
ONG lu la ladEn

Septembre 4 han tele 15, 1995

- LOdiya lu dOsii
- DunuNa ladE ko kE talu kan

MEn bOni « CE a ni muso lakoNa ni karan kolu le ma senegali, ORGENS, a labO filanan, san 2008

- ONU la lakandali dEkuru bEnmakan fadafina telebe dO.
- Bamako san 1325, ka a bEn musolu ma, jususuma a ni lakandali.
- Octobre san 2000, ONU la lakandali dEkuru bEnmakan 1325 tara. Wo ye sariya, ni politiki lu le di, mEn nu ye cE a ni muso lakaNa NatOnO jidala jususuma kolu dObEn nO, adamadenNa dOsii dO, jususuma la sabati dO ani NOOn taNaye baliyalu dObEn dO.
- bEnmakan san 1325 dOfadani dakunba (4) nani ne di :

1. Musolu tEdE kokEtalu bEE dO, ka tErE tE :

- Jamana, farafina, a ni dunuNa sarawusudalu dO;
- NOOntaNayebaliya NEbEn, a ni tEfOli dO;
- Jususuma dO bEn dO;
- SOrOdasiya boloma, polisiya bolo ma, jususuma lasabati dO ;
- ONU kunasiiba la lasiidenya dO ;

2. Ka musolu a ni denmusionnu lakanda benkani ma a ni cE ni muso danfadabO kolu ma. Ka tErEtE :

- gbErEndO kolu dO. I yo kELE kOrOborilalu ladEn diya;
- ka musolu a ni sunkurunnu, hakElu lOn labila mOOlu la, jani a lu ye wO jususuma lasabati yOrOlu dO.

3. Musolu tOONOOon NEbEn, ka a lu hakElu la telen, kaban ka sariya mina ani ka a latelen:

- Ka mOOfaalalu, siiya silasalalu, ni adamadenNa sariya tiNE laton a ni tiNELilalu la ton.
- Ka kELEkOrOborilalu lasEnE adamadenNa la ;
- Ka mOOlu senbO jaafadO, mEnnu be da musolu kan, bawo a di sOdon mOOwolu ka mOO faakE, ka siiya ko kELE kE.
- Musolu hakE kanda lasabati ka a bEn jamana sariya ma.
- Ka madEmEnni kE musoluNE, mEnnu fanka banni jususuma ni kELE NEbEn kolu baara la;

4. ka cE a ni musoya lakaNa bila jususuma baaralu dO.

- ONU la jususuma lasabati baaralu dO, ka cE a ni muso ta
- Politiki bolonnu dObEn a ni alu lawuriki dO, kan janto musolu ni denmusionin nu makolu dO
- Ka muso dEkurulu la kodOsiinin nu, alu la magbEnilu, ni alu la lOnni lu ta, politiki a ni baara dObEn dO.

- BEnmakan 1820, ka a bEn benkanli ma musolu kan kELE waati.
- BEnmakan 1820 san 2008, ka jidaka ko bEnkani musolu kan kElEdO, wo bara kE kOnOdOfili di, dunuNa jususuma a ni lakandali kodO. BEnmakan ye a kanna bola:
- Ka dan sii taama silalu la mEnnu ye benkani di musolu kan sOrOdasi cEman a ni musomannu bolo :
- Jama lakanda bada wajiliya, ka latOnni kE benkanila musolu kan ;
- ONU la jususuma lawuriki dO, ka kElENEBEn sila ta, ka latOn ni kE benkani la musolu kan.

- **BEnmakan**

- Ka danfadabO suubEE dabila, mEn lOni musolu ma (CEDEF),
- AdamadenNa hakElu fadafina ani fadafina musolu hake
- Maputo bEnmakan
- ONU la bEnmakan 1325 ani 1820 mEn lOni fadafina telebedO, wo sila latama CEDEAO;
- LakaNali la taamaNa cE a ni musolu tE

Dakun dOsiiNa.

Dakun : CE a ni musoya NaNinin.

Dakun lOnkolu:

Ka joo, lOnni ani taamasila lu kE cE a ni musoya lasabati ma.

MakaraNali ni karan kunun.

1. Ka cE a ni musoya NaNinin ka a lOn ;
2. Ka cE a ni musoya lasabati makaranNalilu ladon karan yOrO dO.

3. Ka cE a ni musoya lasabati taama silalu kE.

Baara waati : lErE 14

Muran/makaraNali fennu/kafa.

- NEwala ni karan kafalu
- CEDEAO la kafa
- Filimu
- Sawuralu
- Kafalu ni sEbE gbEdElu
- Internet (bOlOlO)/intranet/Tic/FErE laOnnidO, karan kodO (TICE).

DOsiili wala

Walada	Seko lu	AkOnO ko ladEnEn nu	A kENa	Waati
1	Ka cE a ni musoya lOn ka a NaNinin	CE a ni musoya dO kolu : - Ka cE a ni muso lakaNa - Ka cE ni musoya lOn	- Kafa Ninin - Jaama baara hankili mafalen - NaNininin	LEri 2
2	Ka cE a ni musoya dO kolu lOn	CE a ni musoya dOko sariyalu		LEri 2
3	Ka cE ni musoya dOgbELEya ni a kE kolu maOn	CE a ni musoya dOgbELEya NaNini		LEri 2
4	CE a ni musoya dO	CE a ni musoya dO		LEri 2

	baaralu ladan	baara : KE i jEdE di (ka musolu tErE lawurikili baara ni a sariya ta dO) ; lakandali ni lawurikili kundOjan ; benkani cE ni musoya dO.		
5	- Ka cE a ni musoya NaNinin ladan makaraNalilu dO.	- Ka makaranNali murannu fEsEfEsE - MakaraNali walada ladan - MakaranNali ni karan lataamaNa - Karanden nu lOn ko mafEIE		LEri 6

MakaranNali walada misali

Dakun 1 : CE a ni muso NaNinin

Dakun ni lOnni:

Ka joo ni lOnni ni taamasila lu ta, ka a bEn cE a ni musaya lasabati ma.

Walada tOO/makaranNaliNa : cE a ni musoya dEkuru dO.

Karan ni makaranNali kun.

Ka cE a ni musoya dOkolu lOn

Sekolu lawuriki.

Sekolu		
LOnnila/lOnnni/faamunin	Joo ni jEdEminaNa	FErE ni sekola
- CE a ni musoya kolu	Ka cE a ni musoya sariyalu	Ka cE a ni musoya lOn kolu

danfadabO. - Alu ye cE a ni musoya kolu Nasifa	la telen	lasabati
--	----------	----------

Waati : LER 2

Murannu/baara fennu :

- NEmuran ni karan kafalu
- CEDEAO la kafa
- Filimunu
- Sawuralu
- Kafa ni sEbEgbEdElu
- Internet (bOlOlO)/intranet/Tic/FErE laOnnidO, karan kodO (TICE).

Karan ni makaraNali kENa

A kudunsii	Baaralu		KENa
	KaramOO cEman a ni mosoman	Karaden cEma a ni mosomannu	
LOnni mafELE	Ka karandennu la lOnni jate mafELE walada kuda kan	- Ka Nininkali lu jabi	- QCM - Kelen na baara
Karan damina	CE a ni muso lakaNa kodo jidaka misalidO, cE ni muso la tele kelen dO ko. - Karandennu ye baara dolu madan, kaban ka cE baaralu ni muso baaralu jida ka	Ka baaralu kE	Jama dO baara

Jama baaralu dO jawo a ni a hankilima falennu	<ul style="list-style-type: none"> - ka jama baara dantEELi wo dOsii koNuma. - Ka karandennu la lOnni jidaninu kanla - Ka a banban a kOnO ko mEn nu kan : cE a ni musoya adamadenNadO, lakaNali dO 	- Ka jama baaralu dantEE	dantEELi jama bE Nana
LOnni kOnOkisEdon a ni a kanla	- Ka alu la lOnni kOnOkisEkunba don	Ka lOnni wolu dObEn ten : <ul style="list-style-type: none"> - CE a ni musoya dO kolu NaNinin - CE ni musoya NaNinin dOfO dO karan 	Ka laLOnnilu dantEE jama bEE Nana
jatabO	Ka kumalu fO karanden cEman ani musoman nu NE, kaban ka alu lO cE a ni musoya danfadabO kolu jidala. <ul style="list-style-type: none"> - CE a ni musoya lakaNa sawura dO jida. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ka Nininkalilu jabi - Ka sawura dO ta 	<ul style="list-style-type: none"> - Kelen na baara - NOO dO bEn.
LOnin latemin	<ul style="list-style-type: none"> - Karandennu ye telen baara dOtala cE a ni musoya tE. - Karanden cEman a ni musomannu NE ko a lu ye minisiri 25 suwandi cE a ni musoya lakaNama. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ka karan yOrO baaralu dOtala NagbEdE ma. - Ka kunnasii la suwandi ka fada karamO cEman a ni musomannu laNinin kali ma 	<ul style="list-style-type: none"> - Kelen na baara - Ka baara wolu sEbE.

Dakun 2 : CE a ni musoya lOdiya jususuma ni lawurikili ko dO.

Dakun : LOnni

Ka lOnni, joolu ani taamasilalu ta, cE a ni musoya NaNinin kan, jususuma ni lawurikili lasabati dO.

Karan ni makaranNali kunnu:

1. Ka jususuma NaNinin silalu ta, ka abEn cE ni musoya lakaNama,
2. Jususuma ni lawurikili la sabati dO, i ye cE a ni musoya NaNinin i sii yOrO.
3. Ka makaranNali baara dolu kE, ka a lO cE a ni musoya NaNinin ma.
4. Ka joo Numalu ta cE a ni musoya lasabati ma.

A kOnO kolu.

CE a ni musoya NaNinin

CE a ni musoya dOfEsEfEsE ye ko dOsiininnu NatOnO le jidala cElu a ni musolu kan ko mEnnu dO : sariya boloma, politiki boloma, baaradalu tunkun bEE la. Fanfan, a ye baara muran ne di, mEn ye cE a ni musolu lOdiya jidala, ko NaNinin dO, la lOnni dO, a ni baara kENalu dO.

Taama sila le, mEn ye cE a ni musolu kunkolu ni alu darinan kolu tala baara ladan a ni a damina dO.

JantondO dO a ni mafEEli dO, politiki boloma, baara dakun bEE dO, ko saa cE ni musolu di lakaNa tOnOlu dOfada dO, ka telen baliya gbEn.

Alu ye a fE ka munkE, mun ye alu bolo, alu mako ye mun na, sila juman nu ye kEla cE ni musolu makolankolu di lakaNa.

Wolu ye sEbEla walaba le kan, ka jida mEn tE ye a ni mEn dEsEni cE a ni muso lakaNa dO fEsEfEsE le kaNi baara damina dO.

PorosE dakun kelen kelen nalu dO, cE a ni musoya ye Nininkali mEn le jidakala :

- Alu ye a fE ka mun kE ?
- AkE fen jumannu la ?
- A tOnO ye jOnnu kan ?
- CE a ni musolu makola fennu mun nu di ? mun kosOn ?
- Jon janto ni sOdOnfennu ni tOnO lakandala ?
- HELEman ni NaNinin dise bEnna fanka bolo juman dO ?
- Fanka juman dise ala lOla ?

GbEEya jumannu dise lOla cE a ni musoya NaNinin dO, jususuma ni lawurikili sila kan.

ONU ka a fO “cE a ni musoya” NaNinin ye danfada bO le jidala, alu lOdiya ko ni adamadenNa kolu dO. LOdiya wolu dObEnni, alu boloma kolu, namunu, nanfolo ko ni politikilu lema. WodO, yilima kolu ni kokEtalu dEkurudO, wolu le ye a kEla NOOntaNaye baliya di latanka.

Fadafina musolu labEnNOOya (FAS) ka a lO « bEnkanni musolu kan, kELE yOrOlu dO » wo jidada san 2009 lela TiEsin senegali.

Wo bEE ni a ta, karan ni sariya sEbElu labO kOdO, CEDEAO dEkuru dO, musolu tE tEdEla jususuma la sabati dO.

Sariya kelen tE cE a ni musoya lakaNala, NOOntaNaye baliya dObEn dO. MOOlu joolu hELEman ye bOla lalili, lalOnni ni karannu le dO, ko mEnnu le kan :

- Telenbaliya (gbEnni, ka i la dokan,... a ni dogbEdElu) “telenbaliya tE kojuudi, fo ni a kEda ila” Nikola Pierre le kan ten “adamadenNa dENOOya kan”.
- BalawudO kolu ye benkani ledi musolu kan kELE waati dO, ka dimin ni jusukasi la mOOLu kan. Balawu kolu ye kEla cE a ni muso bEE le la, koni musolu ta ye a dO bonbadi.

Wo fadani cE a ni muso fanka lakaNabaliya le dO, balawu ye lala muso kan, ka bEn ko muso le gbasila, be musokan a ni hankili laNaami bEE ye, balawu ledi. A lOni fanani balawu kEni lema, ni wotE jafa kEnin mEn ma.

(Fond des Nation Unies pour la population (UNFPA), cE a ni musoya lakaNa dakun).

cE a ni musoya lakaNa sEbE mEn fadani “FSA” la, ka a bEn benkanilu ma musolu kan, kELE waati dO . wo ye a jidala :

- Ko kELE waati, cE a ni muso tEl a ni alu lOdiya di mafalen
- Ka sOrOdasi kELEbannalu hankili bila, baarakEtalu dO cE a ni muso, sunkurun ni kanberennu NE.
- Ka hankili mafalen kE, kELE murannu nOOLu ma cE a ni muso kan.
- Ka jantoli kE namunnu dO : jususuma la sabati baaralalu kakan ka yOrO wo namunu lOn bawa, cE a ni musoya ni namu dO kolu ye kelen nedi.
- Namu juu mEnnu ye kEla denmusionnu la, i yo alu la kOrObila.
- Jamana sariya ni dunuNa sariyalu labEnbaliya NOOn ma, wole ye balawu dOkolu danda gbElEyala. Wole ye benkani siyayala musolu kan, a ni dannatami siyayala. Alu ye kEla muso ni denninnu le fOlOla. Benkanila wolu kakan ka laton a Na jEdE ma.
- CE a ni muso lakaNa kolu ta politiki ni baara dakunnu dO :

CE a ni muso lakaNa politiki dO, wo ye sariyalu le di, mEnnu ye dansii danfadabO ni telenbaliya la.

Joo ni taama silalu mEn bEnni jususuma lawuriki ma

- Politiki mEn ye cE a ni musoya lakaNala, wo ye dan ne siila telenbaliya la, dOsiilidO wolu mEnnu ye musolu la lawurikili ni alu hakEyala ladan na. politiki mEn ye cE a ni muso lakaNa kolu tala, wo ye tala lawurikili porosElu damina le fE, ka baara kun, ni kENa a ni a mafELE.
- Dennin cEmanu ni musomannu la karankolu ye lataamala cE a ni muso lakaNa politiki lela, politiki ni karan NEwala NafO karan bonnu kOnO. A dise kEla fanan, ka lOli fen nu dOtala, baara lala tE karan ni

makaranNali dO, ka cE a ni musoya lakaNa, wole ye telen ni lakaNali lasabati la.

- LOnni Ninin si kOdO.
- Ka cE a ni musolu la munanfan danfadabOninnu ta namu lataamaNadO.
- CE a ni muso bEE ye tEdE lawurikili baara dO.

Ko kEtalulakandali ni jususuma lawuriki dO, fadafina telebe dO.

Fadafinna telebedO, jususuma a ni lawurikili lasabati dO, kokEtalubOni NOOnma a jamana kelen kelen nalu dO.

Wo kokEtalule ten :

- Suwandili le kEla sababudi, ka NOOntaNayebaliya ni balawulu ni politikikeELE ladon,
- GbELEya mEnnu ye demokarasi ladon ni a lasabati dO ;
- Dannatamin, jamalu la lamaa kunnabO ;
- Fadafina telebedO, jama kasiya, tOOMaseredO, denmisEn san 20 nu le ye 100 dOsii 50 di.
- GbELEya mEnnu ye karan ni baara sOdOn dO;
- Karan kOnOkolu ni jama makolan kolu bOni NOOnma.

Jususuma ni bolodonNOOn bolo, telen a ni lakaNali silalu lataamanintE kosEbE.

- Bolokolon siyaman : kEmEdOya kEmEdOya, 50 ye bolokolon ne di a ni kEmEdOya 60 (60%) tE dala kelen sOonna tele kOdO.
- KEIE kOdO bori le ye jama siyayala kojuuya
- CEDEAO jamanalu ni NOOntE, mOolu a ni bolofennu la taama lasOnOya barakE sababu di, ka mOO julaya a ni julaya juu ladon.
- Ka kELEke murannu a ni morifabudu suu bEE la tamin alu ni NOOntE.
- Jama politikilu ladEsEni
- SiNOOnya kELElu
- Hankilibonmafennu (dOrOki) julaya juu
- bEnbaliya kELElu siyaya

baara mEnnu lOni kokEta wolu ma, cE a ni musolu bolodon NOOnbolo dO, wolu kakan ka kelen kelen NaNinin ne.

**Dakun 2 : CE a ni musoya, ko kEtalu jususuma ni lawurikili dO
Walada DOsii**

Dakun Seko

Ka joo, lOnni a ni taamaNalu ta, cE a ni musoya NaNinin dO, jususuma ni lawurikili kan.

Karan ni makaranNali kun :

- ka jususuma kolu NaNinin, cE a ni musoya boloma,
- jususuma ni lawurikili ko kan, i ye sila ta, mEn lOni cE a ni musoya NaNinin ma.
- Ka makaranNali baaralu kE karan yOrOlu dO, mEnnu bEnni cE a ni musoya NaNinin ma.
- Ka joolu ta, cE a ni musoya lasabati dO.

Waati : lErE 12

Muran/makaranNali sawuralu/kafa.

- Walada ni kafa karantalu
- Filimu
- Sawuralu
- Kafalu ni sEbE gbEdElu

DOsii Wala.

Dakun	Seko	A kOnO ko	A KENalu	Waati
1	- Ka cE a ni musoya NaNinin muran nu lon	LOdiya sOdOn koNanInin GMA (cE a ni musoya NaNinin) cE ni musolu la karan ko NaNinin	- ANaNinin tO kafa mEnnu ma jama dO baara - Hankili mafalen	LErE 2
2	Ka cE a ni musoya kaNa latamaNa lOn.	- cE a ni muso lakaNa NaNinin dakun nu - A kE fennu		LErE 2
3	- ka taama silalu ta jususuma ni lawurikili	- Ka politiki silalu lataama cE a ni muso lakaNa ko kan		LErE 2

		- Ka muranu ni baara fennu dObEn cE a ni muso lakaNa kolu kan	- ANaNinin - Da mafalen	
4	Ka cE a ni muso lakaNa makaranNali baaralu dO?	Ka karan fennu ni makaranNali fennu dObEn - Ka makaranNali walalu nu dObEn cE a ni muso bEE NE. - Ka makaranNali dakun wokE - Ka alu lOnkolu mafEIE	AA kosuu dO karan	LErE 6

MakaranNali sEbE misali

Dakun 2 : CE a ni musoya lakaNa, jususuma ni lawurikili ko dO

Dakun LOnni

Ka lOnni, joo a ni taamasilalu ta, cE a ni musoya NaNinin kan, jususuma ni lawurikili lasabati dO.

Walada tOO/makaranNali dOkolu : cE a ni musoya lakaNaNiniNalu

Karan ni makaranNali kunnu :

Ka cE a ni muso lakaNa ko kENalu lasabati jususuma ni lawurikili ko kan.

Sekolu la sabati :

Sekolu		
Hakili (LOnni)	Joo (KusanNa)	FErE (KENa)
<ul style="list-style-type: none"> - Ka baaralu ni joolu Numa ni a juumannu nOOLu mafEIE cE a ni musolu la dunuNa dOtEE dO. - Ka kolu dObEn, cE a ni musolu la jususuma ni lawuriki lasabati kan. Iyo muso la jEdEmasOrOn lakandali ni lawurikili a ni benkani musolu kan. 	<ul style="list-style-type: none"> - Jususuma ni lawurikili baaralu dO ka telen cE a ni muso tE a ni ka alu lakaNa - Jususuma ni lawurikili baarala dO, ka cE ni musolu lakaNa. (ka tErE kokEtalu sariya ta dO. 	<ul style="list-style-type: none"> - DEkuru dO, ka baaralu kE, lawurikili ni jususuma lasabati dO, cE a ni musolu lakaNa dO - Ka namu kOdOlu dObEn cE ni musoya lakaNa la. - Ka cE a ni musolu lakaNa lawurikili baaralu dO, a ni jususuma lasabati dO.

- Waati : LErI 2
- Muran/sEbE
- Karan wala ni karan kafalu
- Fadafina telebe dO (CEDEAO, kafa lanmato
- Filimu
- Sawura
- SEbE gbEdElu
- Internet (bOlOlO)/intranet/Tic/FErE lalOnnidO, karan kodO (TICE).

Dakun 2 : CE a ni muso lakaNa, jususuma ni lawurikili ko dO.

Musolu bEnna a ma, ko a lu ye, alu ban baarama.

Jamana dole tErE, a bOni jamana dolu la ; mansa cE, mansa muso, sorodasilu, sEnEkElalu ani mOO tOlu ye mEn siibaalu di : woma, bOli, b la dahamu ni tuntE musolu NE. WodO, alu kakan tuntE ka baara gbEdE kE fo mEn na dahanin alu NE.

CElu tErE wOla baaradiya, ka alu kOseyi warula, ka wurala damu, ka NOOn na dE, ka alu tolon marasila ani tolon fen gbEdElu la. Alu la ko tuntE, alu musolu la daha ni tOrOya kodO. Wo ko tun baara sii musolu dO ; lon kelen mun ne an ni cElu bOlaNOOn ma ? alu badon bona, alu la nOO wara ni, alu jaman ni ka an mina ko juuya, yaala, alu ka a lOn an fanan ye baaralu ko sEbE ? Muso do fanan ka a fO ko a ye kEla tene.

An nu le jantoni denu dO, tibili kE, fanin ko, susuli ani lu kOnO baara suugbEdElu. Alu don ye wOla NanatEE diya ka an to bon kOnO. Alu ka a fO kelen ni, ko an NE muruti. Wole ka a kE, alu ka alu ban baara ma.

CElu bOni sEnE dO, a ni alu baara yOrOlu dO, alu nada tErEndE wola. Tibili makE. Faaninu nOO ni. Musolu tuntE bonna. Musolaka bE tun badabO. Alu bEE ka NOOn bEn landa tO do bara ka tolon marasila i yo cElu derini a kEla Namin ali mansa muso tErE yen. CE si mase a muso laseyila bonna.

CElu tErE alu jEdE hankili madiyahala, ko alu kosayi tO, musolu ka a fO, ko alu tE alu koseyi fo cElu ba alu Naye tumamEna. Wo watii la, cElu ka alu mafEIE musolu la baara kEla, koni alu mase. Alu di faanin NatiNE a ko tuma. Dennin nu ye kasila. Alu tun ye suman tibitalu sorinna, alu ka alu jEdE ye Nanasuma dO. Wo tumala, musolu tun ma sOn kOseyi ko

ma. Musolu ka a fO, ko a tE mEn alu di na an kO, ka jafa dali an fE, an mina kojuuyala ! cElu tuntE alu jEdE bolo mutun. Alu tun bada alu la baaralu dabila, ka a to lukOnO baara ma, ka a bEn musolu la muruti ma. Doni doni, jamana wo cElu ka a lon, ko musolu la baara gbElEma - mun na, musolu NatOnO lu tun ma lOn ? Alu tun bada suruNa alu la muruntili kE kun ma... Koni barandO ko ka bila la a dO. CElu to kO bon na baaralu dakOdO, yirifElu ja damina da, biyannu bada kunna bila. balo tun bada dEsE jamana kOnO. A tun bada kE kojuudi. CElu a ni musolu bEn na a ma, ka kOnOdOfili wo NaNinin. CE kelen a ni muso kelen suwandi da a ko dObEn kokan.

CElu ka mansacE suwandi, musolu ka mansa muso suwandi.

Alu fila ka NOOn nadE yOrOdodO : dalakan na tu kOrO. Alu fila bEE mOnEni tErE, alu jusulafinni tErE. Mansa muso ka a fO, ko alu ye an datum na bonna!. MansacE ka a fO, ko an tErE alu lakanda le la. Mansa muso ka a fO, ko alu ye an jOnya minala le. JOnnu uhun ! an NE biyan baara le kEla alu NE, an nu fanan ni ! alu tE a fE, ka an na baara lon. Mansa muso ka a fO, ko an bara matarili sEbE dolu kE. A ka matarili sEbE wo jida. Musolu ka alu makasi koka boli ni bolola baara makaranNalu la daha an NE. Muso dolu tErE a fE ka kE sEnEkEla di, lOlila di, bolola baara, sansarala la, dOnkili dObEn, kuma la suruNa dO, baara suu siyaman. Mansa cE ka a miri dOOni: wodO, ni alu ye wolu le fE, alu di wolu sOdOn. A bE le wodi ? mansa muso ka a kun kOdO ta, ka a fO. DogbEdE, cElu dise tErEla musolu la baaradO. Najuman ma? Wo tEbEn! Masan muso ka tufan ko a watO. NmakOnO ! nmakOnO!... nbadason... An di tErE muso lu la baaradO. Koni alu di an dEmEn sumannu nadanna. mansa muso sOnna woma. WodO, a lu la matarali wolu kelen kelen mafELE da. Son kEda dolu ma, dolu mafalen na, kosa bEE di sawa. NOOn ye kOdO, mansa cE a ni mansa muso bEnna, ka sila kelen ta.

Dakun nu	Baaralu		A kENalu
	KaramO cEman ni mosoman	Karanden cEma ni mosoman	
LOnni mafELE	Ka karan denu la lOnni jate lOn karan dakun kan.	- Ka Nininkalilu jebi, a ni ka alu la karan dakun NayeNa NafO	- Nininkalilu/j abilu/NaNini nli Nininkalilu, baaralu kE.
Baara damina	Baara 1 : - Ka dunuNEdOtEE yOrO do jida, cElu a ni musolu la baaralu danfadabOnin	Ka wo koNa ni a hankili mafalen nu NaNinin	Kelen na baara
jamadO baara wolu kE ni alu NaNinin	- Alu lO karan mEn kEla: musolu bEnna a ma, ko alu ye alu bololu lajii”. - Jama baara dObEn Nininkali mEnnu kan: 1. Jani NOOntaNa ye baliya ye wili, cElu ni musolu la baara tun ye mun nu di ? 2. mun ka NOOntaNaye baliya lawili ? 3. NOOn taNaye baliya bada NabO ? 4. bEn wo NatOnO juman kEto jamana denu kan ?	- ka walada karan - ka alu la baaralu jida, baaradEkuru 1: ye Nininkalilu jebi mEnnu lOni cElu la baara ni musolu la baaralu ma, NOOn ta Nayebaliya ye wuli - baara dEkuru 2 : ye NOOnta Nayebaliya kunnu NaNinin - baara dEkuru 3 ye bEn NatOnOlu jida, adamadenya lasabati kan, jamana kOnO.	jamadO baara
Baara makafo/ a durusini a kOnO kunba don	- ka baara dEkuru wolu la lOnni ni lalOnni wolu dObEn. - Ka baara dEkuru kelen kelen na lO, alu la baara kOnOkisEkunba donna walaba kan niwotE sawura kan. - Ka lOnni ni lalOnni wolu makafo dunuNa dOtEE kogbEdElu la.	- Ka baara nOO kelen kelen jida, ka ban ka alu Nasifa - Ka abEn alu sekolu ma, a kOnOkunba den ye kEla, walaba le kan ni wotE sawura ni kayidi lu le kan	- Jama dO barara hankili mafalen - jama bE ladEnin
mafELEli	- ka alu lO, alu mirila, baara kEninnu ni lalOnnilu la wuriki la : karan dO (a kOnO kolu lOn, a mafELE, a murannu). makaranNali dO (baaralu Naye ani a kOnO kolu lon, karan denu joolu ni alu	- alu ye baara kEni wola kOnOkisE kunba kE walaba kan niwotE a ka sawuralu ta, alu lOn ko jateyama	kelen na baara jama baara hankili mafalen

	taamaNa		
LOnni lasaya	Ka tiyatiridO bEn, cE a ni muso lakaNa baliya kolu bolokama	Ka tiyatiri kE	Jama baara

WALADA 6:

**Jama la kEndEya,
Laminin dO kolu ani
sabati kunnajan.**

Jama la kEndEya,
Laminin dO kolu.

jama la kEndEya a ni
laminin dO kolu
lasabati
kunnajan

Kafa NEbila

Sariya jOnjOn mEn bEnni bEE lakaNarma, lamini hake ko ma, laminin dalifennu ma, lasabatili hake lu ma, kEndEya ni jususuma dO. Wolu sidinin tE mOO kelen ma, a ye sela dalifen bEE le ma. WodO, fadafinna dE kuruba la bEnmakan mEn lOnin, jamanalu la lamini ko hake ma, mEn ye alu la sabati lawuriki la.

Hake wolu lOnbaliya dise fE bilala, adamadennu la duNarOtE la. fadafina kOduu sahara duuladO, ka a sii telebe mafan na, jususuma ni telenbaya tE sabati jamana kOnO, a ni demokrasi ni jamana la tamaNa Numa ma sabati, CEDEAO la sariya le wodi.

(ONU ladEba mEn kEra Septembre karo la, san 2002 la, dunuNa NEmOO bE bEn da, hakili wo ma ka a tOOla (OMD)).

Sariyalu le tanin, wolu bEnnin, bolokolonNa kELE ko le ma, sOrOn NOOnna jankarolu, nanfola ko dEsE, wole bE ye kELElu la juya la.

Fadafina telebe jamanalu dise sabati lawurikila, ka kEndEya di bEEma, ka dahamun dO tala bEE tE, ka mOOlu bolo don NOOn bolo.

Wo bErO min kagbElEn, ka kEndEyadi bE ma laminin saniman kunajan dO.

Wo hakili kosOn, CEDEAO jamana bEE kakan ka sariya wolu ladon alu la karanbon NEwalalu dO, karandennu ni karamOlu bEE NE.

Wo kosOn, dakun nin ye kumala jama la kEndEya, laminin kolu a ni sabati kunajan kolu kan.

Walada seko

Ka joo ni lOnni, kusaNa don, laminin kolu kan mEnnu di jama la kEndEya ni sabati kundajan lawuriki.

Walada dakun nin

1. Jama la kEndEya ani laminin
2. Sabati kunajan

Dakun nin 1 : Jama la kEndEya ani lamini

Dakun nin seko

Ka joo ni lOnni, kusaNa don, laminin dOminaNa a ni ka jama la kEndEya lakanda.

Karan ni makaranNali kun :

- Ka laminin kOnOrOfililu lOn
- Ka jama la kEndEya kOnOrO fililu lOn
- Ka jida, ko jama la kEndEya dEnin laminin le la.
- Ka laminin kEndEya kolu fErE Ninin, ka a la lakanda
- Ka laminin dOmina koNuma, ka jama la kEndEya lakanda
- Ka joo Numalu ta, ka a bEn laminin a ni jama la kEndEya ma.

A kOnO kolu :

I. Jama la kEndEya

a. Sifali

Jama la kEndEya ko dise sifala Nasiyayaman ma. A di lOn a Nalayelima ? a hankili kENa, a kENa jama rO, a baaraNa, walako jama la kEndEya di sabati. Adi kE jama ko dodu mEn bEnnin kEndEya la sabati ma.

An dise, Charles Edward la miriya kOdO tala, a ka mEn na bO san 1920 na : « Jama la kEndEya ye lOnni ne di, ka jankarolu matanka ka si kunnajanya, ka kEndEya la sabati, laminin na saniNa, mOOLu karanNa, jErE saniNa, ka labitanin lO walako jankarolu di NabEn, wole adamaden bEE la kEndEya ni a la simaya lawuriki la.

Wo hankili kosOn, OMS ka ladEba mEn kE san1952 la, ka jida ko mOOLu kelen kelen na a ni jama joodon kEndEya korO, wole munanfan kabon. Koni, mEn ka hEnE, ka jankaro danda a ni ka NabEn bakE kelen ni, ka jankaro tOlu danda, mEnnu wulisan jankaro rO, ka wolu madEmEn ko kuda.

Kabi wo kEra, jankaro danda baara sarawusu bonda la baara di.

Ka jidaka ko sarawusu nin bOnin, labitanin baara tOlu ma :

- A le ye jankaro NEbEn ne fanka donna, ka tamin a danda kan
- A ye jama la ko le tala ka tamin mOO kelenkelen ko la.

b. Jama la kEndEya kOnOrOfililu fadafina duula fanfE.

«san 2006 la, Novembre karo tele 20, OMS ka sEbE la bO, ka bEn fadafin million 738 na kEndEya ma ».

Waati mEn na, mOO 1073 487 000 le ye fadafina kOnO. MOO million 322 990 000 le ye CEDEAO jamana 15 kOnO. A jidaka da sEbE wo dO ko fadafin jamanalu la sabati bOtO, alu la jamalu la kEndEya le rO. Ka masOrOn jankaro ye jama bilala bolokolonNa le rO, saya siyaman a ni sOrOnfen dOya.

Fadafina kEndEya ko kOnOrOfili kasiya, a fanba ye sOdOn NOOnfE jankarolu

le di : VIH/SIDA, denbalen sOsOningbE jankaro wo mEnnu ye mOO million 3 faala sansan. Wo fanba ye deninnu le di kamasOrOn kELElu ni labitanin taNa ma.

c. KEndEya joo don.

KEndEya joo don ye lOnni, a ni joo le di karandennu NE kabEn :

- Ka balawu ko dolu matanka
- Ka i jErE la kanda
- Ka mOO gbErE dEmEn
- Ka hankili la sabati
- Ka se i lOdiya ma fala
- Ka se i jEdE kOrO

KEndEya joo don siinin barama 7 le kan.

- SaniNa
- Damunin NanabO a ni fadikolo la baara
- cE a ni mosoya joo don, sida ni kOnO ta matanka
- Joo juulu NabEn
- Gbaloma joolu NabEn
- Ka benkani sila bEE matanka cE a ni mosoya mafandO, ka a kELE.
- Kojuu suu bEE matanka
- Ka joo don kE gbalo kolu NabEn na

II. Laminin

a. A sifali

Yvette Veyret ka jida ko:

Laminin ye lOnni ne di, mEn hamin ye, mOO ni jama tE la. wo kOsOn a kakan ka adamaden ni a laminin ko lu jatebO (banda, ji, fadalu, banda dOkEfen nu).

DantEli sEbE wolu gbElEman, ka a masOrOn, alu kOnO ko kajan. Adamaden mako bEE ye Nala duukolo le kan, mEn ye sela dalifEn tOlu ma duukolo kan.

Tariku lOnni ye barima le di, ka bEn laminin kolu ma :
San kolo ,a ni duu kolo munanfan kabon laminin kodO.
Laminin koNaNinin bEnnin ko 4 le ma:

- Ka miriyata sankolo ni duukolo tE dO kolu ma
- Sankolo kOnOfennu dise kEla gbElEya di laminin baara dO
- sikadO kolu
- waNan kolu a ni fabarafen kolu

bEnbaliya mEnnu kEba kasiya. Laminin lOnnin dakun kasiya.

b. Laminin joo donnu

A Sifali

Laminin ko joo don ye sila taamanin ne di, ka lOnin mEnnu lasabati : adamadennu ni NOntE ladO, alu la namun kodO, a ni alu kENalu dO. Laminin joodon bEnnin a kENa le ma IUCN (Union Internationale pour la conservation de la nature san 1971).

Laminin joodon ye lOnni le di ; ka a jida ko an bEE ta le duukolo di, an sabati yOrO le, an NE a la kanda. Joodon wo kakan ka la ban kEnjErEye le ma, walako bEE ye i miri ka sariya ta ka baara a jErE hankili la. A kakan ka bEE la baara, bEE ye hOrOya munanfan sOdOn.

- Laminin joo don kunnu

Laminin joo don kun ye ka dEkurulu a ni adamadennu dEmEn :

- Ka laminin lolu bEE lOn. Ka kawandili kE a kolu kan ;
- Ka laminin kolu lOn bErEbErE kE ani a kOnOrOfili kolu;
- Ka laminin kolu lOn,walako ka gbElEyalu lOn, ka se alu danda la
- Ka sekolu sOrOn laminin kolu ni a kOnOrOfili kolu jabiNa ma ;
- Ka laminin kOnOrOfililu jabilu NaNinin

Jama la kEndEya ni laminin kolu

Walada dOsii

Dakun nin 1 : Jama la kEndEya kolu a ni laminin kolu dakunnin seko : ka joo ni lOnni, kusaNa don ka bEn lamini daminaNa ma ka jama la kEndEya la kanda.

Karan ni makaranNali kun

- Ka laminin kOnOrOfililu lOn

- Ka jama la kEndEya kOnOrOfililu bOn
- Ka jida ko jama la kEndEya ye bOla laminin ne dO
- Ka laminin kEndEya kolu fErE Ninin ka alu la kanda
- Ka joo Numalu ta ka a bEn laminin ni jama la kEndEya ma

Baara waati : I Eri 14

Baara fennu ni kafalu : CEDEAO kibarosEbE jOnjOnnu ka bEn laminin kOnOrOfili kolu ma

Baara dOsii wala :

dOsii	Seko/kusaNa	A kOnO kolu	Silalu	Wati
1	Ka lOnnilu sOdOn : Laminin ni jama la kEndEya kan	lOnni mEnnu kEnnin jama la kEndEya ni laminin ma		2
2	Ka laminin ni jama la kEndEya kOnOrOfililu lOn	Laminin ni jama la kEndEya kOnOrOfili kolu	Baara sEbElu NInin Jama baara	2
3	Ka foli kE jama la kEndEya ni laminin kOnO kolu kan	- Adamaden na tiNEnli laminin kan - Laminin jan ye mEn tiNEn na jama la kEndEya ma	jama la miriya	2
1	Ka silalu Ninin ka bEn laminin sariya a ni jama la kEndEya kolu ma	Sila mEn nu kEnin jama la kEndEya ka la wuriki ma	NaNinin ni	2
5	Ka laminin ni jama la kEndEya kolu la don, karan wala dalu dO.	- Ka karan murannu fEsEfEsE kabEn karan bon jatelu ma - Ka walada sEbElu ladan - Ka karan ni makaranNali Najidaka - Karan dOsii nin nO ma fEIE - Ka walada sEbE mabEnnin nu ladan	- dOfOli dalamina kun	

Walada sEbE misali

Dakun nin 1 : Jama la kEndEya ni laminin

Dakun nin seko : ka joo ni lOnni kusaNa don ka bEn lamini dOmina Nama ka jama la kEndEya la kanda.

Walada tOO/makaraNali kENa : laminin ni jama kEdEya kolu kOnOrOfililu

Karan ni makaranNali kun

- ka laminin kOnOrOfililu lOn.
- Ka fOlikE jama la kEndEya ni laminin kOnO kolu kan.

Seko kEtalu

KusanNalu		
LOnni	Joo/TaamaNa	KusanNa
<ul style="list-style-type: none"> - Ka jama la kEdEya ko fasari - Ka laminindO kolu fasari 	<ul style="list-style-type: none"> - Ka sOn jOnjOnnu ta mEnnu ye laminin ni jama la kEndEya mabuNa la 	<ul style="list-style-type: none"> - Ka laminin kolu ni jama la kEndEya kolu NafO - Ka laminin kolu ni jama la kEndEya kolu donNON bolo - Ka laminin saninman matOO.

Baara wati : lEri 3

Baara fennu ni kafalu : CEDEAO kibaro sEbE jOnjOnnu ka bEn laminin ni jama la kEndEya kOnOrOfililu ma.

Karan ni makaraNali walada kENa

Dakunnu	KEwalilu		Silalu
	KaramO cEman/mosoman	Karaden cEman/a mosoman	
LOnni kOdOman mafELE	Ka NaNinin ni kE karanden kEman/mosomannu ka mEn lOn kabEn lamini kolu ni jama la kEndEya kolu ma	<ul style="list-style-type: none"> - Alu di Nininkalilu jabili - Ka kOnOrOfililu jida ka a NafO. 	<ul style="list-style-type: none"> - Jabili sawo nan talu - Jama baara - sOsOli NOntE jama miriya

<p>Karan damina</p> <p>Gurupulu tE baara ani a NafO</p>	<p>1- Alu sidiya lOn kOdO, yOrO mafELE ni sawuralu mafELE, mEnnu bEnnin laminin kENalu ma karamOO di karandenu ma Nininka :</p> <ul style="list-style-type: none"> - A di laminin kOnOrOfili kolu a ni jama la kEndEya kolu jida <p>Ka laminin ni jama la kEndEya kOnOrOfililu jida</p> <p>2- KaramOO di karanden kEnman ni mosoman dafada gurupu 4 di :</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sii yOrO sariya ni - KOdOfO - Laminin joodon munanfan - Laminin ni jama la kEndEya kolu donnin NONna di. ?? - Laminin ni jama la kEndEya kOnOrOfililu an na jamana KOnOn a ni dunuNa kOnO 	<ul style="list-style-type: none"> - Karandenu di a fO, alu ka kOnOrOfili mEnnu lOn ka bEn laminin ni jama la kEndEya kolu ma - karamO di alu dEmEn laminin ni jama la kEndEya kolu jida la - Alu ba sOsOli kE alu ni NOntE, ka sEbElu mafELE, alu di karamO la jabililu sEbE 	<p>Jama miriya Jama la baara kOrOsili Nininkali-jabili</p> <ul style="list-style-type: none"> - sEbE Ninin - dalasOsOli gurupulu rO
---	---	--	---

<p>Mabanban ni kundon</p>	<p>karamO di waati di gurupu kelen kelennu ma alu ye alu la baara jida Karandennu la baara mEnnu ye kelen di, ka wolu jidaka a ta lOnni la</p> <p>NOkOdO : karamO di a latE miriya jOnjOnnu jida ka bEn jama la kEndEya ko ni laminin kolu ma sii yOrO sariya koNuma ni la kanda ani a nafa yida lamini na kanda kENalu an na jamana kOnO, fadafina telebe rO a ni dunuNa rO ; laminin ko, jama la kEndEya ko, a ni sabati kolu tE, laminin nafalu jama la kEndEya a ni laminin joo don munanfan ye hake le di adamaden NarO</p>	<p>gurupu bE di a ta baara yida, ka alu dENOlula la Nininkalilu jabi</p> <ul style="list-style-type: none"> - karandennu di lOnnilu ma banban ka kudalu kundon - laminin ni jama la kEndEya miriya kolomalu - sii yOrO sariya koNuma ni a la kanda yida - laminin na kanda kENalu an na jamana kOnO, fadafina telebOrO a ni duNa kOnO CEDEAO. - Laminin ko, jama la kEndEya ko a ni sabati kolu tE - Laminin nafalu - Jama la kEndEya laminin kolu ye adamaden na hake le di 	<ul style="list-style-type: none"> - dalasOsOli jama rO - dOfOli dalamina kun <p>Gurupulu tE sOsOli</p>
<p>nO mafELE dantE</p>	<p>KaramOO di baaralu y jida nOmafELE dO :</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nininkali dakunnin, a sawodO da - Ka lOnni kOrOmannu mafELE ka bEn laminin kolu ni jama la kEndEya kolu ma. 	<p>Karandennu ye jabili sEbE gurupu dO wala alu kelen kelen</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Nininkalilu - Nabililu kelen na baara wala jama baara
<p>Ka a ma yElEman ko da sayi</p>	<p>karamu di dEmEnnin kE ka mOO lasii laminin kEndEya ko kan</p>	<p>Karandennu di mOOLu lasi alu la karan bon wala kartie kEndEya ni laminin kuna</p>	<ul style="list-style-type: none"> - LadE - dOfOli

Dakun nin 2 : sabati kunnajan

Dakun nin seko : ka joo ni lOnni, kusaNa ladon ka bEn laminin dOminaNa ni ka jama la kEndEya lakanda.

Karanni makaraNali kun :

- ka sabati kunajan sababu jOnjOnnu lOn
- ka yida ko laminin kolu ni sabati kunnajan kolu don nin NOndO.
- Ka laminin na kanda kolu faamuya.
- Ka sabati kunajan kEdiyalu yida.
- Ka an na so, an na jamana dO laminin ni jama la kEndEya ko gbErOtalulu dolu yida mEnu ni sabati kunajan dEnnin NOнна.
- Ka laminin saniman gbEdO ka do yida.
- Ka lahilii ta ka sabati kunajan na wuriki ila laminin dO.

KOnO kolu

Sabati kunajan

a- A sifali

Yvette Veyret, ka jida Decmbre tele 17 han19 san 2003 la ko laminin joodon lasabatili kunajan dO.

- Sabati kunajan kolu ye minala sika le dO .
- A fOLO, laminin dEkurulu le ka sabati kunajan miriya ta san1970 la, jani Brudtlan na dantEli sEbE ye bO, ka bEn tiNEli mEn ye kEla duukolo kan. MinaNa mEn nadan nin tiNEnin kolu kan.
- Filanan, sabati kunajan korO, an kakan ka telen. Ka telenbaya ladan ka bEEla kaNa. KENA saba le wola: duukolo, dahamu a ni adamadenNa.
- Sabanan, a tEse fOla ko sabati kunajan ye lOnni Ninini yOrO di, bani lOnni kotE. A ye kE le kan lolon, a sidinin politik le ma, ka taama lOnni kokan.
San 1980 labanna, sifaliNa (4) ne jidala laminin a ni jama la kEdEya kolu kan, ka a bEn mmiriyalu bONOOmma ma.
- Naanin nan: sabati kunajan kENA ka siya jamanalu kOnO. Jamana dahaninnu a ni jamana tOrOninnu miriya tE kelen di kabEn dunuNadOte kolu ma. Jamana wurikininnu la nata ni jamana tOrOninnu ta tE kelendi. Gbafaranaman kelen dise siila dunuNa kuna mEndi a janto laminin kolu dO. Sabati kunajan ye jamana wurikininnu bolo NamEn ma, wo ye kOnOrOfili le di jamana tOrOnin dO. Jamana wurikininnu kOnO, fen nadan kolu hamin ye wolu la, ka tamin banda kOnOfennu lakanda la.

An dise an mirila, ko an NE wOla bolomEn kan, wo tE an na don na jOnNa kura le dO ? Sabati kunajan ye kolandiya le la wulila. Jamana wurikininnu la miriya le ye wodi, jamana tOrOninnu ma. Sikaba tE an na wokO bani, an bEnnin kOnO ko dolu ma. An NE an janto an jErE dO.

b. Sabati kunajan joo don

sabati kunajan di hankili di mOOma, duniNa koNamininnu lOnni bolo ma, hankili ni adamadenNa. A ye karan NEwalu bErO.

Laminin koNalu faamun di karandennu dEmEn ka ye :

- SiidO dEnNOanna
- Joo Numalu ta kabEn sii kENa ma.
- bolo di NOOnma munanfan duNa kOnO.

Sabati kunajan joo don kundon ye mEn di ka joo Numalu ta siiNOya dO.

Walada dOsii

Dakunnin 2 : sabati kunajan

Dakun nin seko :

Ka joo ni lOnni, kusaNa don ka bEn laminin dO minaNa ma a ni jama la kEndEya la kanda.

Karan ni makaraNa kun

- ka sabati kunajan sababu jOnjOnnu lOn.
- Ka jida ko sabati kunajan ni laminin kolu donin NOndO.
- Ka laminin na kanda kolu faamuya.
- Ka sabati kunajan kEdiyalu faamuya.
- Ka an na so, an na jamana kOnO lamini ni jama la kEndEya ko gbErOtalulu jida mEn ni sabati kunajan dEnnin NOn na.
- Ka laminin saniman gbEdo ko do jida.
- Ka lahili ta ka sabati kunajan na wuriki laminin dO.

baaraWati dOtEnin :lEri 16

Karan fennu ni a sEbElu

CEDEAO kibaro sEbE ni a sariya sEbElu kabEn lamini ni sabati kunajan kolu ma, kiti sariyalu an bara ni dunuNa kOnO : fadafina bEn makan

juin karo 27, san 1986 ; Rio kumOfOnin, 1992 agenda 21, bale bEn makan mars 22, 1989 kabEn nOO juulu la tama jamanalu tE ka wo la kanda. BEn makan mEn ka tOn sii nOO juulu la don na fadafina

Walada dOsii

Dakun	Seko/kusaNa	A kOnO kolu	Sila lu	Waati
1	Ka sabati kunajan kOdOlu NafO	- lOnni mEn bEnnin laminin ni sabati kunajan ma	- karan sEbENinin	lEri2
2	KOnOrOfili mEn ye a kEla sabati kunajan tE kE.	Laminin ko mEnnu ye sabati dO sala.	- jama baara - jama la miriya	lEri 2
3	Ko mEnu ye lamini kolu ni sabati kunaja tErO.	- Laminin juu ye mEn tiNEn na sabati kunajan ma.	- NaNinin ni dOfO	lEri 2
4	Ka silalu Ninin mEn di sabati kunajan na wuriki	Sabati kunajan na wuriki silalu		lEri 4
5	Ka sabati kunajan kolu ladon karan sEbElu dO.	- Ka karan baara fennu mafELE kabEn karanbonnu ma. - Ka karan sEbElu ladan - Ka karan ni makaraNali la tama - Karan kEninnu mafELE.		lEri 6

Karan sEbE misali.

Dakunnin 2 : Laminin ni sabati kunajan

Ka joo ni lOnni, kusaNa don ka bEn laminin dO minaNa ni ka jama la kEndEya lakanda

Karan ni lOnni, kusaNa don ka bEn lamini dOminaNa ni ka jama la kEndEya la kanda

Karan ni makaraNa kun

Ka baaraNa la bO mEn di sabati kunajan na wuriki :

Walada tOO : sabati kunajan na wuriki

KusaNalu la wuriki

KusanNalu		
Hankilimayalu/Lonni	Joolu	FERElu
<ul style="list-style-type: none">- Ka sabati kunajan kOdO fO- Ka laminin kolu yida	<ul style="list-style-type: none">- Ka joo Numa ta laminin na kanda ko rO	<ul style="list-style-type: none">- Ka sabati kunajan tuukunnu jida- Ka baaralu la wuli mEnnu di laminin

Wati : IERI 6

Karanfennu ni sEbElu :

CEDEAO kibaro sEbElu ni a sariya sEbElu kabEn lamini ni sabati kunajan kolu ma, kiti sariyalu an bara ni dunuNa kOnO : fadafina bEn makan juin karo 27, san 1986 ; Rio kumOfOnin, 1992 agenda 21, bale bEn makan mars 22, 1989 kabEn nOO juulu la tama ma jamanalu tE, ka wo la kanda. BEn makan mEn ka tOn sii nOO juulu la don na fadafina

Karan ni makaraNali latamaNa

Dakunnu	KEwalilu		A kENa
	KaramO cEman a ni mosoman	Karaden cEman a ni mosoman	
LOnni kOdOman mafELE	Ka NaNinin ni kE karanden cEman a ni mosoman la karan ko kan.	<ul style="list-style-type: none">- Alu di Nininkalilu jabi- Alu di sabati kunajan kolu dOfO.	<ul style="list-style-type: none">- Jabili sawo nan talu- Kelen na baara- Jama la miriya- dOsOsOli

Karan damina	<ul style="list-style-type: none"> - Ka sawura ma fEIEtaluyida - Ka karandennu maNininka mOOnifin a laminin ko ma - Ka karanfennu di karandennu ma (laminin saniman, laminin nOOnin, a kOdO, dunuNa rOtEkENa) a ni sabati kunajan kolu kan. 	<ul style="list-style-type: none"> - Karandennu di tolon wo kE alu di sawura wolu mafELE. - Alu di a yida laminin kolu ni sabati kunajan kolu tE ye di - Karandennu di baarafennu tOnObO ka Nininkalilu jabi 	<ul style="list-style-type: none"> - Tolon - dOgbEli - jama la miriya <ul style="list-style-type: none"> - jama baara
Gurupulu tE baara ni a NafO	ka laminin ni sabati kunajan tunkunnu labO. Ka alu dEmEn lOnni wolu sarasiila	<ul style="list-style-type: none"> - gurupu bE la dantEli la di kuma nin kan: - laminin ni sabati kunajan kOdO - ka mOO makolu sEbE, balo, fONO laminin saniman - alu la so laminin kolu ni sabati kunajan kolu - ko mEnnu ye laminin tiNE na laminin ni sabati kunajan tE. 	<p>Jama la dOsOsOli ani baaralu kundon.</p> <p>Jama la baara walaba ladan</p>
lOnni ma banban ni a kundon	ka tolo malO kE gurupulu la dantEli la, a di lOnnilu ma kafu ka alu nafa labO ka alu dEmEn baara kundon kEla		
Baaralu nOmafELE a ni a dantEli	Ka kE walilu maNininka alu ma alu ye sEbE ladan mEn bEnnin alu la laminin na wuriki ko ma	<ul style="list-style-type: none"> - Karandennu di lOnnilu Ninin kabEn alu laminin kolu ma - Alu di alu baaraNa sEbE ladan 	<ul style="list-style-type: none"> - sEbE ladan - jama baara
lOnnilu la saiyyi	- ka karandennu lO alu baaraNa sEbE ladan na (kEwalilu, fErElu, a tumana, a kENa, a nOmafELE) walako alu laminin di saniNa a ni ka sabati kunajan na don.		

Walada 7:

Jamanalu la don NOndO

« Ka fanka ni fErElu di CEDEAO ma walako ka bEnma sariyalu la
tama »

Jamanalu
ladon
NOndO

EDEAO la yeli
ni a la kEtalu

jama lu la
CEDEAO

NEbila

Fadafina telebe mafan jamanalu la jEdE ma sOrOn kOdO, ka alu la dE ka bolo di NOOn ma, walako ka jOnya danna labe alu ni NOntE. LadE wo kun tErE le ka alu sii diya kelen, ka sariya ta mEn di jamnalu la wuriki ka alu bolodon alu NONbolo. Nata wole kEni alu la bolodon NONbolo barima di san tan, tamin nin kOrO. Bolodon NONbolo munanfan di se jamalu ma, CEDEAO jamanalu mansalu bEnda ma ko janni san 2020 CEDEAO ye bO, jamana CEDEAO ya la, ka kE jamalu la CEDEAO di. dEkuru ladanninnu iko : UEMOA, OMVS, CILSSE, ABN, bara a Jida ko jamanalu bara wakali ka baara kelen ni ?? ka jamanalu la don NOOndO fankadon.

Walada Seko :

Ka joo ni Lonni, kusaNalu don walako jamanalu la don NOndO di sabati.

Dakunnin fila le walada nin dO

1. CEDEAO la yeli ni ala kEtalu
2. Jamalu la CEDEAO

Dakunnin Seko :

Ka joo ni lOnni, kusaNalu don walako CEDEAO la yeli ni a kEwalilu di sabati.

Karan ni makaraNali kun :

1. Joo ni lOnni mEnnu bEnnin CEDEAO la yeli ni ala baara ma ka wolu faamuya
2. Ka silalu ni kEwalilu la sabati mEnnu di CEDEAO la yeli ni a la baara lankEnEmaya.
3. Ka CEDEAO la yeli ni a la baaralu la don karan sEbElu dO.
4. Ka joolu ta mEnnu di CEDEAO la yeli ni a la baara lankEnEmaya.

KOnO kolu

CEDEAO jida

CEDEAO ye fadafina telebe jamana 15 la dEnin ne di ? a siira san 1975 le la. A la sii kun ye jamanalu la donNONdO le di, nanfolo ko bonda bEE dO iko « fen nadan diyalu, sila kolu, nEjulu bon ko, sEnEke kolu, julaya,... a ni wo suulu ».

San 1993 la do lara a la fanka kan, jususuma ko lakanda kolu dO. Wo miriya ma bEnmakan tara san 1999 la ka bEn kELE NabEn ma, kELE lasa, ka jususuma ni lakandali la lasabati.

Jamana 15 le CEDEAO rO (Benin, Burkina Faso, Cap Vert, Côte d'Ivoire, Gambi, Ghana, Guinee Bisao, Liberia, Mali, Niger, Nigeria, Sénégal, Sierra Léone, Togo). Moritani ka a senbO a rO san 2000 la, CEDEAO la manankun bEnni dolar miliar 564,86 le ma. CEDEAO duukolo bEnnin km2 miliyon 5,1 ne di a jama ye adamaden mOO miliyon 299 le di.

CEDEAO tariku san

A miriya tara san 1964 le la, Liberia mansakE, Wiliam Tubman bolo, Jamana 4 le ka bEnmakan ta san 1965 la, Kodowari, LaginE, Saralon, Liberia wo mabEn general GOwOn Nigeria mansakE, Eyadema Togo mansakE wolu fanan ka l suman a dO, ka jamana 12 tE tama walako wolu ye tErE a dO. A laban na jamana 15 ka alu bolonO la sEbE nin kan Lagos, Mai karo tele 22, san 1975 la.

BEEnma sEbE mEnnu ka CEDEAO lasii, bolo nO lara wolu kan Lome, Togo jamana kan Novembre karo tele 5, san 1975 la. KOsayi kEra sEbE wo ma, ka kolu la kaliya juillet karo la san1993 la. CEDEAO malOnda fadafina dEkuru lolu dO : COMSA, CEEAS, IGAD, SADC, ni CEOEAO wolu ka bolonOO bila bEnma sEbE rO alu ni AFC ni CER tE fevrier san 1998 na.

CEDEAO kun ni a sariyalu

CEDEAO la sii kun ye jamanalu la don NOOndO le di nanfolo ko bonda bE dO ; walako a la banna, ka jamalu bEE la nanfolo ko don NOOndO. Don NOOndO wo kakan ka jamalu la daha, ka sabati la wuriki, ka jamanlu tE dObEn ka fadafina la sabati la wuriki. kOsayi kEra sEbE mEn ma san 1993 la, wo kEra le, ko fadafina bE ye kE lOOfE kelen di a ni wodi suu kelen di. Politiki bolo ma ka bondalu la conseil économi, kiti bonba, mEnnu di sariya taninnu la kanda, bEnma sEbE wo ye fanka le dila CFDEA ma, ka bEnbaliyalu la sa.

CEDEAO la baara siinin sariya koloma mEnnu le kan :

- Jamanalu la NOOn madEmEn ni alu la kaNa
- Bolo donNOOn bolo ni jama la jEdE ko
- Jamanalu tE baara
- Ka politikilu kE kelen di ka NEwalalu donNOOndO
- gbEnNOOnNE ni telen nanfoloko dO a ni adamadenNa rO
- ka benkanin kEIE boloka jamanalu tE
- ka jususuma ni mafali lakanda
- ka mOOninfin na hakElu buNa, ka alu la wuriki
- ka demokarasi la wuriki ka ama banban

CEDEAO sariya bondalu :

Walako a di baara CEDEAO ka sariya bonda mEnnu laka :

- jamana NEmOOlu la ladE

- ministrilu la ladE
- kalatalalu la ladE
- CEDEAO sariya bonda
- CEDEAO kiti bonba
- Nanfoloko ni adamadenNa bonda (a la sii ta)
- CEDEAO la baara kE wodi bon
- CEDEAO la sabati wodibo
- Baara kE talu nanfolo bon
- CEDEAO bonda mEn jantonin a wodi ko kO
- CEDEAO kEndEya ko bonda
- Bonda 6 mEnnu jantonin baara Nalu dO
- bEn kEnin sEbE mEn ma san 1999 na kabEn kElElu NEbEn ma, a lu ban, jususuma ni lakandali boloma
- bonda mEnnu la tamaNa karifanin kunti le la, kala tala fOIO a ni ladE mEn janto nin tEbEn ni lakandali dO : (Burkina Faso, Gana, GinE, Liberiya, Mali, Niger, Senegali, Saralon, Togo).

Dakun nin 1 CEDEAO yeli, a kEtalu

Yeli, a la baara ni a joolu jate

CEDEAO la yeli

Ka danna bO jamanalu tE, alu ye daha, ka jususuma ni tEbEn na don, mEn baju ye mansaya Numa

d,i mEn munanfan di se jamanaden bEE ma, ka sabati kunajan na wuriki, ka laminin na kanda.

CEDEAO la baara

Ka baaraNOOnya ni don NOOndO la sabati walako jama di hErE sOrOn, sOrOndO mafa, ka fadafina la NEfEta ni a la sabati lawuriki

CEDEAO joolu jate**Baraka**

Baraka la kanda ni a ma banban wolu le a kEla don NOOndO nanfola ta tOmasere Numa di dunuNa

BuNa

Ka NOOnbuNa ladon NEmOOlu ni jamalu tE. Ka kokura labO buNa, ka kibaro la tama so kOnO.

Suusiyaya

Ka jamana kOnO suu siyaya siiNOOnya, namunnu ma lOn ka wolu Naye, ka wolu rO diya ka alu buNa.

Telenbaya : ka ko bEEkE

Ka jama la lannaya ni a la buNa Ninin an baara Nama

TErE dO ko

Ka tErErO ko la yiriwa mEndi baara NOOnya la siiyaya kabEn so siiNa ni a la namun ma alu la sariya ta bE rO.

Sariya buNa

Ka mOO bEE lO sariya sila tamala ka i badennu tONuma fO so kOnO a ni mansa bondalu la

kabEn marama sariya kolomalu ma.

GbEya

Ka baara kE gbEyarO walako sariya mEnnu tannin, ka wolu la sabati a ni politiki baara kENalu baara lOn

Ka baara lOn yida ka baara Numa kE la fasa, ka joo Numa ta marama baara diyalu rO.

Telenbaya

Ka sariyalu ta telen dO, la kaNali dO.

A Numaba kE

Ka sariya gbElEnnu ta mEn di mOOlu, jamanalu, maramalu a ni duNa bE miriya kE.

DonNOOndO barimalu

- marama la sOrOnfennu la sabati, ka adamadenNa la sabati ka kE ni muso lakaNa laminin nOmandO.
- Jususuma ni lakandali : marama la laminin jususumanin a ni a lakandanin, bEnbaliya tiNEn, doonin tarO
- Jamana la tamaNa : jamana NEmOOlu kakan ka jama la sOrOn fennu la baara gbEyarO politiki ni nanfolo boloma, ka mOOlu la hakElu matanka.
- DonNOndO nanfolo ko ni wodi ko boloma (julaya, lOfE, wodi, sOdOn fennu, politiki) : ka marama kE lOfE kelendi, wodi kelen, ka sariya ta bE ye patanti sara.
- **JErE baaralu la wuriki**
- JErEye baaralalu ni gbafaranaman baaralu bolo donNOOn bolo ka wolu la sabati lamini koNuma dO.
- Jususuma, lakandali a ni jamana la tama koNuma
- Sabati ni bolo donNOOn bolo
- Ka cE a ni muso la kaNa kalu NOon sinaya
- DonNOOndO nanfolo ko ni wodi korO
- Sariya bondalu la sebaya
- MEn di bE NakOrO bO

Walada dOsii

Dakunin 1 seko: ka joo ni lOnni, kusaNa don walako CEDEAO la yeli ni a kEwalilu di sabati

Karan ni makaraNali kun

1. Joo ni lOnni mEnnu bEnnin CEDEAO la yeli ni a la baara ma ka wolu faamu
2. Ka silalu ni kEwalilu la sabati mEnnu di CEDEAO la yeli ni a la baara lankEnEmaya.
3. Ka CEDEAO la yeli ni a la baaralu la don karan sEbElu dO.
4. Ka joolu ta mEnnu di CEDEAO la yeli ni a la baara lankEnEmaya

Wati : 12

Karanfennu ni a sEbElu

- Karan ye daminala NEwala ni kafa mEnu ma
- KOsayi kEra CEDEAO la sariya mEn ma san 1993 la, fadafina ladE bonba sEbElu, CEDEAO la bEnma sEbElu
- CEDEAO la yilibila kafa
- Filimu, sawuralu
- Sariya sEbE tOlu
- EntErnEti.(bOlOlO)

Dakunni 1. CEDEAO la yeli, a la baara

Walada dOsii

Dakun	Seko/kusaNa la sabati talu	KOnO ko ladEninnu	Silalu	Wati
1	Ka CEDEAO la yeli ni a la baara lOn	LOnni mEnnu dEnnin CEDEAO la yeli ni a la baara la	- Baara sEbElu Ninin	2
2	Ka CEDEAO la sariya jate lOn ka alu lankEnEmaya	Sariya jatelu	- Jama baara - Jama miriya - NaNinin ni - DOfoLi	4
3	Ka CEDEAO sariya sEbE wolu ladon karan dO.	- Karan wala ladan - Karan ni makarNali kENa - makaraNali - nO mafEIE		2
4	Ka baaralu kE mEnnu di CEDEAO la yeli ni a la baara la nOya	Ka baaralu kE mEnnu di CEDEAO la yeli ni ala baara la nOya		4

Karan sEbE misali

Dakun nin 1. CEDEAO la yeli ni a la baara

Dakun nin seko :

Ka joo ni lOnni, kusaNa don ka CEDEAO la yeli ni a la baara lanOOya.

Walada tO/makarNali : CEDEAO la yeli ni a la baara jate.

Karan ni makaraNali kun

Ka CEDEAO la yeli ni a la baara lOn, kusaNali la sabati ta.

	KusaNalu	
Hankili mafan lOnni	Joya ni kusaNa	FErE/ kENa
- ka CEDEAO la yeli ma la baara kOdO yida - ka CEDEAO munanfannu jate lOn	- ka joolu ta mEn ni CEDEAO jatelu ye sila kelen kan - ka sOn suu siyaya ma, sii yOrO, namun a ni siNOOn ya rO - ka london jiya la sabati	Ka CEDEAO jatelu dO fEsE fEsE

Baarafennu ni a sEbElu

- karan ye daminala NEwala ni kafa mEnnu ma
- KOsayi kEra CEDEAO la sariya mEn ma san 1993 la, fadafina ladE bonba sEbElu, CEDEAO la bEn ma sEbElu
- CEDEAO la yilibila kafa
- Filimu, sawuralu
- Sariya sEbE tOlu

- EntErinEti (bOlOlO).

Karan ni makarNali kENa

Dakun	KEwalilu		Silalu
	KaramO tafan	Karandennu tafan	
LOnni kOdOman mafELE	Ka NaNinin kE karandennu ka mEn lOn ka bEn lOnni natO ma	- Alu di Ninikalilu jabi	- Jabili sawonan ta - Kele baara
Karan damina	- karamO di karandennu maNininka ka jamana dolu siiNa sariyalu fO	karandennu di hakili ma falenkE sariya wolu kan ka yida mEnnu munuNanin	- dOfOli - jama miriya - karan sEbE Ninin - janton dO - Nininkali - jabili
Gurupu baaralu dO fEsEfEsEli ni a dantEli	KaramO di CEDEAO la yeli ni a la baara jatelu yida karandennu la Ka karandennu lO baara mEnnu la : Ka CEDEAO la sariya sEbElu lankEnEmaya Ka CEDEAO la baara lankEnEmaya Ka walada ladan ka CEDEAO la baara ni gbEdO kolu la NO n ma	Gurupu bE dantElilalu di dantEli kE alu dENOlU NE ka bEn alu la miriya ma	- Gurupulu la baara NafO - dOfOli karandennu tE. - bE ye i la baara yida la tolon mEn dO
Ka lOnni kudalu sEbE, kalu mabanban kalu kundon	karamO di karandennu dEmEn lOnni kuda wolu dOsii la, ka alu dafa, ka alu kundon	Karandennu fanan di a lu sObE don lOnni kOnO ko wolu mafa dO alu ni NOntE	Ka baaralu ladE jama baara rO
nOOma fELE dantEEli	karamO di karandennu maNininka alu ye sEbE ladan CEDEAO la sariya jatelu ye mEn dO ka wo la jamanalu tamaNa ma	Karandennu di alu sii gurupuninnu dO ka baara wo kE.	Kelen baara
Ka a mayELEman, ka a la sayi	KaramO di lon kelen ta lOkun kOnO ka karandennu lO lalili kEla ka si tOlU la namunnu la NO nma, wala namanalu	Karandennu di lon kelen lalili kE lOkOli la wala so NO nOn	bE ye ila baara yida la tolon mEn dO.

Walada seko

Ka joo ni lOnni, kusaNalu don mEnnu di CEDEAO la yeli ni ala baara la sabati nOyadO.

Karan ni makaraNali kun

1. ka joolu ni lOnnilu lOn mEn bEnnin CEDEAO la yeli ni baaralu ma
2. ka silalu ni baaralu la sabati mEnnu ye CEDEAO la yeli ni a la baara sOnOya la
3. ka karan baaralu kE mEnnu ye CEDEAO la yeli ni a la baaralu kE la nOya la
4. ka joolu ta mEnnu ye CEDEAO la yeli ni a la baaralu la sOnOyala.

KOnO kolu

CEDEAO yida:

CEDEAP ye fadafina telebe jamana 15 ladEnin ne di a siira san 1975 na. A la sii kun ye jamanalu la donNOOndO le di nanfolo ko bonda bEdO iko : « fen nadan diyalu, sila kolu, nE julubon ko, sEnEkE kolu, julaya... a ni wosuulu ».

san 1993 na do lara a la fanka kan, jususuma koni lakandali kolu dO. Wo miriya ma bEnmakan tara san 1999 na kabEn kELE NabEn ma, kELE lasa, ka jususuma ni lakandali la kanda.

Jamana 15 le CEDEAO rO (Binin, Burkina faso, Cap-Vert, KOduwari, Ganbi, Gana, Gine, Gine Bisao, Liberya, Mali, Niger, Nigeria, Senegali, Saralon, Togo).

Dakunnin 2 : an watOjama la CEDEAO ma

Dakunnin seko : ka joo ni lOnni, kusaNa don walako fabadennNa di CEDEAO jamana bE sOrOn.

Karan ni makaraNali kun

1. ka marama donNOOndO sariyalu lOn.
2. Ka silalu tama, ka baaralu kE mEndi siiNOOya dOdiya marama jamanalu kOnO.
3. Ka karan baaralu kE mEnnu di marama donNOOndO lasabati

KOnO kolu

donNOndO suulu ni a silalu

- donNOOndO politiki ni a sariya

- ka fadenNa ladon sariya la tama
- ka bondalu sii jamanalu kuna, mEnnu di alu janto sariyalu la tama rO: kitibon, sariya bonda, nanfola ko ni adamadenNa bonda.
- Bolo donNOOn bolo politiki ko rO.
- mOolu la sawo nan tama, bEn kEnin, wo mEn ma Mai karo san 1978 na ladEba rO. woye siidiya ma saba le di:
 - ka visa ko boloka jamanalu tE
 - jiya diya hake
 - majili hake
- Nanfola ko ni wodi ko (fodoba loFe kelen, wodi kelen, fen nadan diyalu, dukOrO nanfola, jErE ye baara, sEnEke ...)
- Ka CEDEAO la NEwalalu makafu, ka baara da kudalu laka. Misali dO ka jamana bE nanfola ko politiki kE kelen di
- CEDEAO ye se alu jErE la nanfoloko tala: jamana bEE ye 0,5% patanti sara ala dahamu fennu kan, kabEn marama donNOOndO ma.
- Bolo donNOOn bolo, duaNEko sariya kan
 - Jamanalu ye alu NOOntE tama ka duaNE sariyalu bEE kE kelen di
 - Sariya wo le patanti ni tOn bEE la bela jamanalu ni NOOntE. Jamana 12 bara wo kE : Benin, Burkina Faso, Cap Vert, Côte d'Ivoire, Gambi, Ghana, Guinee Bisao, Liberia, Mali, Niger, Nigeria, Sénégal, Sierra Léaone, Togo
 - Ka tOn ni patanti wolu ladon masini kOnO mEndi CEDEAO jamana bEE patanti fanka don.
- **Bolodon NOOnbolo julayadO.**
 - Ka logiciel EURO TRACE ladon julaya ko baaralu dO, ka lofEbalu ladan CEDEAO kOnO.
 - Jamana 7 ka sariya ta san 2000 na koka dannu bO alu ni NOOntE : Benin, Burkina Faso, Cap Vert, Côte d'Ivoire, Gambi, Ghana, Guinee Bisao, Liberia, Mali, Niger, Nigeria, Sénégal, Sierra Léaone, Togo.
- **Namun ni adamadenNa donNOOndO** (joodon, suu siyaya, foninkeya, kEndEya, matamali...)
 - Sila wole munanfan kabon, bani a le le siiNOOya dOdiyala. sii tE diya fo bEE ya lOn ko an bEE kelen, an miriya, joo ni donNOOndO bEE kelen.
 - Namun kolu, tolon kolu,lofEbalu, ladEbalu le ye donNOOndO la sabatila. Wo tiNEn ye bOla NOOn faamubaliya, NOOn na gboyaNE le rO. dOnkili di a dO diya.

CEDEAO la san 2011, sEbE kun ye le ka jamanalu donNOOn dO ni alu la julaya la sabati NOOn tE : « ka alu la julaya mabanban gbafaranama ni jErE baaralalu tE »

- Jamanalu la karan NEwala bEE kE kelen di woye basiba di arO, ka alu bEE bila sila kelen kan
- WodO misali do le ten ka karanden bEE ladE tolon do rO. DemisEnnu ye tolon kE jamanalu la NOOnma juya tE a rO.
- Ni donNOOndO bara Naye jamanalu kOnO, maramalu dO, an NE musolu fanna tErE a rO.
- CEDEAO ye nanfoloko ladE le di, kOni jamana kOnO denu la siiNOOya dOdiya le NOOntE. Ka silan bO musolu rO cElu fanfE an NE diilike ko fila kan :
- Den,
- Kunfan, a ni ko kura diyaNE.

DemisEnnu di ko suu siyaman ye alu la NOOnye dO, mObalu kana alu waso alu la faya la. Deninnu la hankili mafalen wole munanfan kabon. A di kE tErE na kodi, mOO makolu dOgbE bErEkE, ko latE le ye mOOLu fadala, ka alu kOdon NOOnna, ka alu NOOn kELE, ka alu NOOn datiNE. Wole kE nin mala kola fo a ba mEn ye gbErO. kE nin ma la kola : a bAKE wala tama rO, a di mOrifa ta, ka mOODO bila a kO, a ba don bonna a di dalu nEE, a la bon kOnO, a la kankira bEE nEEnin ne koNuma. A don ka a lOn ko sariyalu ye yen, lakandalila mOrifatilu ye yen, mEnnu ye a lakandala. Miriya juman ye i la, ka a bEn badennu ma, ni a ni mOrifa ye tamala, kabEn a badennu ni a denu ma ni a ye a la kankiralu nEla. A tE mOOLu tONE la a la kokENa wolu la i yo den ye kuma kan koron mEnnu fOla. Ai den si tE mOOLu tONE na. Adamaden mEn joo ni a natalu tE julumun di. Fani mOOLu ma sariyale lOn, mEnnu ye tOn siila a la, julumun tE. Alu tE sariyalu lOn fo sariyalu ba ladon. Sariya tE se tala ni mOOLu ma sariyalu lOn mEnnu ye tOn siila ala, julumun tE. Alu tE sariyalu lOn fo sariyalu ba ladon. Sariya tE se tala ni mOOLu ma bEn a ma ko mEn ye a la tama la. HOBBS ;

- FErElu kENa (karanbon, nE julubon, madonin ni ko dukolo kan, fONOdO, jikan).

- **Karanbon :**

CEDEAO ka a Ninin Banki MOdiyal fE ko a ye GAZODIC baara ko NaNinin. CEDEAO mansalu bEnda woma san 1982 na.

- Wo kOsOn Benin, Gana, Nigeria ni Togo wolu bEnda ma ka GAZODUC kelen IO mEndi Nigeria wuyen dafada alu bEtE, ka kuran di alu ma
- Ka baara sEbE la don kabEn kuran ko la sabati ma jamanalu ni NOOntE CEDEAO kOnO
- Ka kuran ko ladan fadafina telebe rO a fOtO mEn ma ko «Power Pool Ouest Africain ».
- NEjulu bonnu
- Ka CEDEAO jamanalu labila NOOn ma talifOn na, telex, FAX, mansalu bEnda wo mEn ma san 1979 na ko INTELCOM1
- INTELCOM2 ka nEjulu bonkolu la kudaya walako a di lasabati
- Ka silalu labO CEDEAO jamanalu ni NOntE
- Ben kEra baara wo ma Decembre karo la san 1980 na Lome
- NuakchOt, Lagos km 3800 nadanda km 4560 rO. Wo ye bEnna 83% ne ma
- Dakan ni jamana tE km 3294 ladanda km 4560 rO. Wo ye bEnna 88% ne ma
- Jamanalu bilan NOntE silalu km 7653 ladanda km 11423 kan wo ye bEnna 67% ne ma.
- **Madonin ni la sOnOya duuma**
- Assurance karte kelen na dannin CEDEAO jamana 12 mObililu NE : Benin, Burkina Faso, COduwari, Gana, Gine, Gine Bisao, Mali, Niger, Nigeria, Saralon, Senegali a ni Togo.
- Ka julaya fennu la tamin sOnOya pOrdalu la. Jamana 5 bara sariya wo la tama : Benin, COduwari, Mali, Nigeria ni Togo.
- Ka sariya wolu lakanda komitélu ladan. Jamana 12 bara komité wolu ladan : Benin, Burkina Faso, COduwari, Gana, Gine Bisao, Mali, Niger, Nigeria, Saralon, Senegali ani Togo.
- KabEn jususuma ni lakandali kolu.
- mOO kabE mOO kan bEn kEra wo ma san 1978 na
- NOOn dEmEn lakandali rO, bEn kEra woma san 1981 na
- BEn kEra CEDEAO politiki sariyalu Juillet karo la san 1991 na wo ye makasili kan ne di, ka demokarasi sariyalu lakanda
- ECOMOG: ta la sa CEDEAO jamanalu kOnO, wo sariya tara san 1990 la
- Liberia kELE ;

- CEDEAO mEnnu kElEdennu la wa : Benin, Brkina Faso, Ganbi, Gana, Gine, Mali, Niger, Nigeria, Senegali ani Saralon
- Jamana gbErElu: Uganda, Tansani
- Saralon kELE
- Jamana mEnnu ka kElEdennu la wa: Gana, Gine, Mali, Senegali, Nigeria
- Gine Bisao kELE
- Jamana mEnnu ka kElEdennu la wa : Benin, Gnbi, Niger a ni Togo
- Lagine ni Senegali la bEnma kan
- LadE ba mEn kEra san 1998, ka bEn kELE NabEn ni kELE lasa ma, bondalu siira ka jantolike kELE wulitalu dO:
- Ka la kOrOsi diya 4: Kotonu, Wagadugu, Bangi a ni Morobia
- lakOrOsili ni janto diya 1 Abuja
- jamana 9 suwandinin ka jamana kElElalu tE dObEn
- ka mOOba gurupu la sii
- ka kELEkEdennu suwandi
- sariya tanin ka bEn kELEkEfennu ladon ma, alu labOma a ni alu ladan ko ma. Sariya wotara san 1998 na.
- BEn kEra baaraNa kelen ma a ni joo la tamaNa kelen
- Ka jususuma la sabati
- Ka sOrdasilu ni polisilu karan
- Ka kELEkEfennu lakanda denu la
- Ka maramafennu ladE ka alu jEnin (Liberia ni Mali bara wo kE).
- Ka kuma mafalen na sOnOya, kELEkEfennu ladanalu ni a majira baalu tE.

- **DonNOOn dO gbElEya ni a munanfannu**

Marama la donNOOn dO ye sila jOnjOn ne di, ka CEDEAO jamanalu la gbElEyalu NabO, ka ma sOrOn jamanalu la ladEsE ma. Jamanalu la nanfola ko dEsE ma, alu la bolo donNOOnbolo le alu la sabatila DonNOOn dO munanfannu ye mundi ?

- Nanfola dOmanin tilu ba alu bolo ladE wo le ye fanka dila alu ma, alu la baara diyalu di sabati.
- Nanfola ko ba la jiriwa wo le baaralu la sabati, la jamanalu kOnO, ka sOrOnfennu la jiriwa, ka lOnni ni fErElu mafalenNa sOnOya
- donNOOn dO di nanfola kolu la saniNa ka lannaya don a rO, mEn di nanfola tOnO la wara ka sababu kE jamana la hakElu matankadi a ni kotiya hakE. Kitila sariya Numalu a ni ka jamana la tama gbEya rO.

- Ka bEn marama la tamaNalu ma, CEDEAO jamanalu dise alu seko fankadon na, ka fOlike alu ni jamana gbErElu tE dunuNa kOnO. Alu dise madEla ka fOlike. A siyamandO dO wo tE kEla, ka bEn alu kunkolu tE kelendi.
- Jamanalu la bolo donNOOn bolo di jamana denninnu dEmE sOrOnfennu dOtala diya.
- DonNOOndO di do bO bEnbaliya la, ka lannaya ladon mOOLu tE, ka bolo donNOOn bolo la sOnOya lakandali kolu dO

MantOrOli ba ban dannu la jamanalu tE, wo le munanfan kabon, a di kE sababu di, lannaya di don jamanalu ni NOOntE, ka lahidilu mafa.

Marama donNOOndO tE bEn fen mEnnu kO

An ba munanfannu ko fO an di alu sOrOnNa kofO

- Patantila dOya jamanalu ni NOOntE, wo di kE sababu di ferefennu da di maji ka tamin kO kan fennu kan. Wo ko buNara jamana siyaman kOnO.
- DonNOOndO la tamaNa dise duwaNElu la sOrOn dOya la ni duwaNElu la sOrOn dOya da jamanalu dise wodi la donna Na gbErE ma
- DonNOOndO dise jamnalulu la fabadenNa madOyala ka alu la namu dolu labe. DONNOOndO nafa le kabon ka tEmi a dO kolu kan.
- A la Naran kunnu ni a mOnE kolu
- A la Naran kunnu
- Kannu
- FabadeNa/marama fabadeNa
- Jamana la tama koju
- LOnni baliya
- MOOLu NOntE tama sariyalu lakanda baliya
- Lakandali kolu
- MObili sara ni talifOn sara la gbElEya
- Bolo kolonNa
- Mansabondalu la lafEya
- Politiki mafabaliya a ni jamana la tama ko juya :
- SOrdasilu la mansaya ta siyama fadafina telebeya fan bara jamanalu la lamini polisikolu manO.
- Jamanalu la nanfolo ko la fEya : mOO kelen sOrOn harijE ye dala 410 le di fadafina telebeya fan
- Jamanalu la nanfolo sOrONa suuya mansiya

- CEDEAO jamanalu ye sEnEke nanfololu ni dukOrO talu le la bOla wolu don tE damun na fadafina telebeyafa fan fE.
- Bolo la fen nadanninnu ma sabati ha ka marama julaya la yiriwa
- Sila Numa tEyen, kibaroya la sabati nin tE, a ni kuran ko :
 - Silalu mansiya alu maNin
 - TalifOn mansiya a da ka gbELE
 - Kuran ko sabati nin tE a da ka gbELE
- Barasi kasiya a tE nanfola la donna : silala barasi kasiya a sOnja kabon

- **A mOnElu**

Jamanalu kE kolu

- Fo ka mafa politiki ladon jamana kOnOn
- Ka kitila kolu la gbEya
- Ka baara denNumalu karan, mEnnu siyaman alu kusan

Baara kE talu jamana kOnOn

- Ka politiki mafa ladon jamana kOnO
- Jamana la tama koNuma ka demokarasi ko mabanban a ni nanfola ko la saniNa a Na bEE ma
- Nanfola ko donNOOndO yOrO latE ninu
- Ka taama lasOnOya mOOLu bolo
- Ka barasi la dOya jamanalu ni NOOntE
- Ka sEbE ladan, mOO di tama mEn na CEDEAO kOnO
- Ka jamanalu la polisilu la baara NOya la sabati
- Julayafennu la tama :
- Ka duwaNE sEbE ladan jamanalu ni NOntE bE bEn nin mEn ma
- BOdiya sEbE
- duwaNE sEbE
- ka masi sEbE ladan sila ko kan jamanalu tE
- ka a la baara Nalu ladon PAS NE walalu dO.

- **DuwaNElu la dEkuru**

Ka jamanalu ladon dEkuru wo rO ka dobo julayafen nadon talu patanti la

- **BEn makan nanfola ko bonbalu rO :**

- Ka jamanalu madEmEn alu ye don CEDEAO wodi rO.
- Ka nanfola ko la saniNa walako bEnmakan nu kana tiNE
- Ka wo ko kunasiilalu, sii jamana bEE rO

- Ka bEnmakan wolu ladon PAS dO
- **CEDEAO baaralu nanfolo bO ko**
 - ka bEnmakan na taama bEE ye do bO
 - BE ye i bolo nO la sEbE wo kan
 - Ka wodi bO ko wo sariya sEbE dObEn
 - ka wodi bOnin wolu ladE, ka bila CEDEAO sawo rO (compte)
- **Sariya mEnnu di baara mEnnu la sOnOya**
 - ka ministiri bon sii jamana bEE kOnO mEndi a janto donNOOndO nafolo ko dO marama dO.
 - ka mOolu ta ministiri bondalu la, mEnnu di alu janto CEDEAO la sariya taninnu dO, tuma bEE alu di alu ladE
 - **A ni wodi bOlalu tE** : ka CEDEAO labaara kE talu jida wodi bOlalu la : katErEtE : CFA, BAO, FMI, banki Modiale a ni UE.

Baara kEtalu marama kOnO

- Politiki boloma :
 - ka jantoli kE ko mEnnu rO :
 - Do ka be do kan, san 1981 bEnma kan
 - MadEmEn nin lakandali rO.
 - CEDEAO la politiki sariyalu, Juillet karo la san 1991
- **Politiki ni NEwala ; ka kE kolu la tE.**
 - ka julaya nin labila
 - Ka kOkon patanti bEE kE kelenni (DuwaNE ladE)
 - nanfolo bako bEn makan.
 - DE mEn nin dOsii
- **Ka julaya ni kENa, miriya ta mEn dise kEla**
 - misali dO, ka nanfolo ko ladon PAS NE waladO.
 - CEDEAO la kalata bon ni l'AMAO di jamana kelen kelen na bE la seko, bEnmakan sariyalu la taama dO.
 - ka jantoli kE, bEE ye do bO bEnmakan na sabati kodO
- **Sariya bondalu**
 - ka sariya bondalu dObEn ko kuda (kalata bon a ni nanfolo bon).
 - ka baarala kusannu ni telenbalu dEkuru wolu rO (ka be te boloka)
 - ka CEDEAO la kitibonba la sii

Walada dOsii

Dakunin seko :

Ka joo, lOnni a ni kusaNa don mEnnu di fabadenya lawuriki CEDEAO gbEkEnE rO.

Karan ni makaraNali kunnu

1. Ka marama donNOOndO lOdiya lOn
2. Ka silalu ni kEwalilu la sabati mEnu di marama siiNOOya dO diya
3. Ka karan baaralu kE mEnnu di marama mOnElu bO.

Wati dOtEnin : lEri 18

Baarafen nu ni karanfen nu : nO masayi kEra CEDEAO la bEnma sEbE mEn na san 1993 la, fadafina ladEba sEbElu, jamanalu la sariyalu.

Baara dOsii wala

DOsiilu	Seko/kusaNa	AkOnO kolu	Sila lu	Wati
1	Ka lOnnilu sOrOn marama la donNOOndO ma	Marama donNOOndO lOnni	<ul style="list-style-type: none"> - Baara sEbElu Ninin - Jama baara kEwali ladEnin mEnnu ye donNOndO la sOnOya la - Jama miriya NaNinin ni DOfo 	LEri 2
2	Ka NaNinin ni kE kEwali luma mEnnu ye donNOOndO la sabatila	KEwali wolu silalu mEnnu ye donNOOndO la sabati la		LEri 2
3	Ko mEnnu ye marama donNOOndO la Naran na ka wolu lOn.	Ko mEnnu ye marama donNOOndO la Naran na		LEri 2
4	Ka marama donNOOndO waladalu la don karan baaralu dO	Ka karanfenu ni a baarafenu da fEsEfEsE <ul style="list-style-type: none"> - Ka dOsii walalu ladan - Ka karan ni makaraNali kE - Ka lOnnilu nOma fEIE kE 		LEri 6

Baara dOsii wala misali

Dakun : marama donNOOndO

Dakun nin 2 : ka wa jama CEDEAO ma

Dakun nin seko :

Ka joo, lOnni a ni kusaNa don mEnnu di fabadenNa la wuriki CEDEAO gbEkEnE rO.

Karan ni makaraNali kunnu

1. Ka marama donNOOndO lOn
2. Ka silalu ni kEwalilu la sabati mEnnu di marama siiNOOya dO diya
3. Ka karan baaralu kE, mEnnu di marama mOOmEnnu bO.

Walada tOO/makaraNali : marama donNOOdO nafalu

Seko sabati talu :

KusaNalu		
LOnni	Joolu kENa/KusanNa	FErE/ KENa
<ul style="list-style-type: none"> - Ka donNOOndO kunnu lOn - Ka donNOOndO lOdiyalu lOn jama kan 	<ul style="list-style-type: none"> - Ka marama sariya bondalu lOn - Ka diNENOn ye - Ka alu la sii dO diya 	<ul style="list-style-type: none"> - Ka joolu makarNa mEnnu di donNOOndO mOmElu bO

Wati : LEri 4

Karan ni makaraNali la tamaNa

Dakunnu	- KEwalilu		Silalu
LOnni kOdOman mafELE	KaramOOLu	Karandennu	<ul style="list-style-type: none"> - Jabili sawonan talu - Kelen na baara
	Ka karandennu maNininka ka alu la lOnni dandiya lOn kabEn karan tOlu ma	- Di Nininkalilu jabi	

<p>Karan dani na</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Ka kodo yida karandennu la mEn ye CEDEAO mOO do yida la a ye gbELEya rO sariya boloma jamana gbErE rO ka alu miriya ma Nininka ka wokE dOfOli di <p>Ka karandennu la bO matamali dO ka yida alu la mOOLu ni alu bolofennu ye dannatamin na Na mEn ma. Ka alu maNininka alu ka mEn ye</p> <ul style="list-style-type: none"> - Di Nininkalilu kE mEnnu bEn nin marama donNOndO ma a ni mOlu ni alu bolofennu la tama - Ka karandennu sii gurupu bolo ma ka karan - Ka donNOndO tariku ni a kun NafO 	<p>A lu ye alu miriyalu mafalen NOontE ka abEn ko woma</p> <ul style="list-style-type: none"> - Di mOOLu dagbE alu ni alu bolofennu ye dan natE la Na mEn ma - Ka Nininkalilu jabi <p>Mafalennilu dO karandennu ye alu miriyalu fO kabEn ko woma</p> <ul style="list-style-type: none"> - Karanden mOO 4 - 5 gurupulu ye Nininkalilu jabi Nininka CEDEAO siiNa ma a ni jamalu bolo donNOOn bolo - Gurupu bE dantEli la di alu la baara dantE gurupu tOla NE. - Alu di mafalen nin wo kOnO kolu ladE : - Ka yida mOOLu ye mEn kO jamana gbErE kOnOn kabEn juillet karo 1993 san sEbE miriya ma, donNOndO suulu ni a kENalu - CEDEAO sariya bondalu ye baara la 	<ul style="list-style-type: none"> - DOfOli - Jama miriya - sEbE Ninin kabEn CEDEAO bEn ma sEbE mEn tan a 1993 san na juikket karo la. A ni jamana la sariyaba - jama baara mafELEli - Ninikali jabili
<p>Gurupu tE baara</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Ka donNOndO suulu ni a kENalu fO - Ka CEDEAO la Naran kolu, a mOnElu a ni a lOdiyalu yida - Ka wati di gurupulu ma alu ye alu la miriya dantEli kE - Ka alu dEmEn alu la lOnni kuda wolu NabO la, ka alu dOsii ka alu dafa 		
<p>DO fEsEfEsEli mabanban nin a ni kundon</p>			
<p>nO ma fELE dantE</p>	<p>Ka fO karandennu NE alu ye NaNininni kE alu laminin dO ko mEnnu ye donNOndO la Naran na</p>	<p>Gurupuninnu di NaNininni kE</p>	<p>NaNininni Nininkalilu</p>
<p>Ka ma yElEman ka a la sayi</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Ka tele kelen la lili kE lOkun kOrO walako alu di si dolu a ni jamana dolu dO 	<p>Alu ye tele kelen lalili kE alu la lOkOli la</p>	<ul style="list-style-type: none"> - LadE - Tiyatiri tolon

DonNOndO : a kENa kaNa diyalu a ni a kundon baliya Lazar Ki ZERBO (Burkina Faso jamana la taamaNa)

Bataki nin ye fadafina donNOOndO nOmafEIE le di. San binani kOdO donNOOndO, jate ma wasakE, gbafaranamannu la bolo donNOOn bolo makobaNa, hamatE dENOOya la sabaati. Janto makE mOOLu dO mEnnu kakan ka a munafannu sOrOn jamanalu dannu la. DonNOOndO kaNa kEla, fadafina wo bOnin gbafaranamannu la baara kENa juu le rO, wo le kakE, fo ka OIGlu la donNOOndO dObEn ko kuda i kOdOnin. Fo ka ladE kudalu ladan, jamalu la mOOLu ye diya mEn a ni baaralalu ye tErE sariya talu dO :

I- Fadafina donNOOndO : ka a kotilu to tEma

Karannu ni nO mafEIE mEnnu baara kE, ka wolu yida:

- Sariya bondalu kelen kelen na la dEsE, alu la baara Na dO.
- Alu la dENOOya ni alu la NOOn na kamali la dEsE.
- Marama donNOOndO tOnOba makE a tiilu ma

Sarankanali siyaman bara kE.

Sarankanali wolu ni jamana kOnOdennu la miriya ye kelen ne di, kabEn gbafaranamannu la sariya bondalu ma alu ni NOOntE, a ni donNOOndO ye kEla NamEnma.

Sariya bonda wolu NEmOOLu la gbELEya, ni alu la dEsE dise ye la, alu la sariya taNa ni a la tamaNa mq. Fadafina donNOOndO, kuma fOnin ni miriyalu ma wO sila kelen kan? ka nanfola ko politriki la tama a Numala. BEn ye kEla sariya mEnnu ma, ladEbalu dO wolu tE la don na politikilu dO, a tE la don na baara NEwalalu dO a ni sariyalu dO.

Alu la sebaliya wo fadanin ko mEnnu lela :

- Ministrilu la baara silalu bEn nin alu la hamin ne ma ; alu la jamana siiNa ma, wala alu jErE la hEra.
- Sariya mEnnu tanin, donNOOndO ko dO, wolu la baara gboman, ka a masOrOn gbafaranaman baaraNalu ma jamanalu kOnO
- Ko la sEnsEn a ni nOmafEIE kENalu tE alu sawo dO.
- Baaralalu la kusaNa baliya a ni sariya mEn ye la la alu kan.

OIGlu ladon koNuma, a ni alu la kEwalilu la dE kelen di walako alu nafa di jiriwa, wo ye munanfannu la ma lale mEnnu mabanban nin.

Hankili la miri ba la duuNa donNOOndO kan a tE se Nininkali nin ma : fadafina donNOOndO munanfan ba ye jon nu kan? Jonnu kakan ka a donin ta (ka silalu NaNinin, baaralu kENa, jantoli baaralu kENa rO? Nininkali wolu jabi mafiliman tE a siyaman dO, damunin nalu le, baara diya tOnO malu ; julalu fanan, sekunnu mE nu sii nin jamana gbErElu

dan na. haaten fOLO sokun mEnnu ye dannu la wolu ma alu ta miriya ni alu la NEwala yida mEn di donNOOndO kOdOman na fasa. Haaten mOO wolu ka an mata donNOOndO sila kan. Alu tolo malOnin kumabalu le la ka tErE mEn ye fOla wo tE kEla, fo ka fErE di mOO wolu ma, alu ye dEkurulu dObEn walako alu fanan na miriya di ta donNOOndO sila kan. Ka kotiilu lOdiya labO kokuda ka a makafo

II- Ka kotiilu lOdiya labO kokuda baarakEtalu dObEn dO

Haaten donNOOndO kuma ba ye fOli gbansan ne di. A kunnu, a la taamaNa, a ?ni a la sOnOya Nalu kabEn mOOLu la kOnOrOfililu ma, wo ma NaNinin a Na jErE ma. Wo tE barandO ko di, jamanalu la marama baaralu jate Na, a la taama NabE suu kelen jamalu kelen kelen kOnOn. Fadafina la sabati baliya a ni a la donNOOndO taNa bOnin jamanalu la taama bolo ko juya le rO. Wati bE sariyalu ye tala jamana balu lOnnilalu ni an na jamanalu mOO karalininnu le tE.

Wolu don na sariya wolu ma jamana kOnOdennu la kOnOrOfililu lOn.A Demokarasi la sEdon dole wo fanan di mEn kEta ye, ni wo make yElEman munanfanma tE kE. A bEn nin de ka miriya ta diya ni ko kENalu mayElEman ! sila tamatalu NaNinin baara kENa ni a nO mafELE ka jamana kOnOdennu tErE wolu dO. Ka jamana la taamaNa mayElEman ka mOOLu kE koti jErEjErElu di.

Wo nOye yela dakun siyaman dO:

- Sariya bondalu la taamaNa: ka kotilu la siyaya mEnnu tE gbafaranaman baaralalu di (sariyat ni politiki la taama ta)
- JErE lato nO mafELE fanka dounin, a ni sariya latOn ka wo sedi mOOLu ma
- Baara kENa la sOnOyanin ni a lannaya ta gbafaranaman ni a la bondalu rO. (misalidO : duwaNE ni polisi mEnnu ye dan na) wolu le ye baara la Naran na. mOnElu le wolu di mEnnu ye kENa talantE di

III- Ka OIG (gbafaranamannu tE baara bondalu) dObEn ko kuda a ni donNOOndO silalu.

KENa fila le yida nin :

1. Solu dEkurulu la NOnye (marama ni solu mEnnu sii nin dan na)

NOOn ye wo kun ne ten : ka kotilu lO donNOOndO baara kEninnu fEsEfEsE la, a silalu yida ani alu lOdiyalu

Solu mEnnu ye dan na wolu la kolOn kabon kabEn donNOOndO ma. Alu bara miriya mEnnu ta a ni alu bara ko mEnnu ye wole a kEla alu la politikiki bE kelen. Hankili yida ta ye alu bolo mEn da kE alu kumakan ye mEn kabEn sariya bonnu la baaraNa ma.

Dalilu kelen wo ma, baaralalu la dEkurulu (julalu, mObili la baara lalu jErE baaralalu, antrEprEnErilu, damunin nalu) wolu la yeli ye gbErOko le di watinin politikiki lu kan.

Koti wolu dise bolo donNONbolo nO mafEIE kEla gbafaranaman baaraNOlu tE.

Alu la miriya kunnabO ye bEn na silalu lema mEn ye donNOndO di a ni nanfolo bOlalu la baara.

Wajibi le ko baara kE talu, dantEli ni a miriyatalu ye bO bondalu le rO mEn nu ye baara la alu jErE NE, lannaya ye mEnnu rO wo di baaralu la sOnOya

DatEli kO, fo ka alu lO alu miriya yida kala OIGlu la baaraNa ma wati nin na, NEwala mEnnu ye la baara kan ten, alu ladan nin Na mEn ma. Ni an NafE ka nOO sOrOn nin dO an NE sebaya jErEjErE di kotilu ma (donNOondO silalu ladan, alu la taama a lakanda ni a nOmafEIE). An sEwanin REAO la (fadafina telebeya fan antreprenErilu) alu la miriya dO ka mOOLu sii mEn nu di janto baara jululu kENa rO.

Kokuralu bOtO wole rO.

Marama dEkuru balu bara lasii, sEnEkElalu, antreprenErilu wala baarada suu gbErElu. An NE an kO sEnbE wolu la, ka miriya Numalu ta donNOOndO kOnO kotii tOlu tafan, an NE NagbErElu Ninin ka adamina jamana kOnO la ma, ka wasii marama la.

2. Miriya yidaka, politikiki dabE, kENa ni sariya bondalu da fEsEfEsE BEn makan wo kOnO ma, baara kEta:

- Ka miriyalu jida sariya bondalu dObEnNa kda ma
- Ka politikiki ni silalu la bO a ni alu la baaraNa.

Wati natO kokEtalu dO sariyalu kakan ka ta, mEnnu di kotiilu lOdiya labO bEdEkE a jubaoO. KokEta wolu ye la faamulike, ka mOOLu sekolu la jiriwa ka alu ladE baara dO. Wo miriya wo kan bolo donNOONbolo politikilu di dOgbE ko kuda, ka OIGlu baara kEni mafEIE, wodibatiAlu ni jamanalu la kumalu bEE bEnninn, jamana la taamaNa le ma. Kotiilu la miriya kokEta mEnnu labO la, lahidi ye ta, ka wolu buNa jamanalu ni wodiba tiilu bolo.

